

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ

Навчальний посібник

Укладач: М.Г. Марич

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2022

УДК 658.14./17(072)
С 591

Друкується за ухвалою Вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(Протокол № 14 від 30.06.2022 р.)

Рецензенти:

Дубина М.В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національного університету «Чернігівська політехніка»;

Шапошников К.С. – доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, начальник відділу науково-дослідної роботи та атестації наукових кадрів Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»;

Квасняк О.М. – директор Чернівецького управління ПАТ СК «Українська страхова група».

Укладач: М.Г. Марич

С 591 **Соціальне** страхування : навч. посібник / М.Г. Марич.
Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2022. 176 с.

Видання містить матеріали для самостійної роботи студентів під час вивчення курсу “**Соціальне страхування**” – вступ, зміст лекцій, практичні завдання, завдання для самостійної роботи, контрольні питання, список рекомендованої літератури, тестові завдання.

Для студентів усіх форм навчання вищих навчальних закладів

УДК658.14./17(072)

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2022

© Марич М.Г. (укладач), 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
I. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ	6
Тема 1. Суть, принципи і роль соціального страхування.....	6
Тема 2. Історія становлення та розвитку соціального страхування	20
Тема 3. Державне регулювання соціального страхування	32
Тема 4. Управління коштами соціального страхування.....	58
Тема 5. Соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності.....	73
Тема 6. Медичне страхування.....	89
Тема 7. Соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	103
Тема 8. Соціальне страхування на випадок безробіття	115
Тема 9. Державне пенсійне страхування	129
Тема 10. Недержавне пенсійне страхування	155
II. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	169
III. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	173

ПЕРЕДМОВА

В умовах ринкових відносин та всесвітньої пандемії Covid-19 надзвичайно актуальним є створення ефективної системи соціального захисту, яка є невід’ємною умовою розвитку будь-якого суспільства адже саме вона виступає необхідною платою суспільства та бізнесу за соціальний мир, стабільність соціальної системи і можливість нормальної життєдіяльності.

Рівень соціального забезпечення та соціального захисту показує, наскільки суспільство піклується про своїх громадян, кому надає допомогу і на якій підставі.

Основні соціальні ризики мають складну структуру, залежать від втрати заробітку у випадку тимчасової непрацездатності, професійних захворювань, нещасних випадків на виробництві, що призводять до інвалідизації, смерті чи безробіття і до втрати заробітку у випадку досягнення непрацездатного, пенсійного віку.

Соціально-політична консолідація суспільства – важлива передумова його сталого розвитку та успішного входження України до європейського співтовариства. Розбудовуючи правові демократичні засади громадянського суспільства, держава намагається всебічно поєднувати політику економічних реформ з активною соціальною політикою, перенесенням основних її акцентів насамперед на частину населення, яке працює. Проблеми розвитку сучасного суспільства пов’язані із погіршенням стану довкілля, поглибленням соціальної нерівності, збереженням значних ризиків бідності, соціальними та військовими конфліктами, поширенням тероризму тощо, що вимагає об’єднання зусиль усього суспільства. Тому сучасну соціальну політику України необхідно розглядати в контексті глобальних змін та викликів. Основними пріоритетами соціальної політики є зростання рівня добробуту людей, подолання бідності і зміцнення позицій середнього класу, активний розвиток ринку праці та її мотивації, зменшення надмірної диференціації населення за рівнем доходів, перехід до адресної підтримки малозабезпечених верств населення, всебічний розвиток освіти, науки і культури, охорони здоров’я з урахуванням можливостей та потенціалу ринкової економіки.

Підготовка фахівців за спеціальністю «Фінанси, банківська справа та страхування» потребує вивчення дисципліни «Соціальне страхування», оскільки в процесі соціального страхування населення беруть участь практично усі: як страхувальники – держава, суб'єкти підприємницької діяльності та працівники; як застраховані – населення країни; як страховики – державні та недержавні фонди соціального страхування, страхові компанії та банки. Тому знання основ організації соціального страхування, механізму нарахування та виплати соціальних допомог та пенсій, захисту прав застрахованої особи буде корисним не лише в професійній діяльності, а й в повсякденному житті будь-якої людини

I. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. СУТЬ, ПРИНЦИПИ І РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

План:

1. Визначення та економічна суть соціального страхування.
2. Принципи соціального страхування.
3. Функції соціального страхування.
4. Види загальнообов'язкового державного соціального страхування залежно від страхового випадку.

1. Визначення та економічна суть соціального страхування.

У своїй історії людство пройшло довготривалий шлях, доки соціальні функції держави набули масштабного характеру і стали домінуючими. Перші ознаки того, що характерно для сучасних соціальних держав, спостерігаються наприкінці XIX ст. Бурхливий розвиток капіталістичних відносин, укрупнення ринків, створення масштабних для того часу фінансових інститутів призвели до різкої соціальної і майнової диференціації суспільства, загострення соціальної напруженості і невдоволення серед робітників. Держави були вимушені долучитися до підтримки малозахищених верств населення, інвалідів та людей, що втратили працездатність з віком. У результаті цього в багатьох країнах Європи починають поступово формуватися ознаки соціальної держави, а економічна доцільність поступово розглядається крізь призму соціальної доцільності і соціальних цінностей. У діяльності держав починає виокремлюватися новий напрямок, що одержав назву соціальної політики. Сьогодні в Україні, яка торує шлях до цивілізованого суспільства, соціальна проблематика по мірі суспільних змін здобуває дедалі більше увагу. Якість та ефективність вирішення найбільш гострих проблем соціального захисту населення безпосередньо залежать від управління, вміння вивчати проблеми, визначати їх чинники та наслідки, приймати управлінські рішення та забезпечувати їх якісне виконання.

У ст. 3 Конституції України зазначено, що «...людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю», що характеризує нашу державу як соціальну. Тому держава гарантує кожному громадянину право на працю, задоволення потреби у здобутті освіти, охороні здоров'я, забезпечує мінімальний рівень заробітної плати, пенсії, соціальних виплат.

У ст. 46 Конституції України закріплено право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних та приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Соціальне страхування є важливою детермінантою суспільного розвитку будь-якої держави. У Конституції України задекларовано, що наша країна є соціальною державою і кожен громадянин має право на соціальне забезпечення, яке гарантується державним соціальним страхуванням.

За рахунок організації соціального страхування суспільство отримало можливість здійснювати компенсацію соціальних ризиків шляхом перерозподілу частини національного доходу між окремими групами населення в автономному від інших перерозподільчих режимів із урахуванням міри соціального ризику та розмірів трудової участі кожного члена суспільства в формуванні національного доходу.

Соціальні аспекти полягають у створенні всеосяжної та універсальної системи захисту всіх верств населення від усіх чинників нестабільності. Наявність такої системи свідчить про ефективну соціальну політику держави, направлену на задоволення потреб громадян.

З економічної точки зору соціальне страхування виступає важелем перерозподілу грошових коштів у суспільстві та пов'язане з розвитком економіки. Зміцнення економіки впливає на зростання доходів підприємств, організацій, а разом з тим і збільшення розміру страхових внесків.

Соціальне страхування впливає на підвищення ефективності діяльності підприємства через матеріальне забезпечення та охорону здоров'я працівників. Воно створює необхідні економічні передумови для збереження працездатності економічно активної частини населення, а в певних випадках забезпечує виплату соціальної допомоги у разі втрати працездатності внаслідок загального захворювання, нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання.

З правової точки зору соціальне страхування – це система юридичних норм, які регулюють соціальний захист населення при настанні страхових випадків, передбачених законодавством.

Соціальне страхування є фінансовою категорією, яка виражає економічні відносини, що виникають в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту шляхом формування фондів грошових коштів та їх використання для забезпечення громадян у старості, на випадок постійної чи тимчасової втрати працездатності, безробіття, підтримки материнства, а також з охорони здоров'я.

Таким чином, загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Соціальне страхування розглядається як особлива організаційно-правова форма соціального захисту, що діє як

автономний та самостійний механізм для акумуляції коштів з метою компенсації окремих соціальних ризиків. Саме соціальне страхування є основним елементом соціального захисту, а соціальна допомога – допоміжним елементом.

Соціальне страхування – це важлива складова частина соціального захисту населення, центром якого є людина та її потреби, а якість їх задоволення впливає на соціально-економічний розвиток держави.

Соціальне страхування створює умови для відтворення робочої сили та захисту громадян у разі настання певних страхових випадків: втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, нещасного випадку на виробництві, догляду за дитиною, вагітності та пологів тощо.

У сфері соціального страхування виникають такі основні групи фінансових відносин:

- між страховими фондами та юридичними особами, які виступають платниками обов'язкових внесків;
- між фондами та найманими працівниками, за рахунок яких формуються доходи бюджету фонду;
- між фондами та державним, місцевими бюджетами в процесі перерозподілу державних фінансових ресурсів;
- між фондами й іншими органами, кошти яких використовуються для фінансового забезпечення соціальних програм;
- між територіальними і центральними органами фондів з метою забезпечення соціальних виплат у регіональному та місцевому розрізах;
- між фондом та певними категоріями громадян, які отримують за рахунок його коштів матеріальне забезпечення і соціальні послуги;
- між фондом і відповідним відомством, міністерством (наприклад, Міністерством праці та соціальної політики, службою зайнятості тощо);
- між фондом і установами, організаціями, які виконують певні види робіт (професійне навчання та перепідготовку незайнятого населення);

2. Принципи соціального страхування

Доктрина соціальної держави ґрунтується на принципах соціальної справедливості, солідарності та соціального партнерства.

Принципи соціальної держави – це основа конструювання дій держави щодо регулювання суспільних відносин. У концепції побудови соціальної держави в Україні визначені такі загальні принципи: соціальна рівність, соціальна справедливість, соціальна безпека, солідарна відповідальність. Зміст принципів соціальної держави відображено у Конституції України, положеннях законодавчих та нормативно-правових актів соціальної спрямованості, деталізовано у національних нормах соціального права, визначено у міжнародних правових актах, ратифікованих Україною. Принципи соціального страхування населення узгоджуються з принципами та цілями МОП, тобто спрямовані на зміцнення соціальної справедливості, покращення умов праці та життя громадян.

Принципи (від лат. «principium» – «основа, першооснова») – це основні і керівні ідеї, провідні положення, що визначають основи чого-небудь. Стосовно соціального страхування принципами слід вважати базові ідеї і положення щодо страхової та соціальної сфер. Соціальне страхування ґрунтується на принципах, які характерні як для страхової, так і для соціальної сфери. Визнаючи, що соціальне страхування є важливою складовою діяльності сучасного демократичного суспільства і держави, основними принципами соціального страхування визначено:

– законодавче визначення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування. Цей принцип закріплений у ст. 46 Конституції України та в інших нормативних актах. Він полягає в тому, що кожна людина, яка на законних підставах проживає в Україні (а в деяких випадках і за її межами), в разі настання певних умов, передбачених законом, має право на соціальне страхування та отримання відповідного виду соціального забезпечення, незалежно від статі, майнового стану, політичних та релігійних поглядів, національності, громадянства, етнічного і соціального походження тощо. Для осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) на підприємствах, в установах та

організаціях незалежно від форм власності і відомчого підпорядкування, а також у фізичної особи-підприємця, підлягають обов'язковому державному соціальному страхуванню. Тобто страхові внески за таких працівників сплачуються особисто ними і їх роботодавцем. А особи, які самостійно забезпечують себе роботою, в тому числі підприємці, творчі працівники тощо, можуть бути застрахованими на добровільних засадах. На них поширюються лише ті соціальні гарантії, у фінансуванні яких вони беруть участь.

- обов'язковість страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) та інших підставах, передбачених законодавством про працю, та осіб, які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок), громадян – суб'єктів підприємницької діяльності. Даний принципи реалізується через законодавче закріплення обов'язковості сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування незалежно від волі і бажання роботодавців та найманих працівників. Принцип обов'язковості дає змогу реалізувати принцип суцільного охоплення населення соціальним страхуванням;

- особиста (індивідуальна) відповідальність, за якої працівники самостійно беруть участь у фінансуванні страхування, розмір виплат залежить від попередніх внесків працівників та їхнього страхового стажу. Принцип особистої відповідальності працівників відіграє важливу роль в організації соціального страхування. Це обумовлено природою економічних відносин. Надана (формальна) правова свобода громадянам пов'язана з відповідальністю кожного індивідуума приймати самостійні рішення з приводу того, яким чином йому брати участь в економічному житті суспільства і як облаштовувати своє життя (вибір професії, націленість на освіту, готовність до здійснення приватного соціального страхування). Однією із сфер реалізації принципу особистої відповідальності за ринкової економіки є сфера матеріального стану людини і ті життєві ситуації, за яких людина як член суспільства не в змозі своєю працею заробляти на життя: старість, хвороба, інвалідність, безробіття тощо. Людина повинна враховувати саму можливість настання несприятливих періодів у своєму житті і заздалегідь здійснювати попереджувачі

заходи – резервувати фінансові ресурси. Для ринкової економіки принцип особистої відповідальності є домінуючим принципом побудови і розвитку національних систем соціального страхування, який втілений у фінансовому механізмі компенсації наслідків соціальних ризиків зусиллями самих працівників. Безпосередньо самі працівники повинні робити внески, виступати одночасно і страховиками і застрахованими.

– обов’язковість фінансування страховими фондами (установами) витрат, пов’язаних із наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг, в обсягах, передбачених законами з окремих видів загальнообов’язкового державного соціального страхування. Цей принцип прямо пов’язаний з джерелами фінансування: Пенсійним фондом України, фондами соціального страхування, державним бюджетом, місцевими бюджетами і недержавними страховими фондами. Фонди соціального страхування і соціального забезпечення становлять економічну основу системи соціального захисту. Відповідно до чинного законодавства функції фінансування соціальних виплат покладені на спеціальні фонди соціального страхування, бюджети котрих формуються за рахунок страхових внесків, асигнувань з державного бюджету, благодійних внесків, прибутків, одержаних від тимчасово вільних коштів фонду та інших не заборонених законом джерел;

– солідарність та субсидування, за яких роботодавці, працівники і держава беруть фінансову участь у страхуванні, створюючи своїми внесками основу матеріальної допомоги (при настанні страхових випадків) менш забезпеченим особам. Принцип страхової солідарності є основою формування головного принципу соціального страхування, оскільки збитки (завдана шкода) або втрати однієї особи в результаті настання страхового випадку розподіляються між багатьма особами, для кожної з яких матеріальні витрати майже не відчутні, а стан потерпілого відновлюється швидко. Тобто встановлюється спільна відповідальність усієї сукупності осіб, охоплених певним видом страхування, за відшкодування збитків кожної конкретної особи. Принцип солідарності чітко проявляється на індивідуально-груповому, професійно-галузевому і державному рівнях. В його основі закладено: прояв справедливості і співчуття між людьми; практичне втілення реалізації прав

людини і її основних свобод. Відчуття колективізму, що виникає при цьому, дає змогу оперативно виявляти і оцінювати однакові для окремих верств населення види соціальних ризиків і спільно протистояти їм. Основою солідарної взаємодопомоги виступає загальновизнана установка і «догмат» організації людського суспільства: у будь-якому суспільстві його члени взаємопов'язані, а тому повинні відповідати один за одного. Таким чином, соціальні ризики найкраще компенсувати колективно, а солідарність базується на суспільній свідомості та моральній установці, що проявляється через взаємодопомогу людей один одному.

- горизонтальний перерозподіл від осіб, з якими не відбулася страхова подія протягом певного часу, до тих, із ким вона відбулася;

- вертикальний перерозподіл від осіб із вищим рівнем доходу до осіб із нижчим.

- організаційне самоврядування, за якого керівництво органами соціального страхування здійснюється уповноваженими представниками працівників і роботодавців, що зміцнює солідарність двох соціальних суб'єктів і страхових товариств, робить систему соціального страхування «прозорою» для громадськості, сприяючи соціальній стабільності, формуванню демократичної свідомості населення. Даний принцип реалізується через відокремлення державного і місцевих бюджетів від страхових фондів. Разом з тим, самоврядування допускає, що всі учасники системи соціального страхування, тобто застраховані, страхувальники і страховики, несуть відповідальність рівною мірою за управління відповідним страховим фондом. Участь застрахованих осіб і роботодавців в управлінні страховими фондами сприяє послабленню суспільних конфліктів у соціальній сфері;

- загальність (суцільне охоплення) – соціальне страхування поширюється на широкі кола тих, хто його потребує. Соціальне страхування поширюється на широкі верстви населення, що виражається в законодавчому закріпленні гарантій реалізації прав застрахованих, порядку формування фінансових ресурсів та здійснення відповідних соціальних виплат і надання соціальних послуг;

3. Функції соціального страхування.

Усі функції, які виконує соціальне страхування, можна об'єднати в такі групи: економічні, фінансові, соціальні та правові.

До економічних функцій соціального страхування належать:

- компенсаційна – проявляється шляхом відшкодування збитку внаслідок втрати працівником працездатності або здоров'я, оплати послуг, пов'язаних з лікуванням або реабілітацією;

- захисна – реалізується через підтримку сформованого матеріального рівня застрахованого, якщо звичайне джерело доходу стає для нього недоступним з різних причин, що були викликані страховими випадками;

- відтворювальна – полягає в тому, що соціальне страхування повинно забезпечити застрахованим (і членам їх родин) покриття всіх витрат, необхідних для нормальної життєдіяльності людини, у випадку хвороби, старості, інвалідності, безробіття, вагітності;

- структурна – проявляється через вплив системи соціального захисту на структуру трудових ресурсів. Шляхом зміни соціального законодавства можна збільшувати або зменшувати кількість та структуру трудових ресурсів.

До фінансових функцій соціального страхування належать:

- розподільча – забезпечує перерозподіл частини вартості валового внутрішнього продукту, вираженої в грошовій формі між різними суб'єктами соціальних страхових відносин: працівниками, роботодавцями і державою;

- ризикова – полягає в передачі за певну плату страховикові матеріальної допомоги за наслідки ризику, зумовленого подіями, перелік яких передбачено чинним законодавством (старість, безробіття, інвалідність тощо) або договором страхування (медичне страхування, недержавне пенсійне забезпечення);

- заощаджувальна – проявляється в тому, що працівники можуть заощаджувати свої кошти у різного роду фондах соціального страхування. Сприяючи розвитку

заощаджувальних видів страхування, держава має змогу активно впливати на вирішення соціальних проблем, поживляючи грошовий обіг, підвищувати купівельну спроможність національної валюти, збільшувати інвестиційні можливості країни;

- резервна – реалізується через систему фондів соціального страхування, які забезпечують стабільність системи соціального захисту населення та гарантують виплату збитків в разі настання страхових випадків;

- превентивна – проявляється через спрямовування частини страхових премій на фінансування превентивних заходів. На даний час дана функція реалізується переважно через державний бюджет, коли виділяються кошти на фінансування різних програм, направлених на покращення охорони здоров'я, навколишнього середовища, безпеки праці тощо.

До соціальних функцій соціального страхування належать:

- профілактична та запобігаюча – проведення комплексу організаційно-технічних медичних заходів, що дають змогу захистити здоров'я та працездатність людей. Дані функції соціального страхування реалізуються через державну систему профілактики різного роду захворювань та запобігання нещасним випадкам на виробництві та професійним захворюванням;

- реабілітаційна – передбачає здійснення комплексу медичної, професійної і соціальної реабілітації працівників з метою відновлення втраченого здоров'я і працездатності. Реабілітація – це процес, який включає в себе систему медичних, психологічних, педагогічних, соціально-економічних заходів, спрямованих на усунення або більшу за обсягом компенсацію обмежень життєдіяльності, викликаних порушенням здоров'я із стійким розладом функцій організму;

- стабілізуюча – проявляється через узгодження інтересів соціальних суб'єктів з ряду принципів для життєдіяльності найманих робітників питань;

- соціальна – реалізується шляхом зменшення розриву в рівнях матеріального забезпечення працюючих і непрацюючих громадян; сприяння вирівнюванню життєвого рівня різних соціальних груп населення, не залучених до трудового процесу.

До правових функцій соціального страхування належать:

– превентивна – передбачена чинним законодавством або договорами страхування, згідно з якими страхувальник повністю або частково позбавляється страхових відшкодувань. Вона охоплює випадки протиправних дій або бездіяльності з боку страхувальника щодо застрахованих осіб (соціальне страхування не відшкодовує втрату працездатності внаслідок нещасного випадку, який стався з вини потерпілого або внаслідок порушення ним правил техніки безпеки);

– контролююча – реалізується через систему державних органів та громадських організацій, які здійснюють нагляд за діяльністю цільових страхових фондів. Головна мета контролю – забезпечення інтересів працівників, роботодавців і держави щодо надходжень доходів і витрачання коштів фондів соціального страхування;

– політична – повинна забезпечити формування і підтримку ефективних інститутів і механізмів соціального захисту з метою забезпечення гарантованих Конституцією і законодавством країни соціальних і правових норм захисту і підтримки соціальної стабільності і безпеки країни.

4. Види загальнообов’язкового державного соціального страхування залежно від страхового випадку.

На сьогодні у сфері соціального страхування використовується чотири види соціального страхування та функціонують наступні позабюджетні державні цільові фонди:

- Пенсійний фонд України;
- Фонд загальнообов’язкового державного соціального страхування;
- Фонд загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Види загальнообов’язкового державного соціального страхування:

- 1) пенсійне;
- 2) соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності;
- 3) соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання;
- 4) державного соціального страхування на випадок безробіття;
- 5) медичне.

Суб'єктами загальнообов'язкового державного соціального страхування є фізичні та юридичні особи, які знаходяться в правових відносинах відповідно до чинного законодавства про державне соціальне страхування: держава (в особі органів виконавчої влади), страховики, страхувальники та застраховані особи (в окремих випадках члени їх сім'ї та інші особи).

Застрахована особа – фізична особа, яка відповідно до чинного законодавства підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню і сплачує або за яку сплачують в установленому законом порядку страхові внески, або уклала договір про добровільну участь та сплачує внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. В окремих випадках це можуть бути члени сім'ї застрахованої особи. Так, наприклад, пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні за наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії через інвалідність.

Відповідно до чинного законодавства загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню підлягають:

– особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту):

а) на підприємствах, в організаціях, установах незалежно від їх форм власності та господарювання;

б) у фізичних осіб;

– особи, які забезпечують себе роботою самостійно (самозайняті особи, члени творчих спілок, творчі працівники), громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності.

Перелік осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, а також конкретних видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, до яких належать особи, визначаються законами України з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Громадяни України, які працюють за межами території України та не застраховані в системі соціального страхування країни, в якій вони перебувають, мають право на забезпечення

за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням в Україні за умови добровільної сплати страхових внесків, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Страховики – це юридичні особи, які надають страхові послуги (здійснюють справляння страхових внесків і надають страхові виплати).

Страхувальники – це юридичні особи (підприємства, установи, організації незалежно від їх форми власності, які сплачують страхові внески, а також фізичні особи, які сплачують страхові внески і мають право на отримання компенсації (відшкодування) з настанням страхового випадку. Страхувальниками є роботодавці і застраховані особи, а страховиками – відповідні страхові фонди (державні та недержавні). Страхові фонди беруть на себе зобов'язання зі збору страхових внесків і надання застрахованим особам матеріального забезпечення і соціальних послуг за настання страхових випадків (виплата пенсій, допомоги з тимчасової непрацездатності, допомога та послуги у випадку втрати роботи тощо).

Об'єктом загальнообов'язкового державного соціального страхування є страховий випадок, із настанням якого у застрахованої особи (або члена його родини, іншої особи, яка перебуває на її утриманні) виникає право на одержання соціального матеріального забезпечення та соціальних послуг.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Що таке соціальне страхування?
2. Які принципи соціального страхування?
3. Які функції соціального страхування?
4. Перелічіть позабюджетні державні цільові фонди?
5. Види загальнообов'язкового державного соціального страхування?

Тестові завдання:

1. Соціальне забезпечення – це:

А. надання певним категоріям громадян соціальних виплат за рахунок бюджетних коштів;

В. процес, що створює умови для відтворення робочої сили та захисту громадян у разі виникнення певних страхових випадків: втрата працездатності, втрата годувальника, безробіття, нещасного випадку на виробництві, вагітності та пологів тощо;

С. жодної правильної відповіді;

Д. правильна відповідь А і Б.

2. До принципів соціального страхування належить:

А. законодавче визначення умов і порядку його здійснення;

В. надання права отримання виплат із загальнообов'язкового державного соціального страхування особам, зайнятим підприємницькою, творчою діяльністю тощо;

С. солідарність і субсидування;

Д. усі відповіді правильні.

3. Яка функція соціального страхування здійснюється у формі фінансового контролю за рухом грошових коштів?

А. фіскальна;

В. розподільча;

С. накопичувальна;

Д. контрольна.

4. Який вид загальнообов'язкового державного соціального страхування на сьогодні не визначений українським законодавством?

А. страхування на випадок безробіття;

В. медичне страхування;

С. пенсійне страхування;

Д. жодної правильної відповіді.

5. Які існують функції соціального страхування?

А. фіскальна;

В. розподільча;

С. накопичувальна;

Д. всі відповіді вірні.

ТЕМА 2. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

План:

- 1. Історія розвитку соціального страхування.**
- 2. Розвиток соціального страхування в Україні.**
- 3. Історія розвитку соціального страхування.**

1. Історія розвитку соціального страхування

Об'єктивна необхідність у підтримці непрацездатних членів суспільства існувала з давніх-давен. Впродовж століть функцію захисту непрацездатних людей виконували родина, церква, благодійні організації, товариства взаємодопомоги, а в сьогодишньому цивілізованому суспільстві – і держава.

Перші елементи соціального забезпечення спостерігаються на початку існування суспільства. У період рабовласницького ладу, де були два антагоністичних класи – вільні і раби, щодо рабів не могло бути й мови про їх соціальне забезпечення, оскільки вони вважалися засобом виробництва. Вільні громадяни у свою чергу поділялися на прошарки залежно від майнового стану. Різні організації, корпорації, колегії Давнього Риму об'єднували своїх членів на основі професійних, матеріальних і особистих інтересів (підтримка у разі втрати працездатності у зв'язку з каліцтвом, забезпечення поховання тощо). Поряд з релігійними й товариськими, вони виконували функцію взаємодопомоги і в більшості були так звані похоронні каси. У випадку смерті кошти виплачувалися за заповітом, а також призначалися для сім'ї, яка втратила годувальника. Спадкову суму не отримувала сім'я у випадку самогубства годувальника або несвоечасної сплати страхового внеску. Наприклад, у Статуті ланувімської колегії (м. Ланувім, 133 р. н. е.) передбачалося внесення початкового й щомісячного платежів, призначенням яких було одержання нащадком певної суми грошей на поховання у разі смерті члена колегії.

Перші системи соціального захисту громадян стали виникати в міру того, як розвивалися соціальна та економічна сторони суспільства. Прикладом їх появи у більш цивілізованих формах є гільдії торгівців і ремісників. Із внесків учасників

гільдії формувалася загальна каса, кошти якої використовувалися для надання допомоги її учасникам у випадку хвороби, смерті. Спочатку форма організації взаємодопомоги мала примітивний характер – відшкодування збитків із загальної каси гільдії разом із витратами. Пізніше почали обговорюватися суми регулярних внесків і розміри страхових виплат. При настанні страхових випадків враховувався страховий ризик. Було визначено перелік страхових подій. Гільдії почали виникати починаючи з X ст. в Англії і процес їх поширення тривав біля трьох століть, в Німеччині – впродовж XI– XII ст., у Данії – з XII ст. Пізніше гільдії стали трансформуватися у цехи, які були більш розвиненою формою організації, та мали ознаки економічних, релігійних і соціальних союзів громадян. На основі таких союзів з'явилися інші форми соціальної допомоги: допомога при настанні нещасних випадків та матеріальна підтримка сім'ї померлого, виховання сиріт та інші. До цього часу держава практично не приймала активної участі у соціальній підтримці громадян за винятком виплати допомоги сім'ям загиблих при виконанні військових обов'язків.

У XIII ст. вперше виникли організаційні засади соціального страхування в м. Дубровник на Балканах, де була визначена програма страхування здоров'я з відповідними внесками застрахованих осіб.

Подальший розвиток соціального страхування спостерігався у середньовіччі, коли гірники Німеччини засновували спільні каси для підтримки потерпілих від нещасних випадків, нужденних членів суспільства.

Більшість середньовічних гільдій у Великобританії забезпечувала своїх учасників, які втратили працездатність, пенсіями залежно від наявності фінансів. У подальшому конфлікт інтересів держави та різних професійних об'єднань призвів до того, що працівники окремих галузей стали виділяти частину своєї заробітної плати на утримання старшого покоління, яке припиняло трудову діяльність. Так, поступово в суспільстві відбувалося запровадження солідарного принципу формування фінансових ресурсів для фінансування соціальних виплат у зв'язку з втратою працездатності з віком. У 1834 році у Великобританії було ухвалено указ, яким покладено початок професійних (трудових) пенсій в їх сучасному розумінні.

На початку 40-х років XX ст. у Великобританії була створена міжміністерська комісія для розробки пропозицій щодо покращення системи соціального забезпечення, яку очолив лорд В. Беверідж. З метою виправдання більш активного втручання держави у соціальну сферу лорд Беверідж зазначив: «...Створюючи систему соціального страхування, держава не повинна придушувати дух підприємництва у значенні особистої відповідальності. Запроваджуючи прожитковий мінімум, держава повинна стимулювати особисті прагнення кожного індивідуума домагатись для себе і своєї сім'ї більшого доходу, ніж цей мінімум». Найголовнішим висновком комісії було визнання права на працю і забезпечення повної зайнятості – головною передумовою адекватного соціального забезпечення. В пропозиціях лорда Беверіджа, поданих у вигляді звіту Комітету з соціального страхування і споріднених послуг, передбачалось впровадження системи соціального забезпечення для надання на основі внесків захисту на випадок захворювання, безробіття і старості для всіх громадян. Механізм сплати внесків був орієнтованим на страхування, а соціальними партнерами в цьому процесі були працівники, працедавці і держава. Новизною запропонованої системи було те, що ризики на себе приймала вся нація.

План Беверіджа включав у себе три принципи соціального забезпечення: універсальність, єдність та інтеграцію.

Принцип універсальності означав забезпечення на всі випадки соціального ризику для всього населення. Політика соціального забезпечення ґрунтувалася на національній солідарності та гарантованому мінімальному доході для всіх, а це входило в суперечність з положенням Бісмарка про забезпечення лише працюючих.

Принцип єдності включав адекватний характер внесків і виплат, однаковий характер організації системи. Допомога знаходилась у прямій залежності не від заробітної плати, а від нормальних потреб людини в конкретній ситуації. Єдиний внесок надходив до уніфікованої системи національного страхування (за винятком соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, а також сімейної допомоги, яка фінансувалася з державного бюджету).

Третій принцип означав інтеграцію різних форм забезпечення: страхування, соціальної допомоги і ощадних кас. Цей принцип передбачав координацію соціальної політики, заснованої на гарантованому доході, політики охорони здоров'я та політики повної зайнятості.

Пропозиції Беверіджа були впроваджені у Великобританії з відхиленнями в частині страхового принципу щодо скорочення періоду праці для отримання пенсії у повному розмірі. Як результат реформи Беверіджа стають витратними, зокрема при реалізації пенсійної реформи. Проблемним стає забезпечення розмірів пенсії відносно прожиткового мінімуму і майбутнього їх підвищення для підтримки на рівні реальної вартості життя.

У Німеччині перші законодавчі акти, які започаткували обов'язкове державне соціальне страхування, були прийняті наприкінці XIX ст. – закон про обов'язкове державне страхування на випадок хвороби (1883 р.), Закон про страхування від нещасних випадків на виробництві (1884 р.). Перший пенсійний фонд у Німеччині був створений у 1825 р. (тільки для чиновників), а в 1889 р., незважаючи на опір опозиції з боку Рейхстагу, завдяки діяльності канцлера Отто фон Бісмарка впроваджена вперше у світовій практиці державна система пенсійного забезпечення на страхових засадах. В 1889 р. при активній участі Бісмарка було прийнято Закон про страхування на випадок інвалідності і старості. Він охоплював усіх робітників та виробничих службовців з річним доходом до 2000 рейхсмарок і передбачав вихід на пенсію у 70 років. При цьому не існувало ніяких відмінностей між чоловіками і жінками, а також між робітниками і державними службовцями.

Система соціального страхування Бісмарка ґрунтувалася на таких принципах:

- забезпечення, засноване винятково на праці, а тому обмежене колом осіб, які зуміли завоювати це право своєю працею;

- обов'язкове забезпечення існує лише для тих найманих працівників, заробітна плата яких є нижчою за визначену мінімальну суму, тобто для тих, хто не може користуватися індивідуальним страхуванням;

- забезпечення побудовано на методології страхування, що встановлює паритетне співвідношення між внесками

найманих працівників та працедавців, а також між виплатами та внесками;

- забезпеченням управляють самі працедавці та наймані працівники;

- обов'язковість соціального страхування.

Найголовнішою новацією Бісмарка вважається положення про обов'язковий характер системи соціального страхування. Її характерними рисами були оптимальне сполучення маловитратного механізму разом з ідеєю самоуправління в організації внесків і пенсійних виплат. Бісмарківське страхування відіграло велике значення не тільки для Німеччини, а й для інших країн Європи, які згодом впроваджували такий вид страхування.

За Німеччиною закони, які удосконалювали систему соціального страхування, прийняли інші країни. В Англії у 1911–1913 роки було прийнято закони щодо страхування у зв'язку з безробіттям, хворобою та інвалідністю. Особливістю англійської системи соціального страхування було те, що частину внесків сплачувала сама держава, причому за чоловіків більше, ніж за жінок. За соціальним страхуванням надавалися допомоги, пенсії, медична допомога, ліки, санаторне лікування. Пенсії по старості призначалися по досягненню 69 років.

Кілька століть нараховує історія розвитку французької системи соціального страхування. Упродовж XIX–XX ст. було ведено пенсійні схеми для різних категорій працівників: цивільним службовцям – у 1890 р., працівникам гірничодобувної галузі – у 1894 р., залізничникам – у 1909 р. З 1910 р. в країні вводяться обов'язкові пенсійні схеми для фермерів і працівників ручної праці. Встановлено пенсійний вік – 65 років. Проте спочатку право на пенсію громадяни набували у 60 або 55 років, але їм виплачувалися пенсії у менших розмірах. Закон про страхування у Франції було введено в дію 1911 р., а Закон про страхування по хворобі – у 1929 р.

Розвиток соціального страхування у США відбувався еволюційно: впровадження страхування на галузевому рівні, рівні штатів, загальнодержавному (федеральному) рівні; у приватному секторі застосовувалися накопичувальні схеми. Перші пенсії у США було запроваджено Федеральним урядом

для ветеранів-інвалідів Громадянської війни у 1789 р. У 1857 р. засновано перший муніципальний пенсійний фонд для страхування інвалідності і життя працівників нью-йоркської поліції. У 1875 р. компанія «American Express» засновує перший у США приватний пенсійний план з умовою виплат по досягненні 60-річного віку за наявності 20-річного виробничого стажу в компанії та припинення трудової діяльності. Перші пенсійні схеми для вчителів засновано в місті Нью-Йорку (1894 р.) і штаті Нью-Джерсі (1896 р.). У 1898 р. у штаті Огайо ухвалено перший в історії США закон про пенсійне забезпечення сліпих, у 1920 р. для федеральних працівників засновано Фонд пенсійного страхування цивільних працівників та інвалідів. У 1934 р. президент США Ф. Рузвельт підписав указ про пенсійне забезпечення працівників залізниць.

2. Розвиток соціального страхування в Україні

На території сучасної України перші згадки про відшкодування збитків, завданих життю та здоров'ю працівників, знаходимо в давньоруських літописах, датованих Х–ХІ ст. У зібранні законів «Руська правда» було передбачено матеріальне відшкодування у випадку вбивства члена общини. Історія України свідчить не лише про зародження соціального страхування та соціального забезпечення, а й про те, для кого вони призначалися і що вкладалося у зміст цих понять. У давні часи ініціатива у введенні певних видів соціальної допомоги часто виходила від князів. Зокрема, свідченням цього є такі державні рішення, як укладення в 911 і 945 р. київськими князями Олегом та Ігорем договорів з греками «Про порятунок полонених», відповідно до яких передбачались зобов'язання сторін про викуп полонених русичів та греків і повернення їх на батьківщину.

Князь Володимир у 996 р. видав Устав, яким доручав духовенству й церковним структурам здійснювати опікування й нагляд за лікарнями, лазнями, притулками для одиноких і встановив для благодійних закладів «десятину». Князь Володимир заснував: училища для навчання убогих людей, богодільні, запровадив народні свята, на яких роздавали їду убогим, сиротам, вдовам, бездомним. Князь Ярослав Володимирович заснував сирітське училище, де опікувався 300

юнаками. «Руську Правду» князя Ярослава можна вважати першим слов'янським законом, в якому було закріплено подібне до соціальної програми.

Велику роль у становленні інституту соціальної допомоги відіграло християнство. Єпископ Переяславський Єфрем, відомий як будівничий «строєній банних і врачевен», у 1091 р. побудував для бідних і сиріт лікарні, призначив для них медиків, постановив, щоб хворих доглядали й лікували безкоштовно й в інших містах. Набула поширення соціальна діяльність українських братств – православних громадських об'єднань. Так, у передмістях Львова у XIV ст. було відкрито чотири лікарні; Київське братство мало свою школу і шпиталі для убогих і душевно хворих людей; у Кам'янці-Подільському функціонував вірменський шпиталь, утримуваний на кошти місцевої громади, де лікували хворих різних національностей. У феодальний період, коли панувало натуральне господарство, основною виробничою одиницею стає сім'я. Робота у сільському господарстві або в ремісничій майстерні виконувалася усіма працездатними членами родини незалежно від віку і статі. Результатами цієї роботи користувалися усі члени родини, причому люди похилого віку та непрацездатні особи мали однакове право на використання продуктів, виготовлених сімейним господарством.

На початку XVIII ст. у козаків існувала форма компенсації за «виробничі» травми. Незважаючи на існування ранніх форм страхування життя, це страхування не одержало в Україні такого потужного розвитку, як в інших європейських державах. У 1861 р. на теренах Галичини та Буковини розпочинає свою діяльність Краківське товариство взаємного страхування (назване «Флоріанкою»). З 1869 р. товариство займається страхуванням життя. З прийняттям австрійським парламентом у 1867 р. Закону про товариства та в 1873 р. Закону про кооперативні спілки поживляється процес створення товариств взаємного страхування. У цій ситуації в Україні активно починається процес створення власної страхової установи. Проте, попри всі намагання отримати дозвіл державної адміністрації на створення такого товариства, позитивні зрушення відбулися лише у 1891 році із зміною керівництва міністерства фінансів Австро-Угорської імперії.

На початку XX ст. в Україні було зроблено спробу створити страхове Товариство «Любов», яке мало виплачувати громадянам певні кошти на випадок удівства та сирітства. Через недостатню кількість охочих страхуватися Товариство не розпочало діяльність. З часом професор Чернівецького університету С. Смаль-Стоцький зробив наступну спробу створити страхове Товариство такого тину. Його спроба виявилася вдалою і у 1911 р. у Чернівцях розпочало свою діяльність Товариство взаємного страхування життя і пенсій «Карнатія». Характерною ознакою діяльності товариства було всеохоплення страхового ринку, люди різного стану могли скористатися страховими послугами.

Наприкінці XIX та початку XX ст. деякі підприємці Херсонської губернії почали страхувати своїх робітників на випадок смерті, інвалідності та непрацездатності у приватних страхових товариствах. Таке страхування набуло поширення і в Одесі (у 1894 р. були застраховані робітники 22 підприємств), Миколаєві та інших містах. У 1899 р. в Одесі почало діяти Товариство взаємного страхування фабрикантів і ремісників від нещасних випадків, котре через три роки своєї діяльності налічувало більше 7000 застрахованих. У 1905 р. на його зразок було створено Чорноморське товариство взаємного страхування судовласників від нещасних випадків, яке діяло в усіх портах Чорного й Азовського морів та в приморських річкових портах.

Подальший розвиток системи соціального страхування в Україні відбувався в складі СРСР. Після проголошення політики «воєнного комунізму» соціальне страхування було замінене соціальним забезпеченням відповідно до Положення про соціальне забезпечення трудящих (затверджене РНК 31 жовтня 1918 р.). Надання соціальних виплат за рахунок страхових внесків було замінене на пряме фінансування з коштів бюджету держави.

Закінчення громадянської війни і проголошення нової економічної політики сприяло відновленню соціального страхування в СРСР і 15 листопада 1921 р. був підписаний Декрет РНК «Про соціальне страхування осіб, зайнятих найманою працею».

Ухвалена 5 грудня 1936 р. Конституція СРСР декларативно проголосила право всіх громадян СРСР на

соціальний захист. Проте окремі норми, зокрема пенсійного забезпечення ще впродовж 20 років, регулювалися постановами ЦК ВКП(б), Ради Народних Комісарів СРСР та ВЦРПС, а не законами. Право на соціальне забезпечення в старості, крім робітників, набули і службовці. Колгоспникам таке право було надано через 30 років. У 1956 р. було ухвалено Закон СРСР «Про державні пенсії», яким передбачено єдину систему пенсійного забезпечення робітників і службовців. Знаковою рисою цього закону було чітке відокремлення систем пенсійного забезпечення від соціального страхування. Так, система соціального страхування фінансувалася з фонду, що формувався за рахунок обов'язкових страхових внесків підприємств, установ та організацій (хоча сам фонд був частиною держбюджету). Фактично цей закон заперечував страхову природу пенсійної системи, яка розглядалася винятково як розподільчий сегмент соціального забезпечення.

До початку 1950-х рр. більшість економічно активного населення України була виключена з державної пенсійної системи. У 1960 р. в Україні лише 844 тис. (або 19,2%) пенсіонерів із 4,4 млн. одержували пенсії по старості, інші були пенсіонерами по інвалідності, за вислугу років, у разі втрати годувальника тощо, а 1,2 млн. людей похилого віку взагалі не одержували пенсій.

З ухваленням у 1964 р. Закону СРСР «Про пенсії і допомогу членам колгоспів» була вирішена проблема соціального забезпечення в старості колгоспників. Пенсійний вік для колгоспників спочатку встановили вищим, ніж для інших громадян, – 65 років для чоловіків і 60 років для жінок. У 1968 р. колгоспники отримали право на пенсію з такого ж віку, як робітники та службовці, тобто для них пенсійний вік був зменшений на п'ять років.

Конституція СРСР 1977 р. закріпила в країні дію державної системи соціального забезпечення (ст. 24). Однак залишився низький його рівень та нерівність у пенсійному забезпеченні робітників і службовців, з одного боку, і колгоспників – з іншого. Пенсіонерам-колгоспникам гарантувався значно нижчий рівень пенсійного забезпечення, ніж робітникам і службовцям. Наприклад, у 1970 р. в Україні пенсіонери-колгоспники становили 42% від чисельності всіх пенсіонерів, а їхня середня пенсія за віком була у чотири рази меншою, ніж

пенсія за віком робітника чи службовця, – відповідно 13,8 та 56,1 карбованця. Відносне скорочення різниці у розмірах пенсій робітникам і службовцям та колгоспникам відбулося лише у 1990-х рр.

3. Соціальне страхування в часи незалежної України

З набуттям незалежності України в 1993 році була розроблена та прийнята Концепція соціального забезпечення України, якою передбачалося реформування соціального захисту працюючого населення, зокрема, запровадження соціального страхування. 1998 рік — прийняття Закону України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Цим самим було відкрито шлях для розробки законопроектів з окремих видів соціального страхування. 1999-2000 р. — прийняття законів відповідно до Основ законодавства України із загальнообов'язкового державного соціального страхування. Верховною Радою України були прийняті Закони України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням». Таким чином, в Україні було створено законодавчі умови для становлення системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, яка базується на вимогах Європейського кодексу соціального забезпечення (1964 року) та рекомендаціях Міжнародної Організації Праці № 67 (1944 рік). 2001 рік — впровадження державного соціального страхування. Відповідно до прийнятих законів, у 2001 році запроваджено три види загальнообов'язкового державного соціального страхування: на випадок безробіття; у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням і похованням; від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. 2002-2021 роки — удосконалення законодавства з загальнообов'язкового державного соціального страхування, впровадження пенсійного та розробка основ медичного соціального страхування

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Визначте історичні етапи розвитку соціального страхування.
2. Охарактеризуйте модель соціального захисту СРСР.
3. Назвіть функції соціального страхування.
4. Охарактеризуйте основні принципи соціального страхування.
5. Назвіть основні суб'єкти соціального страхування.
6. Які особи підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню?
7. Охарактеризуйте основні засади, на яких базується обов'язкове соціальне страхування.

Тестові завдання

1. З якого віку призначались пенсії по старості у Франції:

- A. з 69 років;
- B. з 65 років;
- C. з 59 років;
- D. з 60 років.

2. Пенсійна система якої країни є найстарішою:

- A. України;
- B. Англії;
- C. Франції;
- D. Італії.

3. В якому році в Україні було законодавчо встановлений пенсійний вік?

- A. 1924;
- B. 1925;
- C. 1928;
- D. 1932.

4. Скільки в 1965 році становив пенсійний вік робітників колгоспу?

- A. для чоловіків – 65 і жінок – 60 років;
- B. для чоловіків – 60 і жінок – 65 років;
- C. для чоловіків – 60 і жінок – 55 років;
- D. для чоловіків – 55 і жінок – 50 років.

5. В якій країні вперше було застосовано термін «соціальне забезпечення»?

- A. Німеччині;
- B. Франції;
- C. Англії;
- D. Італії.

ТЕМА 3. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

План:

- 1. Основи державного регулювання соціального страхування.**
- 2. Система органів державного регулювання соціального страхування.**
- 3. Роль соціальних гарантій, стандартів та нормативів у державному регулюванні соціального страхування**
- 4. Державний контроль та моніторинг у сфері соціального страхування**

1. Основи державного регулювання соціального страхування

Класична економічна теорія і механізми ринкового саморегулювання базуються на принципі, що зміна стимулів впливає на людську поведінку таким чином, що її можна передбачити, оскільки людина вибирає той спосіб дій, який забезпечує їй найбільше вигоди і найменші витрати. Але у випадку створення спільних благ цей принцип не спрацьовує і виникають суперечності між індивідуальними і суспільними інтересами, які неможливо узгодити ринковими механізмами. Тому виникає потреба у зовнішньому регуляторі – державі, яка повинна в таких випадках здійснювати регуляторне втручання та знайти «точку рівноваги» індивідуальних і суспільних інтересів. І саме держава, як визначав А. Сміт, має право робити те, що люди поодиночі, без її втручання, або взагалі не можуть зробити, або роблять це не дуже добре.

Ринкова економіка, яка сьогодні розвивається в Україні, ґрунтується на поєднанні як власної саморегулюючої дії, що становить саму її основу, так і системи державного регулювання. На основі балансу попиту і пропозиції через механізм вільного ціноутворення ринок самостійно регулює розвиток окремих галузей, виробництво певних товарів та сферу послуг. Однак потрібна відповідна державна політика, спрямована на досягнення цілей, які ставить суспільство перед владою. Однією з таких цілей є соціальний захист громадян.

В усі часи держава тією чи іншою мірою втручалася в економічні процеси, проте рівень цього втручання в різних моделях державного устрою був неоднаковий. У першу чергу, це втручання обумовлюється необхідністю вилучення частини суспільного продукту для покриття загальнонаціональних витрат: утримання державного апарату, армії, міліції; розвиток освіти, культури, науки; фінансування системи соціального захисту тощо.

У ринковій економіці держава втручається в ринок з метою забезпечення стійкості й макроекономічної рівноваги. Механізм функціонування ринку (ринкового саморегулювання) спрацьовує ефективно не завжди, а тільки за відповідних (сприятливих) умов. Однак в суспільстві можуть виникати такі ситуації, коли ринковий механізм не забезпечує оптимального використання ресурсів і тоді проявляються вади ринку. Такий стан обумовлюється:

- неспроможністю конкуренції;
- неспроможністю ринку забезпечувати людей суспільними товарами і послугами;
- зовнішніми ефектами або наслідками дій, які не беруться до уваги людьми, що їх здійснюють (негативними – коли дії одного суб'єкта ринку завдають шкоди іншим; позитивними – коли дії суб'єкта ринку дають благо іншим). У значній кількості випадків зовнішні ефекти малопомітні на рівні приватної ініціативи та потребують регулювання з боку держави, яка виконує функцію визначення зовнішніх ефектів і перерозподілу доходів, яку не в змозі виконати традиційний ринковий механізм.

Втручання держави в економічні процеси зумовлено:

- створенням умов для ефективного функціонування ринкового механізму;
- усуненням негативних наслідків ринкових процесів;
- захистом національних інтересів на світовому ринку;
- вирішенням проблем, які ринковий механізм вирішити не може або вирішує їх погано (соціальна сфера).

Державне регулювання ринкових відносин є необхідним для виконання двох взаємопов'язаних цілей:

- захист інтересів як громадян, так і суспільства загалом, від тих негативних наслідків, які можуть для них породжувати ринкові відносини;

– забезпечення реалізації окремих суспільних інтересів, які не може реалізувати ринок.

Головним завданням держави є забезпечення раціонального розподілу функцій між державою і ринком. Держава регулює ті сфери і процеси, які ринок виконує недостатньо ефективно або не в змозі чи не бажає координувати взагалі. Ринку притаманні такі негативні явища, як неповна зайнятість населення, циклічність економічного розвитку, монополізм, нестабільність рівня цін, несправедливий розподіл доходів тощо. Існують сфери діяльності, які не зовсім привабливі для приватного бізнесу – наука, освіта, охорона здоров'я, охорона довкілля, соціальний захист тощо. Є також сфери, де ринкові механізми або спрацьовують із запізненням, або не спрацьовують зовсім (зокрема, це стосується ринку робочої сили). Багато економічних проблем мають соціальний і політичний характер, тому втручання держави для їх врегулювання є необхідним. Таким чином, державне регулювання необхідне для досягнення таких суспільно значущих цілей: захист прав і свобод громадян; забезпечення громадської безпеки і захист життя та здоров'я громадян; захист прийнятих у суспільстві норм (соціальних стандартів); забезпечення збирання податків та інших обов'язкових платежів; сприяння ефективній роботі ринку.

Державне регулювання – це здійснення державою комплексних заходів (організаційних, правових, економічних тощо) у сфері соціальних, економічних, політичних, духових та інших суспільних процесів з метою їх упорядкування, встановлення загальних правил і норм суспільної поведінки, а також запобігання негативним явищам у суспільстві. Тобто держава здійснює комплекс заходів впливу на об'єкти і процеси з метою певного спрямування господарської діяльності суб'єктів національної економіки, узгодження їхніх інтересів і дій для реалізації визначених цілей. Отже, державне регулювання у сфері соціального страхування передбачає встановлення загальних правил (норм) і порядку поведінки усіх суб'єктів соціального страхування, їх відповідальність за дотриманням цих правил, включає пряме втручання держави у діяльність економічних структур. Це регулювання базується на законодавчо визнаній стратегії суспільного розвитку, державних

соціально-економічних програмах, механізмі правового примусу, економічних інтересах суб'єктів господарювання.

Державне регулювання передбачає створення та функціонування відповідного фінансового механізму, який повинен бути спрямований на раціональне управління фінансовими ресурсами і формування фінансових відносин, що виникають у процесі утворення та використання страхових фондів. Метою державного регулювання соціального страхування є:

- проведення єдиної та ефективної державної політики у цій сфері;
- забезпечення реалізації прав громадян на соціальний захист;
- створення умов для ефективного функціонування та розвитку системи загальнообов'язкового державного та недержавного соціального страхування;
- забезпечення дотримання суб'єктами соціального страхування вимог законів, інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у цій сфері;
- адаптація системи загальнообов'язкового державного соціального страхування до міжнародних стандартів.

Методи державного регулювання соціального страхування – це способи впливу держави на суб'єкти системи соціального страхування з метою формування відповідних фінансових ресурсів для забезпечення соціальних виплат при настанні страхових випадків.

Методи державного регулювання соціального страхування поділяються: за формами і засобами впливу (рис. 3.1).

Кожен метод ґрунтується на використанні сукупності інструментів (регуляторів, важелів).

За формами впливу методи державного регулювання поділяють на методи: прямого та непрямого (опосередкованого) впливу. До інструментів прямого впливу відносяться: нормативно-правові акти; плани соціально-економічного розвитку; цільові комплексні програми; державне фінансування. Інструментами непрямого впливу є: бюджетно-фінансова політика; грошово-кредитна політика; інвестиційна політика; інноваційна політика; інші напрямки економічної політики держави.

Рис. 3.1. Методи державного регулювання соціального страхування

За способами впливу держави на систему соціального страхування методи державного регулювання поділяють на економічні та адміністративні. Використовуючи економічні методи, держава створює умови, що спонукають суб'єктів ринку діяти в потрібному для суспільства напрямі, вирішувати ті чи інші завдання згідно із загальнодержавними та приватними інтересами. Регулювання за допомогою економічних методів дає змогу суб'єктам ринку зберегти право на вільний вибір своєї поведінки. Економічні методи державного регулювання пов'язані зі створенням державою фінансових стимулів, здатних впливати на економічні інтереси суб'єктів господарювання, зумовлювати їхню поведінку щодо здійснення соціального страхування.

Адміністративні методи передбачають застосування інструментів прямого впливу держави на діяльність суб'єктів соціального страхування. Вони базуються на використанні сили державної влади. Це заходи (засоби) заборони, дозволу або примусу. Основними інструментами адміністративного регулювання соціального страхування є ліцензії, квоти, санкції, норми, стандарти тощо. Отже, адміністративне регулювання соціального страхування – це:

– управління об’єктом на стадії його руху до заданого результату;

Інструментами правових методів державного регулювання в системі соціального страхування є: Конституція України; закони України; укази і розпорядження Президента України; постанови та інші акти Верховної Ради України; постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України; нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади та нормативні документи фондів соціального страхування.

Суб’єктом державного регулювання системи соціального страхування виступає держава в особі органів влади і управління (президент, парламент, уряд, фонди соціального страхування), яка для вирішення соціально-економічних проблем, всебічного врахування інтересів залучає наукові установи, політичні партії, громадські організації.

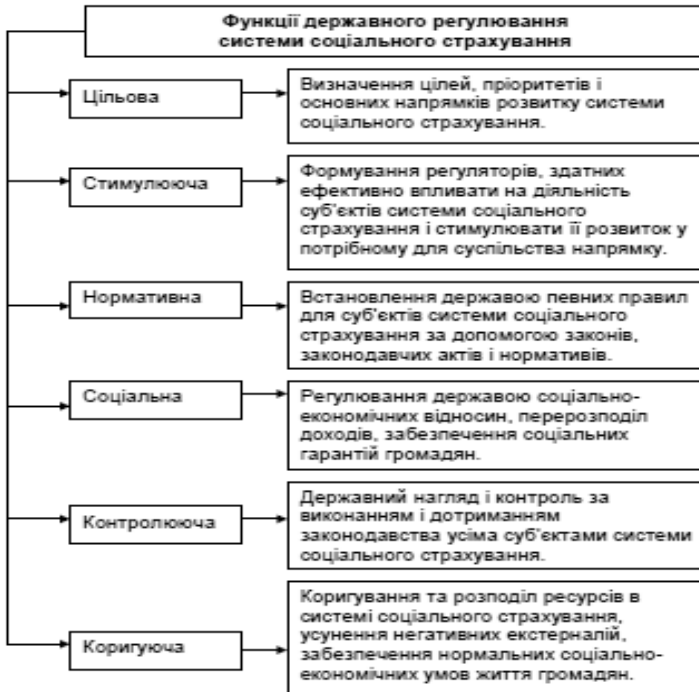

Рис. 3.2. Склад та зміст функцій державного регулювання системи соціального страхування

Державне регулювання системи соціального страхування виконує такі функції: цільову, стимулюючу, нормативну, контролюючу, розподільчу.

Державне регулювання соціального страхування полягає у:

- розробці та прийнятті системи законодавчих, нормативно-правових актів, що регламентують відносини в цій сфері;

- щорічному перегляді та затвердженні розмірів страхових внесків, норм, нормативів з урахуванням поточної економічної та соціальної ситуації;

- перегляді видів та розмірів соціальних виплат з метою покращення матеріального забезпечення громадян;

- встановленні обов'язкової вимоги щодо створення страхових резервів з метою забезпечення своєчасності та повноти соціальних виплат;

- державному фінансовому контролю за дотриманням законодавства щодо формування фінансових ресурсів соціальних страхових фондів та цільового використання їх коштів;

- контролі та нагляді за діяльністю центральних і територіальних органів державних фондів соціального страхування, їх взаємодією з іншими суб'єктами.

Державне регулювання соціального страхування передбачає створення та функціонування відповідного фінансового механізму, який повинен бути спрямований на раціональне управління рухом фінансових ресурсів та формування фінансових відносин, що виникають у процесі утворення використання страхових фондів.

Фінансовий механізм регулювання соціального страхування – це сукупність фінансових методів, форм та важелів управління фінансовими ресурсами, що призначені для матеріального забезпечення громадян у разі настання страхових випадків (рис. 3.3).

Фінансові методи відображають вплив фінансів на процеси, які відбуваються у сфері соціального страхування. Їх дія виявляється у ході формування та використання бюджетів страхових фондів. Усі елементи фінансового механізму повинні бути націлені на виконання основних функцій управління: планування, прогнозування, оперативне управління, регулювання, контроль, нагляд.

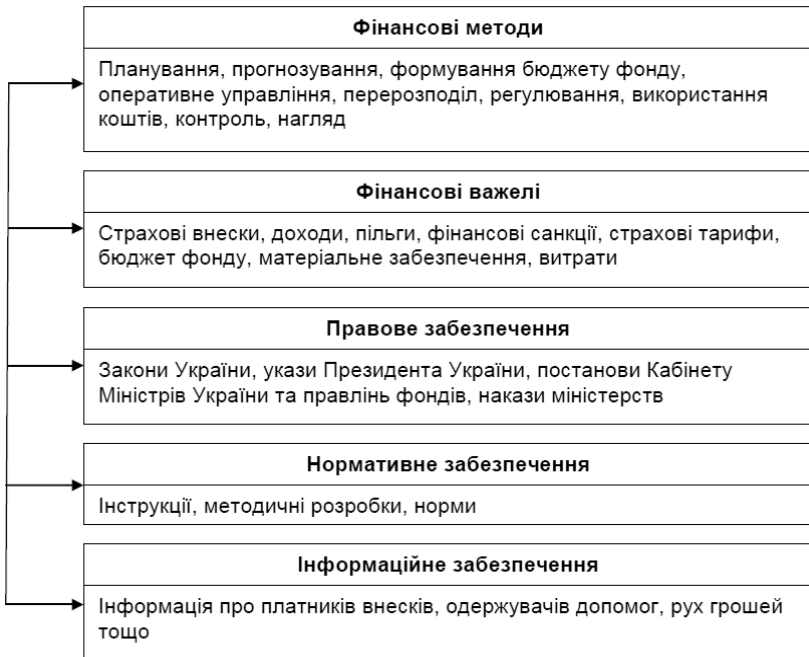

Рис. 3.3. Фінансовий механізм регулювання соціального страхування

Отже, державне регулювання соціального страхування в умовах макроекономічної нерівності означає організацію функціонування, оцінку результативності та ефективності формування та використання коштів фондів соціального страхування. Цільова спрямованість державного регулювання зумовлює вивчення та аналіз процесів формування, визначення мети розвитку соціального страхування. Ефективність державного регулювання залежить від джерел впливу як всередині цієї системи, так і за її межами. За цих умов актуалізується завдання підвищення якості роботи органів державної влади, фондів соціального страхування та установ системи соціального захисту.

Необхідною умовою формування цілісної системи державного регулювання соціальної сфери є розробка стратегічних за своїм змістом механізмів соціального захисту громадян, державного регулювання доходів населення в умовах

макроекономічної нестабільності, реформування міжбюджетних відносин як сукупності управлінських, правових, економічних засобів, способів та інструментів реалізації державної соціальної політики щодо підвищення доходів і рівня життя населення.

2. Система органів державного регулювання соціального страхування

Органи державного управління та регулювання та їх повноваження в сфері соціального захисту визначені Конституцією та законами України і є віддзеркаленням цілей і завдань, що стоять перед державою в цій сфері. Держава встановлює види пенсій, допомог, визначає порядок і умови їх призначення, джерела фінансування та формує систему органів управління і регулювання системою соціального захисту.

Верховна Рада України є єдиним законодавчим органом, приймає закони, затверджує основні показники витрат, що включаються до державного бюджету, визначає розмір (тариф) обов'язкових страхових внесків підприємств, організацій і громадян. До компетенції Верховної Ради України відносяться також питання затвердження загальнодержавних програм економічного і соціального розвитку; питання подальшого вдосконалення правової бази, що стосується пенсійного, медичного та соціального страхування, соціальної підтримки малозабезпечених сімей та сімей з дітьми.

Важлива роль в розробленні і втіленні у життя соціальної політики держави належить Президентові України, який затверджує національні програми соціального захисту населення, підписує закони, приймає Укази з питань соціального захисту малозабезпечених верств населення, щодо боротьби з бідністю, запобігання виробничому травматизму і професійним захворюванням, трудової реабілітації інвалідів та інші.

Вищим органом в системі виконавчої влади є Кабінет Міністрів України. До повноважень Кабінету Міністрів України в сфері соціального захисту населення відносяться питання, пов'язані з реалізацією і дотриманням гарантій і прав громадян, передбачених законодавством України та міжнародними нормативно-правовими актами, проведення єдиної соціальної політики. Кабінет Міністрів України розробляє і реалізує через

систему органів виконавчої влади загальнодержавні програми соціально-економічного розвитку країни, приймає нормативно-правові акти, що регулюють відносини в соціальній сфері.

Міністерство соціальної політики України, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, в соціальній сфері є центральним органом виконавчої влади. У своїй діяльності Мінсоцполітики керується Конституцією України, законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства України.

Відповідно до Положення про Міністерство соціальної політики України, затвердженого Указом Президента України № 389/2011 від 6 квітня 2011 р., Мінсоцполітики – це орган, який формує та забезпечує реалізацію державної політики у сферах зайнятості населення та трудової міграції, соціально-трудових відносин, соціального захисту, соціального обслуговування населення, оплати праці, нормування і стимулювання праці, охорони і умов праці, пенсійного забезпечення, соціального обслуговування населення, волонтерської діяльності та гуманітарної допомоги, з питань сім'ї та дітей, а також захисту прав депортованих за національною ознакою осіб, які повернулися в Україну.

Місцеві державні адміністрації через створені відповідні департаменти (управління) соціального захисту: реалізують державну політику в сфері соціального захисту соціально-вразливих категорій громадян, таких як пенсіонери, інваліди, самотні непрацездатні, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, особи із їх числа, самотні матері, багатодітні сім'ї, інші громадяни, які внаслідок недостатньої матеріальної забезпеченості потребують допомоги та соціальної підтримки з боку держави; розробляють і забезпечують виконання комплексних програм покращення обслуговування соціально вразливих категорій населення; забезпечують працевлаштування інвалідів, сприяють здобуттю ними освіти, набуттю необхідної кваліфікації, матеріально-побутовому обслуговуванню, санаторно-курортному лікуванню інвалідів, ветеранів війни та праці, осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; сприяють наданню протезно-ортопедичної допомоги населенню і забезпеченню інвалідів засобами пересування та реабілітації; встановлюють піклування

над повнолітніми дієздатними особами, які за станом здоров'я потребують догляду; вирішують питання щодо встановлення опіки і піклування, створення передбачених законодавством умов для виховання та/або влаштування дітей, які внаслідок смерті батьків чи з інших причин залишилися без батьківського піклування (опіки), а також вживають інших заходів щодо соціального захисту дітей; здійснюють інші заходи, спрямовані на забезпечення соціального захисту громадян на підпорядкованій їм території відповідно до чинного законодавства.

Регулювання в сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування здійснює Пенсійний фонд України. Як центральний орган виконавчої влади свою діяльність Пенсійний фонд здійснює відповідно до Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, постанов правління та наказів Фонду.

Пенсійний фонд України у встановленому порядку вносить міністру соціальної політики України, Президентові України та Кабінету Міністрів України пропозиції з питань формування державної політики у сфері пенсійного забезпечення та соціального страхування, забезпечує її реалізацію, розробляє пропозиції щодо удосконалення законодавства.

Свої повноваження Пенсійний фонд України здійснює безпосередньо через регіональні управління та відділення фонду в районах, містах і районах у містах.

Функції регулювання у сфері соціального страхування виконують також спеціальні фонди соціального страхування: Фонд соціального страхування на випадок безробіття, Фонд соціального страхування (з 1 січня 2015 р.). Зокрема, за рахунок коштів Фонду соціального страхування на випадок безробіття виплачується допомога по безробіттю, у тому числі одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності; допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні; та надаються інші послуги, передбачені Законом України «Про зайнятість населення».

З Фонду соціального страхування (ст. 20, 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування») здійснюється відшкодування збитку, заподіяного здоров'ю застрахованої особи у разі виробничої травми або професійного захворювання; фінансуються витрати на санаторно-курортне

лікування та оздоровлення працюючих членів їх сімей виплачується допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю (включаючи догляд за хворою дитиною); допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами; допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві); оплата лікування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм.

Фонди соціального страхування є органами, які здійснюють регулювання окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування відповідно до затверджених статутів. Соціальні страхові фонди є самоврядними некомерційними організаціями. Їх кошти не включаються до складу Державного бюджету України.

Отже, регулювання соціального страхування є вагомою складовою державного регулювання економічних та соціальних процесів. Його забезпечують органи законодавчої, виконавчої влади різних рівнів.

3. Роль соціальних гарантій, стандартів та нормативів у державному регулюванні соціального страхування

Соціальні гарантії забезпечуються через спеціальні державні органи, профспілки, громадські організації.

Соціальні гарантії мають здійснюватися за трьома основними напрямками.

1. Державне гарантування кожному громадянину, зайнятому трудовою діяльністю, нормального рівня добробуту через забезпечення мінімальної заробітної плати, її індексації, помірних податків і невтручання у підприємницьку діяльність.

2. Задоволення пріоритетних потреб суспільства, які держава не може довірити кожному громадянину особисто. До них належать потреби у здобутті загальної освіти, вихованні дітей і підлітків, проведенні культурно-освітньої роботи, підготовці кадрів, організації охорони здоров'я і розвитку фізичної культури членів суспільства. Держава законодавчо гарантує задоволення вказаних потреб за рахунок бюджету в мінімально достатніх розмірах у формі безплатних послуг. Об'єм таких послуг завжди повинен залежати від розміру прямих і непрямих податків, що стягуються з громадян.

3. Вирівнювання якості життя окремих груп населення, недостатня забезпеченість яких пов'язана переважно з причинами, що не залежать від їхніх трудових зусиль. Такими причинами можуть бути підвищення навантаження утриманців на працездатних, стан здоров'я, вік, втрата роботи, кризові явища в економіці. У цьому випадку формами задоволення відповідних потреб можуть бути пенсії, допомога, стипендії, грошові виплати, їхня індексація, різні пільги.

Наведені форми соціальних гарантій сприяють тому, що стає можливим підтримання життєвого рівня, а також розвитку здібностей людини незалежно від її матеріального стану, рівня заробітної плати і впливу економічних та інших зовнішніх факторів.

Соціально-економічні гарантії – це забезпечення державою задоволення різноманітних потреб громадян на рівні соціально визнаних норм. Соціально-економічні гарантії громадянам – це об'єктивна необхідність для будь-якої правової держави, зміст і доцільність її існування.

В умовах різноманіття форм власності, розширення видів індивідуальної трудової діяльності потрібні заходи щодо забезпечення соціальних гарантій з боку держави, які мають гарантувати кожному громадянину певний рівень благ і послуг, як за рахунок внесків самого громадянина, так і шляхом перерозподілу державних ресурсів, призначених на цілі матеріального забезпечення населення.

До соціальних гарантій держави відносять:

- створення громадянам умов щодо їх самозабезпечення життєво необхідними благами, для задоволення власних потреб;
- вилучення у громадян частини створеного ними валового внутрішнього продукту, повертання їм (поза зв'язком із вилученою частиною) благ і послуг у формі освіти, дошкільного виховання, охорони здоров'я, культурного обслуговування, соціального страхування і забезпечення;
- надання за рахунок вилучення у громадян частини валового внутрішнього продукту певної кількості благ і послуг тим громадянам, які за фізичними даними неспроможні самі забезпечити себе всім необхідним (пенсії інвалідам дитинства, утримання будинків для інвалідів і людей похилого віку, надання різних видів допомоги).

Основні принципи системи соціальних гарантій населенню (СГН) закладені в Конституції України, де зазначено, що громадяни України мають право на:

- достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло;
- підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом;
- соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, а також у старості та в інших випадках, передбачених законодавством. Пенсії, інші види соціальних виплат і допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законодавством;
- охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Держава створює умови для ефективного й доступного всім громадянам медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно, наявна мережа таких закладів не може бути зменшена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Соціальна допомога повинна мати адресний характер. Держава має гарантувати мінімум соціальних і матеріальних благ через механізми:

1. Встановлення на державному рівні фінансового забезпечення мінімальних соціальних гарантій (мінімальної заробітної плати, пенсій за віком, стипендій тощо);
2. Здійснення у зв'язку з ціновою лібералізацією, адресного вибіркового надання соціальної допомоги та компенсаційних виплат;
3. Захисту купівельної спроможності малозабезпечених громадян через щомісячний перегляд розміру сукупного доходу, що дає право на допомогу, та цільової грошової допомоги відповідно до зміни індексу цін.

Дотація, як форма соціальних гарантій, використовується в Україні на деякі види товарів і послуг для утримання їхньої ціни на низькому рівні.

Джерелами фінансування соціальних гарантій виступають:

- 1) державний бюджет;
- 2) кошти місцевих бюджетів;
- 3) страхові фонди:

– Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування;

– Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;

– Пенсійний фонд України.

Державні соціальні стандарти і нормативи формуються, встановлюються і затверджуються у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Соціальні стандарти — це стандарти у сфері соціальних відносин (мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія, рівень прожиткового мінімуму, тривалість робочого тижня, відпустки, умови праці тощо), які офіційно встановлюються державою.

Державні соціальні стандарти і нормативи встановлюються з метою:

1. Впровадження механізму реалізації соціальних прав і державних соціальних гарантій громадян, визначених Конституцією України.

2. Визначення пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах та фінансових ресурсах для їх реалізації.

3. Визначення та обґрунтування розмірів видатків Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим і місцевих бюджетів, соціальних фондів на соціальний захист і забезпечення населення та утримання соціальної сфери.

На основі соціальних стандартів визначаються розміри основних соціальних гарантій, мінімальних розмірів заробітної плати та пенсії за віком, інших видів соціальних виплат і допомоги.

Державні соціальні стандарти обов'язково враховуються при розробці програм економічного й соціального розвитку.

Формування державних соціальних стандартів і нормативів здійснюється за такими принципами:

- забезпечення визначених Конституцією України соціальних прав і державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня для кожного;
- законодавче встановлення найважливіших державних соціальних стандартів і нормативів;
- диференціація за соціально-демографічними ознаками визначення нормативів;
- наукова обґрунтованість норм споживання й забезпечення;
- соціальне партнерство;
- гласність та громадський контроль при їх визначенні й застосуванні;
- урахування вимог норм міжнародних договорів України у сфері соціального захисту і трудових відносин.

За характером задоволення соціальних потреб соціальні нормативи поділяються на:

нормативи споживання – розміри споживання в натуральному обсязі за певний проміжок часу (рік, місяць, день) продуктів харчування, непродовольчих товарів поточного споживання та деяких видів послуг;

нормативи забезпечення – визначена кількість наявних в особистому споживанні предметів довгострокового користування, а також забезпечення певної території мережею закладів охорони здоров'я і освіти, а також підприємств, установ, організацій соціально-культурного, побутового, транспортного обслуговування й житлово-комунальних послуг;

нормативи доходу – розмір особистого доходу громадянина або сім'ї, який гарантує їм достатній рівень задоволення потреб, що обчислюється на основі визначення вартісної величини набору нормативів споживання й забезпечення.

За рівнем задоволення соціальних потреб соціальні нормативи поділяються на:

нормативи раціонального споживання – рівень, що гарантує оптимальне задоволення потреб;

нормативи мінімального споживання – соціально прийнятий рівень споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, виходячи із соціальних або фізіологічних потреб;

статистичні нормативи – нормативи, що визначаються на основі показників фактичного споживання або забезпеченості для всього населення чи його окремих соціально-демографічних груп.

За сферою обслуговування соціальних потреб соціальні нормативи розрізняють у галузях:

- житлово-комунального обслуговування;
- транспортного обслуговування;
- охорони здоров'я;
- освіти тощо.

Державні соціальні стандарти і нормативи формуються, встановлюються та затверджуються у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, за участю та погодженням з іншими сторонами соціального партнерства, якщо інше не передбачено Конституцією й законами України.

Базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум, встановлений законом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

Прожитковий мінімум – мінімальна кількість життєвих засобів, необхідних для підтримки життєдіяльності працівника та відновлення його робочої сили. Він визначає нижню межу суспільно необхідного рівня життя за певних умов розвитку суспільства і є динамічною соціально-економічною категорією. (2294 грн.)

При аналізі прожиткового мінімуму розрізняють:

1) **фізіологічний мінімум** – вартість товарів та послуг, необхідних для задоволення тільки основних фізіологічних потреб, причому протягом відносно короткого періоду, практично без придбання одягу, взуття, інших непродовольчих товарів;

2) **соціальний мінімум** (бюджет мінімального достатку) – мінімальні норми задоволення фізіологічних, соціальних і духовних потреб. Це вартість товарів та послуг, які суспільство визнає необхідними для збереження прийнятного рівня життя.

До факторів, що обумовлюють рівень прожиткового мінімуму належать: ціни, інфляція, кількісна оцінка набору споживчих благ та послуг.

Прожитковий мінімум визначається на основі так званого кошика споживача.

Кошик споживача – вартість стандартного набору товарів та послуг масового вживання середнього споживача в конкретній країні у певний час.

Принципи формування наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг:

Набір продуктів харчування та набір непродовольчих товарів визначаються в натуральних показниках, набір послуг - у нормативах споживання не рідше одного разу на п'ять років.

Набір продуктів харчування формується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я з використанням нормативів фізіологічної потреби організму людини в продуктах харчування виходячи з їх хімічного складу та енергетичної цінності, з урахуванням рекомендацій.

Набір непродовольчих товарів формується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в сфері економіки з використанням нормативів забезпечення засобами гігієни, медикаментозними засобами, засобами захисту організму людини від впливу навколишнього середовища, а також засобами для влаштування побуту.

До набору послуг включаються житлово-комунальні, транспортні, побутові послуги, послуги зв'язку, закладів культури, освіти, охорони здоров'я та інші.

Набір послуг формується спеціально уповноваженими центральними органами виконавчої влади у сферах надання відповідних послуг.

Прожитковий мінімум встановлюється Кабінетом Міністрів України після проведення науково-громадської експертизи сформованих набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів і набору послуг.

Державні соціальні стандарти у сфері доходів населення встановлюються з метою визначення розмірів державних соціальних гарантій у сфері оплати праці, виплат за обов'язковим державним соціальним страхуванням, права на отримання інших видів соціальних виплат і державної соціальної допомоги та їх розмірів, а також визначення пріоритетності напрямів державної соціальної політики.

Основні державні соціальні гарантії встановлюються законами з метою забезпечення конституційного права громадян на достатній життєвий рівень.

До числа основних державних соціальних гарантій належать:

- мінімальний розмір заробітної плати;
- мінімальний розмір пенсії за віком;
- неоподатковуваний мінімум доходів громадян;
- величина межі індексації грошових доходів громадян;
- пільги щодо оплати житлово-комунальних, транспортних послуг, послуг зв'язку та критерії їх надання.

Державні соціальні гарантії є обов'язковими для всіх державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності.

Надання державних соціальних гарантій здійснюється за рахунок бюджетів усіх рівнів, коштів підприємств, установ та організацій і соціальних фондів на засадах адресності й цільового використання.

З метою забезпечення надання державних соціальних гарантій обчислюються такі види нормативів витрат (фінансування):

- нормативи фінансування поточних витрат на одного мешканця, а для окремих видів соціальних послуг — на одну особу, яка підлягає даному виду обслуговування;
- нормативи фінансування поточних витрат на утримання мережі закладів освіти, охорони здоров'я, підприємств, організацій, установ соціально-культурного, житлово-комунального та побутового обслуговування;
- нормативи державних капітальних вкладень на будівництво закладів освіти, охорони здоров'я, підприємств, організацій, установ соціально-культурного, житлово-комунального та побутового обслуговування.

Особливо слід відзначити індексацію як специфічну форму соціальних гарантій, яка свідчить про розвиненість форм розподілу в державі. Однак якщо держава не має механізму вилучення у виробника частини прибутку, одержаного від зростання цін, тоді індексація тільки збільшує інфляцію.

4. Державний контроль та моніторинг у сфері соціального страхування

Контроль є важливою функцією держави. У сфері соціального страхування він забезпечує умови нормального її функціонування. Державний контроль у сфері соціального страхування за дотриманням законодавства здійснюється на засадах гласності, відкритості та прозорості органами державної влади та органами місцевого самоврядування із залученням громадських організацій і незалежних експертів. Державний контроль у сфері соціального страхування дає змогу слідкувати за законністю використання коштів фондів соціального страхування та розробляти за результатами перевірок заходи щодо покращення надходження, обліку та використання коштів фондів соціального страхування. Державний контроль є дієвим інструментом перевірки ефективності державного регулювання у сфері соціального страхування. Він дає оцінку діяльності фондам соціального страхування та державним органам влади, які безпосередньо несуть відповідальність за управління та нагляд в цій сфері. Контроль як функція управління перебуває у тісному зв'язку з іншими функціями, забезпечує якість управління і здійснюється відповідно до прийнятих рішень. За допомогою контролю суб'єкт управління отримує інформацію про результати діяльності, а також про ті помилки та зміни ситуації, що можуть призвести до невиконання поставлених завдань чи отримання небажаних результатів. Маючи таку інформацію, держава може оперативного втрутитися, привести важелі управління у відповідність до умови, що виникли, та запобігти небажаним наслідкам. Контроль дає можливість коригувати управлінську діяльність і допомагає передбачити перспективи подальшого розвитку та досягнення конкретного результату.

Фінансовий контроль у сфері соціального страхування – це специфічна діяльність, що реалізується через систему спостереження і перевірки законності та ефективності процесів формування і використання грошових доходів і грошових фондів з метою оцінки обґрунтованості прийнятих управлінських рішень і результатів їх виконання для досягнення ефективного функціонування системи соціального захисту населення. Виняткову особливість державного фінансового контролю в сфері соціального страхування насамперед визначає

необхідність формування та функціонування її як цілісної структурної системи, що посилюється з огляду на євроінтеграційні орієнтири України.

Об'єктом державного фінансового контролю в сфері соціального страхування є процеси формування й використання фондів фінансових ресурсів. Суб'єкт контролю – це носій контрольних функцій щодо об'єкта контролю. Він, як правило, визначається законодавством, нормативно-правовими актами суб'єктів фінансової діяльності. Види, форми і методи фінансового контролю, які використовуються в системі соціального страхування, представлені на рис. 2.4.

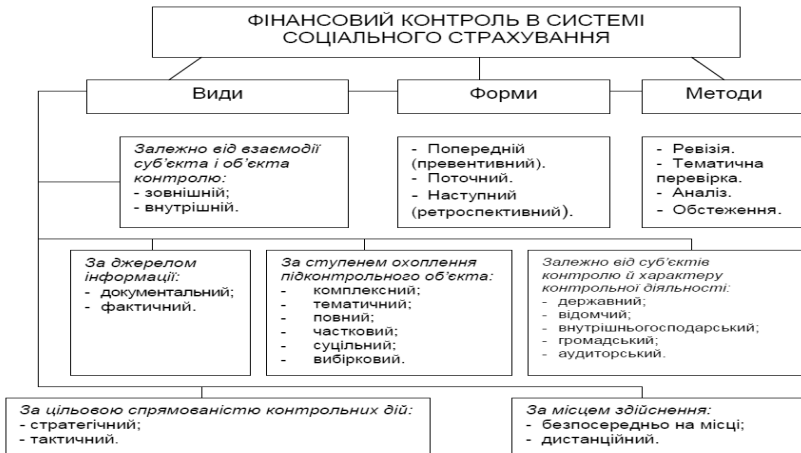

Рис. 2.4. Фінансовий контроль в системі соціального страхування

Державний фінансовий контроль базується на таких принципах: об'єктивність, системність, систематичність і регулярність, оперативність, дієвість, масовість та вибірковість, гласність, плановість, економічність, науковість, ефективність (рис. 2.5).

Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (ст. 53) метою державного контролю у сфері соціального страхування є:

- додержання страхувальниками та Фондом законодавства про соціальне страхування;
- забезпечення ведення і достовірності обліку та звітності щодо надходження та використання коштів Фонду;

- перевірка застосування в установленому законодавством порядку фінансових санкцій та накладення адміністративних штрафів;
- забезпечення виконання Фондом його статутних завдань.

Рис. 2.5. Загальні принципи організації державного фінансового контролю в сфері соціального страхування

Необхідність державного фінансового контролю в системі недержавного пенсійного забезпечення є очевидною та впливає з того, що споживачі відповідних послуг не володіють достатніми знаннями у цій сфері, тому мають бути захищені державою. Підходи до контролювання діяльності установ в системі недержавного пенсійного забезпечення істотно різняться у країнах світу. У деяких країнах ЄС діяльність пенсійних фондів регулюється спеціальними правилами, в інших – на загальних зі страховими компаніями підставах (тобто вони підпадають під такі ж вимоги до платоспроможності, технічних резервів та обмеження інвестування, що й компанії страхування життя). При всіх відмінностях фінансового контролю спільним залишається:

- вимога реєстрації пенсійних фондів регулюючим органом;
- певна юридична форма організації;
- регулярне звітування та повноваження контролюючого органу втручатися у діяльність пенсійних фондів у визначених випадках;
- дотримання правил щодо інвестування накопичених пенсійних внесків, особливо вимога здійснення «розсудливого» інвестування.

З метою дотримання державних соціальних гарантій, оцінки ефективності державної соціальної політики, її впливу на рівень та якість життя в Україні постійно здійснюється державний моніторинг у сфері застосування й фінансового забезпечення державних соціальних стандартів і нормативів. Моніторинг – це комплексна державна система безперервного спостереження за фактичним станом справ у сфері соціального страхування. Порядок проведення моніторингу застосування державних соціальних стандартів і нормативів та його фінансове забезпечення визначається Кабінетом Міністрів України. Відомості про розміри державних соціальних стандартів і нормативів, а також щодо результатів моніторингу їх застосування, підлягають публікації в офіційних виданнях. За результатами моніторингу здійснюється перегляд державних соціальних гарантій в порядку, що визначається законами. Методи здійснення моніторингу:

- щомісячна оцінка вартісної величини основних державних соціальних стандартів;
- ведення державного статистичного обліку щодо дотримання державних соціальних стандартів і нормативів;
- поточне коригування вартісних величин державних соціальних нормативів та нормативів витрат (фінансування) залежно від зміни цін та інших умов їх формування.

Моніторинг – це система послідовного збору даних про явища та процеси, які відбуваються в системі соціального страхування за допомогою певних ключових показників, з метою оперативного визначення стану об'єкта дослідження та оцінки в динаміці. Він відіграє важливу роль у соціальній політиці держави та функціонуванні фондів соціального страхування, які проводять цю політику. Роль моніторингу полягає у визначенні того, наскільки ефективно ця політика впроваджується в практику. Виділяють три основних принципи, на яких ґрунтується моніторинг:

- тотожність – відповідність (тотожність) між системою моніторингу та об'єктом дослідження;
- єдність об'єкта спостереження – підпорядкування усіх окремих, часткових досліджень загальним соціально-економічним завданням;
- комплексність – спостереження за перетвореннями не окремих сторін (сфер, аспектів), а соціально-економічної системи загалом.

Моніторинг у сфері соціального страхування необхідно розглядати як один із найбільш важливих інструментів розробки обґрунтованої державної соціальної політики.

Отже, в Україні створена комплексна система безперервного спостереження за станом соціального страхування на основі єдиної системи показників і методології їх формування, нових форм і методів дослідження та об'єднання інформаційних потоків різних органів виконавчої влади, галузей і підприємств, що забезпечує ефективне функціонування соціальної сфери.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає суть державного регулювання соціального страхування?
2. Яка мета державного регулювання соціального страхування?
3. Назвіть принципи державного регулювання соціального страхування.
4. Які Ви знаєте методи державного регулювання соціального страхування?
5. Охарактеризуйте економічні методи державного регулювання соціального страхування.
6. Наведіть особливості застосування соціально-психологічних методів державного регулювання соціального страхування.
7. Які органи здійснюють державне регулювання соціального страхування?
8. Які повноваження Кабінету Міністрів України у сфері соціального страхування?
9. Наведіть функції та повноваження Міністерства соціальної політики України в сфері державного регулювання соціального страхування.
10. У чому полягає суть нормативно-правового регулювання соціального страхування?
11. Наведіть класифікацію нормативно-правових актів, які забезпечують правове регулювання системи соціального страхування в Україні.
12. Що таке державні соціальні стандарти?
13. Які соціальні гарантії Ви знаєте?
14. Перелічіть принципи формування державних соціальних стандартів.
15. Що таке прожитковий мінімум і як він впливає на рівень соціального захисту населення в країні?
16. У чому полягає суть моніторингу в сфері соціального страхування?
17. У чому полягає суть державного контролю в сфері соціального страхування?
18. Назвіть основні функції державного контролю в сфері соціального страхування.

Тестові завдання

1. До страхових фондів належить:

- A. фонд страхування життя;
- B. фонд страхування відповідальності;
- C. пенсійний фонд;
- D. майновий фонд

2. Забезпеченням реалізації державної політики у галузі зайнятості займається:

- A. Міністерство праці та соціальної політики;
- B. районне управління праці та соціального захисту населення;
- C. Міністерство фінансів;
- D. соціальний фонд.

3. У який термін страховики та страхувальники можуть оскаржити рішення органу державного нагляду в суді?

- A. тиждень;
- B. 3 тижні;
- C. 2 тижні;
- D. місяць.

4. Рівень прожиткового мінімуму обумовлюють такі фактори:

- A. вік людини;
- B. рівень інфляція;
- C. корисність;
- D. якість.

5. Мінімальні норми задоволення фізіологічних, соціальних і духовних потреб:

- A. кошик споживача;
- B. соціальний мінімум;
- C. фізіологічний мінімум;
- D. індекс людського розвитку.

ТЕМА 4. УПРАВЛІННЯ КОШТАМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

План:

- 1. Основи функціонування Фонду соціального страхування України**
- 2. Правління Фонду соціального страхування України. Виконавча дирекція Фонду соціального страхування України**
- 3. Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.**

1. Основи функціонування Фонду соціального страхування України

1. Фонд соціального страхування України є органом, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням, провадить акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечує фінансування виплат за цими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування та здійснює інші функції згідно із затвердженим статутом.

2. Фонд є некомерційною самоврядною організацією, що діє на підставі статуту, який затверджується його правлінням.

3. Фонд, якщо інше не передбачено законами України, не може займатися іншою діяльністю, крім тієї, для якої його створено, та використовувати свої кошти на цілі, не пов'язані з цією діяльністю.

4. Кошти Фонду не включаються до складу Державного бюджету України та використовуються тільки за цільовим призначенням.

До коштів Фонду застосовується казначейська форма обслуговування в порядку, передбаченому для обслуговування Державного бюджету України.

5. Бюджет Фонду затверджує Кабінет Міністрів України.

6. Фонд є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, символіку, яка затверджується його правлінням.

Фонд набуває прав юридичної особи з дня державної реєстрації у порядку, визначеному Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань".

2. Правління Фонду соціального страхування України. Виконавча дирекція Фонду соціального страхування України

1. До складу правління Фонду входять по сім представників держави, застрахованих осіб та роботодавців, які виконують свої обов'язки на громадських засадах.

Представники держави призначаються Кабінетом Міністрів України, представники застрахованих осіб обираються (делегуються) репрезентативними на національному рівні всеукраїнськими об'єднаннями профспілок, а представники роботодавців – репрезентативними на національному рівні всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців. Порядок обрання (делегування) таких представників визначається сторонами соціального діалогу самостійно.

2. Строк повноважень членів правління Фонду становить шість років і закінчується в день першого засідання нового складу правління.

3. Правління Фонду очолює голова, який обирається з членів правління Фонду строком на два роки по чергово від представників кожної сторони. Обраним головою вважається член правління, за якого проголосувала більшість присутніх на засіданні членів правління. Голова правління має двох заступників, які разом з головою представляють три сторони.

4. Засідання правління Фонду проводяться відповідно до затвердженого ним плану, але не рідше одного разу на квартал. Позачергові засідання правління Фонду можуть проводитися за ініціативою його голови або за пропозицією однієї з трьох представницьких сторін правління чи на вимогу однієї третини членів правління Фонду.

5. Правління правомочне приймати рішення за наявності на засіданні більшості складу від кожної представницької сторони. Рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість присутніх на засіданні членів правління. У разі рівного розподілу голосів голос голови правління є вирішальним.

Якщо правління Фонду не може розпочати свою роботу у зв'язку з неявкою на засідання більшості складу від однієї із представницьких сторін, засідання правління переноситься на визначений присутніми членами правління строк. У цей період представницькі сторони проводять консультації.

У разі повторної неявки більшості складу від однієї із представницьких сторін правління правомочне приймати рішення, за умови присутності на засіданні більшості складу правління. Рішення приймаються в установленому порядку і набирають чинності після погодження центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення.

6. Рішення правління Фонду, прийняте в межах його компетенції, є обов'язковим для виконання, у тому числі всіма страхувальниками та застрахованими особами, яких воно стосується. Рішення правління Фонду оформляється постановою. Постанови правління Фонду підлягають обов'язковому оприлюдненню на офіційному веб-сайті Фонду протягом 20 робочих днів після їх прийняття.

7. Рішення правління Фонду, які відповідно до закону є регуляторними актами, розробляються, розглядаються, приймаються та оприлюднюються з урахуванням вимог Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності".

Правління Фонду:

1) обирає із своїх членів строком на два роки голову правління Фонду та двох його заступників. При цьому забезпечується чергове представництво на цих посадах кожної із трьох представницьких сторін;

2) спрямовує і контролює діяльність виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів; щорічно, а також у разі потреби заслуховує звіти директора виконавчої дирекції Фонду про її діяльність;

3) створює на паритетних засадах для вирішення найбільш важливих завдань Фонду постійні та тимчасові комісії Фонду за напрямами роботи;

4) подає на розгляд центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення, для внесення на затвердження

Кабінету Міністрів України пропозиції щодо визначення розміру внесків за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування;

5) подає пропозиції щодо пропорцій розподілу частки єдиного внеску за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку та у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності;

6) призначає та звільняє директора виконавчої дирекції Фонду в порядку, визначеному цим Законом;

7) за поданням директора виконавчої дирекції Фонду призначає та звільняє його заступників;

8) затверджує:

статут Фонду;

регламент роботи правління Фонду;

регламент роботи постійних та тимчасових комісій Фонду;

звіти про виконання бюджетів (постатейно за доходами і видатками, визначеними законом), порядок використання коштів бюджету та коштів резерву Фонду;

Положення про виконавчу дирекцію Фонду;

структуру органів Фонду, граничну чисельність працівників, схеми їх посадових окладів, видатки на адміністративно-господарські витрати Фонду (за погодженням із центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування державної фінансової політики, державної політики у сфері соціального захисту населення);

річні програми робіт та звіти про їх виконання;

Положення про службу страхових експертів з охорони праці, профілактики нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань;

Положення про порядок використання коштів лікувально-профілактичними, навчальними та іншими закладами, які надають Фонду соціальні послуги, та контроль за їх цільовим використанням;

Положення про навчально-інформаційні центри;

Порядок призначення, перерахування та проведення страхових виплат;

Порядок розміщення тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів Фонду, на депозитних рахунках

банківських установ (за погодженням із центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування державної фінансової політики, державної політики у сфері соціального захисту населення);

інші нормативно-правові акти та документи, що регламентують діяльність Фонду з виконання його статутних завдань;

9) встановлює розмір допомоги на поховання;

10) схвалює проект річного бюджету Фонду (постатейно за доходами і видатками, визначеними законом) та подає його в установленому порядку центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення, для внесення на затвердження Кабінету Міністрів України;

11) розпоряджається майном, яке перебуває у власності Фонду;

12) створює резерв коштів для забезпечення виконання завдань за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування;

13) готує подання щорічних звітів про діяльність Фонду;

14) здійснює контроль за цільовим використанням коштів Фонду, веденням і достовірністю обліку та звітності щодо їх надходження та використання;

15) вирішує питання формування та використання резерву коштів для забезпечення фінансової стабільності Фонду в сумі, необхідній для фінансування матеріального забезпечення в розрахунку не менш як на п'ять календарних днів;

16) представляє Фонд у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян з питань соціального захисту громадян, а також органами соціального страхування зарубіжних країн, міжнародними організаціями, діяльність яких пов'язана із захистом соціальних прав людини;

17) приймає рішення про створення та реорганізацію робочих органів виконавчої дирекції Фонду та їх відділень відповідно до затвердженої правлінням структури органів Фонду;

18) здійснює інші функції, передбачені статутом Фонду та цим Законом.

3. Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування

Система адміністрування внесків до пенсійного фонду та фондів соціального страхування з 2011 року зазнала суттєвих змін. Замість чотирьох платежів до Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування на випадок безробіття, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань платники страхових внесків сплачують один – єдиний соціальний внесок (ЄСВ).

Правові та організаційні засади забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умови та порядок його нарахування і сплати визначає Закон України № 2464-VI від 08.07.2010 року «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

При цьому чинними залишаються й інші закони, що регулюють відносини у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, а саме:

1) Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування №16/98-ВР від 14.01.1998 р. відповідно до Конституції України визначають принципи та загальні правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні;

2) «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 1105-XIV від 23.09.1999 року.

3) «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV від 09.07.2003 року. – визначає принципи, засади і механізми функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, призначення, перерахунку і виплати пенсій, надання соціальних послуг з коштів Пенсійного фонду, що формуються за рахунок страхових внесків роботодавців, бюджетних та інших джерел, передбачених цим Законом, а також регулює порядок формування Накопичувального пенсійного фонду та фінансування за рахунок його коштів видатків на оплату договорів страхування довічних пенсій або одноразових виплат застрахованим особам, членам їхніх сімей та іншим особам, передбаченим цим Законом;

4) Закон України №1533-III від 02.03.2000 р. «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» – визначає правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Основним завданням законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування є встановлення гарантій щодо захисту прав та інтересів громадян, які мають право на пенсію, а також на інші види соціального захисту, що включають право на забезпечення їх у разі хвороби, постійної або тимчасової втрати працездатності, безробіття з незалежних від них обставин, необхідності догляду за дитиною-інвалідом, хворим членом сім'ї, смерті громадянина та членів його сім'ї тощо.

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі - єдиний внесок) – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Принципи збору та ведення обліку єдиного внеску: законодавчого визначення умов і порядку його сплати;

- обов'язковості сплати;
- законодавчого визначення розміру єдиного внеску;
- прозорості та публічності діяльності органу, що здійснює збір та веде облік єдиного внеску;
- захисту прав та законних інтересів застрахованих осіб;
- державного нагляду за збором та веденням обліку єдиного внеску;
- відповідальності платників єдиного внеску та органу, що здійснює збір та веде облік єдиного внеску, за порушення норм цього Закону, а також за невиконання або неналежне виконання покладених на них обов'язків.

Платниками єдиного внеску є:

1) роботодавці:

- підприємства, установи та організації, інші юридичні особи, утворені відповідно до законодавства України, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, які використовують працю фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством, чи за цивільно-правовими договорами (крім цивільно-правового договору, укладеного з фізичною особою - підприємцем, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності відповідно до відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань), у тому числі філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи зазначених підприємств, установ і організацій, інших юридичних осіб, які мають окремий баланс і самостійно ведуть розрахунки із застрахованими особами;

- фізичні особи-підприємці, зокрема ті, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством про працю, чи за цивільно-правовим договором (крім цивільно-правового договору, укладеного з фізичною особою - підприємцем, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності відповідно до відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань);

- фізичні особи, які забезпечують себе роботою самостійно, та фізичні особи, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту);

- філії, представництва, інші відокремлені підрозділи підприємств, установ та організацій (у тому числі міжнародні), утворені відповідно до законодавства України, які мають окремий баланс і самостійно здійснюють розрахунки із застрахованими особами;

- дипломатичні представництва і консульські установи іноземних держав, філії, представництва та інші відокремлені підрозділи іноземних підприємств, установ та організацій (у тому числі міжнародні), розташовані на території України;

- підприємства, установи, організації, фізичні особи, які використовують найману працю, військові частини та органи, які виплачують грошове забезпечення, допомогу по тимчасовій непрацездатності, допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами, допомогу, надбавку або компенсацію відповідно до законодавства для таких осіб:

- військовослужбовців (крім військовослужбовців строкової військової служби), поліцейських, осіб рядового і начальницького складу, у тому числі тих, які проходять військову службу під час особливого періоду, визначеного законами України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" та "Про військовий обов'язок і військову службу";

- патронатних вихователів, батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу, прийомних батьків, якщо вони отримують грошове забезпечення відповідно до законодавства;

- осіб, які отримують допомогу по тимчасовій непрацездатності, перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами і отримують допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами;

- осіб, які проходять строкову військову службу у Збройних Силах України, інших утворених відповідно до закону військових формуваннях, Службі безпеки України та службу в органах і підрозділах цивільного захисту;

- осіб, які доглядають за дитиною до досягнення нею трирічного віку та відповідно до закону отримують допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та/або при народженні дитини, усиновленні дитини;

- одного з непрацюючих працездатних батьків, усиновителів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів, які фактично здійснюють догляд за дитиною з інвалідністю, дитиною, хворою на тяжке перинатальне ураження нервової системи, тяжку вроджену ваду розвитку, рідкісне орфанне захворювання, онкологічне, онкогематологічне захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкий психічний розлад, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гостре або хронічне захворювання нирок IV ступеня, за дитиною, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, якій не встановлено інвалідність, а також

непрацюючих працездатних осіб, які здійснюють догляд за особою з інвалідністю I групи або за особою похилого віку, яка за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досягла 80-річного віку, якщо такі непрацюючі працездатні особи отримують допомогу, надбавку або компенсацію відповідно до законодавства;

– інвестор (оператор) за угодою про розподіл продукції (у тому числі постійне представництво інвестора-нерезидента), що використовує працю фізичних осіб, найнятих на роботу в Україні на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством, чи за цивільно-правовими договорами (крім цивільно-правового договору, укладеного з фізичною особою - підприємцем в Україні, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності, зазначеним у витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань);

4) фізичні особи - підприємці, в тому числі ті, які обрали спрощену систему оподаткування;

5) особи, які провадять незалежну професійну діяльність, а саме наукову, літературну, артистичну, художню, освітню або викладацьку, а також медичну, юридичну практику, в тому числі адвокатську, нотаріальну діяльність, або особи, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід від цієї діяльності;

5-1) члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню на інших підставах;

15) особи, які беруть добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування;

16) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері зовнішніх зносин, уповноважений орган центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період, - за непрацюючого іншого з подружжя працівника дипломатичної служби, який перебуває за кордоном за місцем довготермінового відрядження такого працівника.

Ставки єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування

База обкладання внесками	Ставка (%)
Заробітна плата та прирівняні до неї виплати	22
Оплата перших п'яти днів тимчасової непрацездатності	22
Допомога по тимчасовій непрацездатності та допомога по вагітності та пологах	22
Винагорода за цивільно-правовими договорами про виконання робіт (надання послуг)	22
Заробітна плата та прирівняні до неї виплати, оплата перших 5 днів тимчасової непрацездатності, допомога по тимчасовій непрацездатності та допомога по вагітності та пологах інвалідів, роботодавцями яких є підприємства, установи й організації	8,41
Заробітна плата та прирівняні до неї виплати, оплата перших 5 днів тимчасової непрацездатності, допомога по тимчасовій непрацездатності, допомога по вагітності та пологах, винагорода за цивільно-правовими договорами про виконання робіт (надання послуг), які виплачуються підприємствами й організаціями всеукраїнських громадських організацій інвалідів* (Українського товариства глухих та Українського товариства сліпих)	5,3
Заробітна плата та прирівняні до неї виплати, оплата перших 5 днів тимчасової непрацездатності, допомога по тимчасовій непрацездатності, допомога по вагітності та пологах, які виплачуються підприємствами й організаціями всеукраїнських громадських організацій інвалідів* : працівникам-інвалідам, іншим працівникам	5,5 22

* За умови, що кількість інвалідів становить не менше 50% від загальної чисельності працюючих і фонд оплати праці таких інвалідів є не меншим за 25% загальних витрат на оплату праці таких підприємств.

Зазначимо також, що одночасно із запровадженням мінімального страхового внеску, чинне законодавство обмежує й максимальну суму доходу, з якої справляється такий внесок.

Для наочності нижче наведено порівняння зміни співвідношення мінімальної заробітної плати і розміру ЄСВ у 2021 році (Таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Розмір мінімального та максимального ЄСВ

Період	Міні-мально заробітна плата	Мінімальна ставка ЄСВ для ФОП I, II і III групи (на місяць)	Мінімальна сума єдиного внеску (на квартал)	Максимальний ЄСВ із вересня 2021	Розмір ЄСВ із максимальної суми
З 1.01 по 30.11.11	6000 грн.	1320 грн. (6000*0,22)	3960 грн.	90 000 грн. (6000*15)	19800 грн. (90000*0,22)
З 1.12.21	6500 грн.	1430 грн. (6500*0,22)	4290 грн.	97500 грн. (6500*15)	21450 грн. (97500*0,22)

**Від розміру мінімальної зарплати залежить розмір ЄСВ, який щоквартально сплачують, як він буде зростати разом з мінімалкою.*

Таким чином, з грудня цього року фізичні особи-підприємці, незалежно від обраної системи оподаткування, особи, котрі здійснюють незалежну професійну діяльність, члени фермерського господарства та роботодавці при нарахуванні зарплати основному працівнику сплачують єдиний соціальний внесок не нижче **1430 гривень**.

Окрім того, збільшується і максимальна база для нарахування ЄСВ, яка з 1 грудня становить 97500 гривень (15 мінімальних заробітних плат).

Сума єдиного внеску на ЗДСС розподіляється на:

- ЗДСС на випадок безробіття – 4,8058%;
- ЗДСС у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і ЗДСС від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності – 9,5727 %;
- загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (до солідарної системи) – 85,6215%.

Водночас сума ЄСВ з доходів найманих працівників, нарахованих у формі допомоги з тимчасової втрати працездатності, допомоги по вагітності і пологах у повному обсязі (100%) буде спрямована до Пенсійного фонду.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Дайте визначення єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.
2. Яким чином здійснюється адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування?
3. Хто є платниками єдиного соціального внеску?
4. Який орган займається обліком платників єдиного внеску, забезпеченням збору та веденням обліку страхових коштів, контролем за повнотою та своєчасністю їх сплати?
5. Який порядок сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування?
6. Що впливає на суму нарахованого єдиного страхового внеску?
7. Порядок зарахування та розподілу коштів єдиного соціального внеску.
8. Яким чином здійснюється повернення помилково або надміру сплачених сум єдиного внеску?
9. Які документи формують та передають органи казначейства територіальним органам державної фіскальної служби після зарахування страхових коштів?
10. Яким чином здійснюються грошові виплати за окремими видами соціального страхування?
11. Опишіть порядок здійснення видатків на утримання центрального апарату та територіальних органів фондів.
12. Які нормативно-правові акти регулюють відносини у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування?
13. За здійснення яких видів господарських операцій в Україні передбачено сплату зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування?
14. Куди зараховуються кошти від сплати зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування за здійснення окремих видів господарських операцій?
15. Якими нормативними актами регламентується сплата зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій?

16. Хто виступає платниками зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій?

17. В якому розмірі сплачується збір на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування під час здійснення операцій з купівлі іноземної валюти?

18. Хто є платником збору з операцій купівлі-продажу нерухомого майна?

19. Чи сплачується збір з операцій купівлі-продажу нерухомого майна, якщо право власності на житло отримане фізичною особою в результаті його приватизації, відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду»?

20. Який розмір прожиткового мінімуму використовується для розрахунку вартості легкового автомобіля?

21. Що є об'єктом оподаткування і яка ставка збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з вартості послуг стільникового рухомого зв'язку?

22. Хто є платниками збору на обов'язкове державне пенсійне страхування під час клеймування державним пробірним клеймом ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів казенними підприємствами пробірного контролю?

Тестові завдання:

1. Робочими органами виконавчої дирекції є:

- A. управління;
- B. актуарії;
- C. нотаріуси;
- D. аварійні комісари.

2. Повноваження Наглядової ради визначаються:

- A. делегованими повноваженнями;
- B. балансом;
- C. страховою угодою;
- D. законами.

3.Контроль діяльності виконавчої дирекції страхового фонду покладено на?

- A. соціальні фонди;
- B. правління страхового фонду;
- C. Міністерство соціальної економіки;
- D. обласні управління праці та соціального захисту населення.

4. Розмір внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування залежно від його виду встановлюється одночасно із:

- A. внесенням поправок до Конституції;
- B. прийняттям соціального кодексу;
- C. затвердженням Державного бюджету;
- D. формуванням складу відповідного фонду.

5. Страхові внески на ЗДСС встановлюються до сум оподаткованого доходу:

- A. для роботодавців;
- B. для фізичних осіб;
- C. для відповідного фонду;
- D. для держави.

ТЕМА 5. СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ З ТИМЧАСОВОЇ ВТРАТИ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ

План:

1. Теоретико-організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

2. Основні законодавчі норми загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

3. Особливості обчислення середньої заробітної плати для призначення допомоги по вагітності та пологах, допомоги по тимчасовій непрацездатності, а також оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця.

4. Соціальні послуги за соціальним страхуванням з тимчасової втрати працездатності: планування, розподіл та видача путівок.

1. Теоретико-організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

Державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (далі – ДССТВП) є одним із трьох видів загальнообов'язкового державного соціального страхування України. Це є система організації матеріальної компенсації втраченого доходу (заробітної плати) застрахованим особам через тимчасову втрату працездатності, безпосередньо не пов'язану із трудовою діяльністю. Даний вид державного соціального страхування також компенсує за рахунок коштів Фонду соціального страхування України (далі – Фонд) втрату доходу (заробітної плати) з причини догляду за хворою дитиною, дитиною-інвалідом або іншим хворим членом сім'ї, вагітності та пологів, компенсацію витрат, пов'язаних із смертю застрахованої особи або членів її сім'ї, а також надання соціальних послуг.

Принципи, за якими здійснюється ДССТВП, впливають із загальних принципів системи державного соціального страхування України, а саме:

- лише законодавчого регламентування здійснення даного виду державного соціального страхування;

- можливості як обов'язкової, так і добровільної участі у страхуванні осіб, які мають на це право згідно із чинним законодавством;

- надання державних гарантій застрахованими особами у реалізації своїх прав;

- акумулювання та використання коштів страхового Фонду на визначених засадах солідарності та субсидування;

- обов'язковості фінансування Фондом витрат із матеріального забезпечення та надання соціальних послуг застрахованим особам в обсягах, регламентованих законодавством;

- диференціації розміру страхових виплат залежно від страхового стажу;

- цільового використання коштів даного виду страхування;

- відповідальності як роботодавців, так і Фонду, за фактичну реалізацію прав застрахованих осіб на матеріальне забезпечення та соціальні послуги даного виду страхування.

Страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності підлягають особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), гіг-контракту, іншого цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності та господарювання, зокрема які є резидентами Дія Сіті, у тому числі в іноземних дипломатичних та консульських установах, інших представництвах нерезидентів або у фізичних осіб, а також обрані на виборні посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в інших органах, фізичні особи - підприємці, особи, які провадять незалежну професійну діяльність, члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності на інших підставах.

2. Основні законодавчі норми загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності

Право громадян на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності

1. Право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності мають застраховані особи - громадяни України, іноземці, особи без громадянства та члени їх сімей, які проживають в Україні, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Це право виникає з настанням страхового випадку в період роботи (включаючи час випробування та день звільнення), зайняття підприємницькою та іншою діяльністю, якщо інше не передбачено законом.

Громадяни України, які працюють за межами території України і не застраховані в системі соціального страхування країни, в якій вони перебувають, мають право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги відповідно до цього Закону за умови сплати страхових внесків до Фонду згідно із законом, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

3. Члени особистого селянського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню відповідно до цього Закону, мають право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги відповідно до цього Закону, за умови сплати страхових внесків до Фонду згідно із законом.

Види матеріального забезпечення та соціальних послуг за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності

1. За страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності надаються такі види матеріального забезпечення та соціальних послуг:

1) допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною);

2) допомога по вагітності та пологах;

3) допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві);

4) оплата лікування та/або реабілітаційної допомоги у відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм.

Обчислення страхового стажу

1. Страховий стаж - період (строк), протягом якого особа підлягала страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та за який щомісяця сплачено нею та роботодавцем або нею страхові внески в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок, крім випадків, передбачених абзацом другим цієї частини.

Період відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, отримання виплат за окремими видами соціального страхування, крім пенсій усіх видів (за винятком пенсії по інвалідності), включається до страхового стажу як період, за який сплачено страхові внески виходячи з розміру мінімального страхового внеску.

2. Страховий стаж обчислюється в місяцях.

Якщо сума сплачених за відповідний місяць страхових внесків менша, ніж мінімальний страховий внесок, цей період зараховується до страхового стажу за формулою:

$$ТП = Св : В,$$

де ТП - тривалість періоду, що зараховується до страхового стажу та визначається у місяцях;

Св - сума єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, сплаченого за відповідний місяць;

В - мінімальний розмір страхового внеску за відповідний місяць.

4. До страхового стажу прирівнюється трудовий стаж, набутий працівником за час роботи на умовах трудового договору (контракту) до набрання чинності Законом України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням", а також періоди, починаючи з 1 січня 2016 року, протягом яких особа не підлягала страхуванню за цим Законом, але нею або роботодавцем за неї сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування відповідно до Закону України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування".

Умови надання допомоги по тимчасовій непрацездатності та тривалість її виплати

1. Допомога по тимчасовій непрацездатності надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу), у разі настання в неї одного з таких страхових випадків:

1) тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, а також тимчасової непрацездатності на період реабілітації внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві;

2) необхідності догляду за хворою дитиною;

3) необхідності догляду за хворим членом сім'ї;

4) догляду за дитиною віком до трьох років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років у разі хвороби матері або іншої особи, яка доглядає за цією дитиною;

5) карантину, накладеного органами санітарно-епідеміологічної служби;

5⁻¹) на період перебування у закладах охорони здоров'я, а також на самоізоляції під медичним наглядом у зв'язку з проведенням заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), а також локалізацію та ліквідацію її спалахів та епідемій;

6) тимчасового переведення застрахованої особи відповідно до медичного висновку на легшу, нижчеоплачувану роботу;

7) протезування з поміщенням у стаціонар протезно-ортопедичного підприємства;

8) перебування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм.

2. Допомога по тимчасовій непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням, перебування у закладах охорони здоров'я, а також на самоізоляції під медичним наглядом у зв'язку з проведенням заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), а також локалізацію та ліквідацію її спалахів та епідемій, виплачується Фондом застрахованим особам починаючи з

шостого дня непрацездатності за весь період до відновлення працездатності або до встановлення медико-соціальною експертною комісією (далі – МСЕК) інвалідності (встановлення іншої групи, підтвердження раніше встановленої групи інвалідності) незалежно від звільнення, припинення підприємницької або іншої діяльності застрахованої особи в період втрати працездатності, у порядку та розмірах, встановлених законодавством.

Оплата перших п'яти днів тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, здійснюється за рахунок коштів роботодавця у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Допомога по тимчасовій непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, виплачується Фондом застрахованим особам з інвалідністю, які працюють на підприємствах та в організаціях товариств УТОГ і УТОС, починаючи з першого дня непрацездатності за весь період до відновлення працездатності незалежно від звільнення, припинення підприємницької або іншої діяльності застрахованої особи в період втрати працездатності у порядку та розмірах, встановлених законодавством.

Застрахованим особам, які працюють на сезонних і тимчасових роботах, допомога по тимчасовій непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, надається не більш як за 75 календарних днів протягом календарного року.

У разі настання тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, під час перебування у щорічній (основній чи додатковій) відпустці допомога надається у порядку та розмірах, установлених цим Законом.

3. Допомога по тимчасовій непрацездатності по догляду за хворою дитиною віком до 14 років виплачується застрахованій особі з першого дня за період, протягом якого дитина за висновком лікаря потребує догляду, але не більш як за 14 календарних днів.

Допомога по тимчасовій непрацездатності по догляду за хворою дитиною віком до 14 років, якщо вона потребує стаціонарного лікування, виплачується застрахованій особі з першого дня за весь час її перебування в стаціонарі разом з хворою дитиною.

Застрахованим особам, які працюють на сезонних і тимчасових роботах, у разі здійснення догляду за хворою дитиною віком до 14 років допомога по тимчасовій непрацездатності призначається і виплачується в порядку та розмірах, передбачених абзацом четвертим частини другої цієї статті та статтею 24 цього Закону.

4. Допомога по тимчасовій непрацездатності по догляді за хворим членом сім'ї (крім догляду за хворою дитиною віком до 14 років) надається застрахованій особі з першого дня, але не більш як за три календарні дні, а у виняткових випадках, з урахуванням тяжкості хвороби члена сім'ї та побутових обставин, - не більш як за сім календарних днів.

5. Допомога по тимчасовій непрацездатності в разі захворювання матері або іншої особи, яка фактично здійснює догляд за дитиною віком до трьох років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років, надається застрахованій особі, яка здійснює догляд за дитиною, з першого дня за весь період захворювання в порядку та розмірах, встановлених цим Законом.

6. Допомога по тимчасовій непрацездатності по догляді за хворою дитиною віком до 14 років, по догляді за хворим членом сім'ї та в разі захворювання матері або іншої особи, яка фактично здійснює догляд за дитиною віком до трьох років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років, не надається, якщо застрахована особа перебувала у цей час у щорічній (основній чи додатковій) відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням або творчій відпустці.

7. Якщо тимчасова непрацездатність застрахованої особи викликана карантинном, накладеним органами санітарно-епідеміологічної служби, надається допомога по тимчасовій непрацездатності з першого дня за весь час відсутності на роботі з цієї причини.

8. У разі тимчасового переведення застрахованої особи відповідно до медичного висновку на легшу, нижчеоплачувану роботу цій особі надається допомога по тимчасовій непрацездатності з першого дня за час такої роботи, але не більш як за два місяці. Ця допомога обчислюється за загальними правилами, але надається в розмірі, який разом із заробітком за тимчасово виконувану роботу не може перевищувати суми повного заробітку до часу переведення.

9. Допомога по тимчасовій непрацездатності в разі здійснення протезування за медичними показаннями в стаціонарі протезно-ортопедичного підприємства надається застрахованій особі з першого дня за весь період перебування в цьому підприємстві з урахуванням часу на проїзд до протезно-ортопедичного підприємства і назад.

10. Допомога по тимчасовій непрацездатності в разі здійснення санаторно-курортного лікування надається застрахованій особі, якщо тривалість щорічної (основної та додаткової) відпустки недостатня для лікування та проїзду до санаторно-курортного закладу і назад.

Застрахованій особі, яка направляється на лікування та/або для надання реабілітаційної допомоги до відділень санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм безпосередньо із стаціонару закладу охорони здоров'я або реабілітаційного закладу, відділення, підрозділу, допомога по тимчасовій непрацездатності надається за весь час перебування у санаторно-курортному закладі (з урахуванням часу на проїзд до санаторно-курортного закладу і у зворотному напрямку) у розмірах, встановлених цим Законом.

Допомога по тимчасовій непрацездатності застрахованій особі, яка виховує дитину з інвалідністю віком до 18 років, надається за весь період санаторно-курортного лікування дитини з інвалідністю (з урахуванням часу на проїзд до санаторно-курортного закладу і у зворотному напрямку) за наявності медичного висновку про необхідність стороннього догляду за нею.

11. У разі настання тимчасової непрацездатності застрахованої особи у період вирішення спору про незаконність її звільнення з роботи допомога по тимчасовій непрацездатності надається за умови поновлення застрахованої особи на роботі з дня винесення такого рішення відповідним органом.

Розмір допомоги по тимчасовій непрацездатності

1. Допомога по тимчасовій непрацездатності виплачується застрахованим особам залежно від страхового стажу в таких розмірах:

1) 50 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж до трьох років;

2) 60 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж від трьох до п'яти років;

3) 70 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж від п'яти до восьми років;

4) 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж понад вісім років;

5) 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, віднесеним до 1-3 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; одному з батьків або особі, що їх замінює та доглядає хвору дитину віком до 14 років, яка потерпіла від Чорнобильської катастрофи; ветеранам війни, постраждалим учасникам Революції Гідності та особам, на яких поширюється чинність Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"; особам, віднесеним до жертв нацистських переслідувань відповідно до Закону України "Про жертви нацистських переслідувань"; донорам, які мають право на пільгу, передбачену статтею 20 Закону України "Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові"; особам, реабілітованим відповідно до Закону України "Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років", із числа тих, яких було піддано репресіям у формі (формах) позбавлення волі (ув'язнення) або обмеження волі чи примусового безпідставного поміщення здорової людини до психіатричного закладу за рішенням позасудового або іншого репресивного органу;

6) сума заробітної плати (доходу) застрахованої особи, яка є працівником або гіг-спеціалістом резидента Дія Сіті, з якої фактично сплачено страхові внески до Фонду, незалежно від страхового стажу.

2. Особам, які перебувають у закладах охорони здоров'я, а також на самоізоляції під медичним наглядом у зв'язку з проведенням заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), а також локалізацію та ліквідацію її спалахів та епідемій, допомога по тимчасовій непрацездатності виплачується у розмірі 50 відсотків

середньої заробітної плати (доходу) незалежно від страхового стажу, за винятком медичних працівників, яким допомога по тимчасовій непрацездатності у таких випадках виплачується в розмірі 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) незалежно від страхового стажу, та працівників і гіг-спеціалістів резидентів Дія Сіті, яким допомога по тимчасовій непрацездатності у таких випадках виплачується в розмірі заробітної плати (доходу) таких осіб, з якого фактично сплачувалися страхові внески до Фонду, незалежно від страхового стажу.

3. Сума допомоги по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною або хворим членом сім'ї) в розрахунку на місяць не повинна перевищувати розміру максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, з якої сплачувалися страхові внески до Фонду.

Сума допомоги по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною або хворим членом сім'ї) в розрахунку на місяць, що виплачується працівникам та гіг-спеціалістам резидентів Дія Сіті, не має перевищувати розміру заробітної плати (доходу) таких осіб, з якого фактично сплачувалися страхові внески до Фонду.

Розмір допомоги по вагітності та пологах

1. Допомога по вагітності та пологах надається застрахованій особі (крім працівників та гіг-спеціалістів резидентів Дія Сіті) у розмірі 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу), обчисленої у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, і не залежить від страхового стажу.

Допомога по вагітності та пологах надається застрахованій особі, яка є працівником або гіг-спеціалістом резидента Дія Сіті, у розмірі заробітної плати (доходу) такої особи, з якого фактично сплачувалися страхові внески до Фонду, незалежно від страхового стажу.

2. Сума допомоги по вагітності та пологах у розрахунку на місяць не повинна перевищувати розміру максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, з якої сплачувалися страхові внески до Фонду, та не може бути меншою за розмір допомоги, обчислений із мінімальної заробітної плати, встановленої на час настання страхового випадку.

Право на допомогу на поховання

1. Допомога на поховання надається у разі смерті застрахованої особи, а також членів сім'ї, які перебували на її утриманні:

1) дружини (чоловіка);
2) дітей, братів, сестер та онуків, які не досягли 18 років або старших цього віку, якщо вони стали особами з інвалідністю до 18 років (братів, сестер та онуків - за умови, що вони не мають працездатних батьків), а студентів та учнів середніх професійно-технічних та вищих навчальних закладів з денною формою навчання - до 23 років;

3) батька, матері;

4) діда та баби за прямою лінією спорідненості.

2. Не вважаються такими, що перебували на утриманні застрахованої особи, члени сім'ї, які мали самостійні джерела засобів до існування (одержували заробітну плату, пенсію тощо).

3. Допомога надається застрахованій особі, члену її сім'ї або іншим юридичним чи фізичним особам, які здійснили поховання.

Розмір допомоги на поховання

1. Допомога на поховання застрахованої особи або особи, яка перебувала на її утриманні, надається в розмірі, що встановлюється правлінням Фонду, але не менше розміру прожиткового мінімуму, встановленого законом.

3. Особливості обчислення середньої заробітної плати для призначення допомоги по вагітності та пологах, допомоги по тимчасовій непрацездатності, а також оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця

Розрахунковим періодом, за який обчислюється середня заробітна плата, є 12 календарних місяців перебування у трудових відносинах (з першого до першого числа) за останнім основним місцем роботи застрахованої особи, що передують місяцю, в якому настав страховий випадок; для осіб, у яких через деякий час погіршився стан здоров'я у зв'язку з раніше отриманим ушкодженням здоров'я внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, – перед настанням тимчасової непрацездатності.

Якщо застрахована особа перебувала у трудових відносинах менше 12 календарних місяців за останнім основним місцем роботи, розрахунковий період визначається за фактично відпрацьовані календарні місяці (з першого до першого числа).

У разі коли застрахована особа перебувала у трудових відносинах менше ніж календарний місяць за останнім основним місцем роботи, розрахунковий період визначається за фактично відпрацьований час (календарні дні) перед настанням страхового випадку.

Якщо у розрахунковому періоді перед настанням страхового випадку застрахована особа з поважних причин не мала заробітку або страховий випадок настав у перший день роботи (для розрахунку допомоги по тимчасовій непрацездатності, в тому числі внаслідок захворювання або травми, що пов'язані з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням), середня заробітна плата визначається виходячи з тарифної ставки (посадового окладу) або її частини, встановленої на день настання страхового випадку. Якщо тарифна ставка (посадовий оклад) не встановлюється, розрахунок проводиться виходячи з розміру мінімальної заробітної плати (або її частини), встановленого законом на день настання страхового випадку.

Якщо протягом дванадцяти місяців перед настанням страхового випадку за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування застрахована особа має страховий стаж менше шести місяців, середня заробітна плата визначається для розрахунку:

- допомоги по тимчасовій непрацездатності (крім тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, що пов'язані з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням), оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця - виходячи з нарахованої заробітної плати, з якої сплачуються страхові внески, але в розрахунку на місяць не вище за розмір мінімальної заробітної плати, встановлений законом у місяці настання страхового випадку;

- допомоги по вагітності та пологах - виходячи з нарахованої заробітної плати, з якої сплачуються страхові внески, але в розрахунку на місяць не вище двократного розміру мінімальної заробітної плати та не менше за розмір мінімальної

заробітної плати, встановлений законом у місяці настання страхового випадку.

У разі коли на момент настання страхового випадку застрахована особа працює за сумісництвом, обчислення середньої заробітної плати здійснюється страхувальниками окремо за основним місцем роботи та за сумісництвом. Розрахунковий період у такому разі визначається за кожним місцем роботи окремо.

Страхові виплати та оплата перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця здійснюються на підставі копії виданого в установленому порядку листка непрацездатності, засвідченої підписом керівника і скріпленої печаткою за основним місцем роботи, та довідки про середню заробітну плату за основним місцем роботи. Якщо особа працює на кількох роботах за сумісництвом, додатково додаються довідки про середню заробітну плату за місцями роботи за сумісництвом.

У такому разі сумарна заробітна плата, з якої розраховуються виплати, за місяцями розрахункового періоду за основним місцем роботи та за місцем (місцями) роботи за сумісництвом не може перевищувати розміру максимальної величини бази нарахування єдиного внеску.

4. Соціальні послуги за соціальним страхуванням з тимчасової втрати працездатності: планування, розподіл та видача путівок

На першому етапі планування путівок на наступний рік здійснюється Виконавчою дирекцією Фонду на основі таких базових показників:

(а) в межах бюджетних асигнувань Фонду, передбачених на санаторно-курортне лікування в поточному році згідно з кошторисом програми щодо відновлення здоров'я застрахованих осіб та/або членів їх сімей;

(б) з урахуванням прогнозованого індексу споживчих цін;

(в) пропорційно до кількості застрахованих осіб за станом на 1 жовтня поточного року за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування;

(г) пропозицій регіональних робочих органів Фонду щодо необхідної кількості путівок відповідного профілю в розрізі реабілітаційних відділень санаторно-курортних закладів.

План розподілу путівок передбачає загальну кількість путівок та їхню вартість для робочих органів (відділень, Виконавчої дирекції) Фонду:

- на санаторно-курортне лікування застрахованих осіб та/або членів їх сімей;

- на відновлювальне лікування застрахованих осіб та/або членів їх сімей на базі відділень реабілітації санаторно-курортних закладів;

- створення резерву путівок.

Процес прийняття розробленого плану путівок передбачає його узгодження із територіальними робочими органами Фонду, розгляд постійною комісією Правління Фонду та затвердження відповідним наказом директора Виконавчої дирекції Фонду. У тижневий термін після затвердження план розподілу путівок на наступний рік доводиться до виконавчих дирекцій територіальних відділень Фонду. Робочі органи Фонду мають право створювати резерв путівок в обсязі до 2% від загальної їх кількості, передбаченої планом розподілу.

План розподілу путівок у двотижневий строк після отримання його від Виконавчої дирекції відділення Фонду через районні, міжрайонні, міські виконавчі дирекції відділень Фонду доводиться письмово до страхувальників з чисельністю більше 300 застрахованих осіб. Для страхувальників з чисельністю застрахованих осіб до 300 осіб складається зведений план розподілу путівок, який затверджується у межах регіональних відділень Фонду.

Розподіл путівок до реабілітаційних відділень санаторно-курортних закладів здійснюється робочими органами Фонду відповідно до договорів, укладених з цими закладами згідно із поданими ними заявками.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Що передбачає загальнообов'язкове державне соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності?
2. За якими принципами здійснюється страхування з тимчасової втрати працездатності?
3. Хто належить до суб'єктів соціального страхування з тимчасової втрати працездатності?
4. Які особи підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню з тимчасової втрати працездатності?
5. Як здійснюється матеріальне забезпечення за страхуванням з тимчасової втрати працездатності?
6. Які умови та порядок надання допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю?
7. Який порядок обчислення середньої заробітної плати для розрахунку виплат за соціальним страхуванням?
8. Як нараховується та виплачується допомога у зв'язку з вагітністю та пологами?
9. Яким чином надається допомога на поховання?
10. Який порядок планування, обліку та видачі путівок на санаторно-курортне лікування та оздоровлення застрахованих осіб і членів їх сімей?
11. Як здійснюється фінансування Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності страхувальників?

Тестові завдання:

1. Страхувальником за ЗДСС у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності є:

- А. держава;
- В. власник підприємства;
- С. робітники;
- Д. страхові компанії.

2. Обставина, внаслідок якої застрахована особа або члени її сім'ї можуть втратити тимчасово засоби існування та потребувати матеріального забезпечення:

- A. страховий ризик;
- B. страховий поліс;
- C. страховий випадок;
- D. страховий стаж.

3. Особи, які не підлягають ЗДСС у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності – це:

- A. державні службовці;
- B. адвокати;
- C. медики;
- D. члени с/г кооперативів.

4. Страхувальник має право:

- A. здійснювати перевірку видачі листків непрацездатності;
- B. накладати фінансові санкції та адміністративні штрафи;
- C. брати участь в управлінні Фондом через своїх представників;
- D. здійснювати перевірку правильності нарахування страхових внесків.

5. Страховик зобов'язаний:

- A. зареєструватися як платник страхових внесків;
- B. сплачувати страхові внески;
- C. надавати на вимогу застрахованої особи відомості щодо заробітної плати;
- D. вести облік і звітність щодо страхових коштів.

ТЕМА 6. МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ

План:

1. Медичне страхування у світових моделях організації охорони здоров'я.
2. Суть, значення та форми медичного страхування. Об'єкти і суб'єкти медичного страхування.
3. Сучасний стан медичного страхування в Україні.
4. Суть та значення системи «асистанс».

1. Медичне страхування у світових моделях організації охорони здоров'я

Охорона здоров'я є одним із головних факторів і критеріїв оцінки розвитку суспільства. Якщо охорону здоров'я розглядати в широкому розумінні як комплекс політичних, організаційних, економічних, правових та інших заходів, спрямованих на забезпечення збереження й розвитку фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людей при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості життя, то її важливість виходить далеко за межі діяльності всієї системи охорони здоров'я і набуває доленосного значення для забезпечення нормального функціонування держави та її владних інститутів.

Підвищення якості надання медичних послуг населенню досягається завдяки медичному страхуванню, якому відводиться чільне місце у світових моделях організації охорони здоров'я.

Загалом можна виділити вісім моделей організації охорони здоров'я, причому у більшості з них важливу роль відіграє медичне страхування:

1. Обов'язкова оплата медичних послуг за рахунок особистих коштів споживача.
2. Добровільна оплата медичного обслуговування за рахунок особистих коштів споживача.
3. Компенсація добровільно застрахованим пацієнтам за попередньо оплачені медичні послуги.
4. Державна страхова компенсація.
5. Добровільний контракт.
6. Державний контракт.
7. Добровільна інтегрована модель.
8. Державна інтегрована модель.

2. Суть, значення та форми медичного страхування.

Об'єкти і суб'єкти медичного страхування

Медичне страхування є невід'ємною складовою систем охорони здоров'я розвинутих країн світу. Медичне страхування – це система економічних відносин, що виникають між учасниками формування фондів грошових коштів, призначених для страхового захисту громадян у разі втрати здоров'я від хвороби або внаслідок нещасного випадку.

Страховим ризиком є захворювання застрахованої особи.

Страховий випадок – це подія, з настанням якої виникає право застрахованої особи на отримання медичних послуг.

Основні завдання медичного страхування:

- посередницька діяльність в організації та фінансуванні страхових програм, надання медичної допомоги населенню;
- контроль за обсягом та якістю виконання страхових медичних програм лікувально-профілактичними, соціальними закладами й окремими приватними лікарями;
- розрахунок з медичними, соціальними установами та приватними лікарями за виконану роботу відповідно до умов договору через страхові фонди (медичні організації), які формуються за рахунок грошових внесків підприємств, закладів, організацій, громадян.

Медичне страхування має дві основні форми:

- 1) обов'язкова;
- 2) добровільна.

Загальнообов'язкове державне медичне страхування – це державна система соціального захисту громадян у сфері охорони здоров'я.

Метою загальнообов'язкового державного медичного страхування є забезпечення населення медичною допомогою за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих у відповідному фонді.

Загальнообов'язкове державне медичне страхування при його раціональній організації дозволяє поєднати кращі риси державної охорони здоров'я (загальнодоступність) та приватної медицини (висока технологічність), а також гарантувати пацієнту надання медичної допомоги на високому рівні.

Переваги отримання медичних послуг на засадах загальнообов'язкового державного медичного страхування:

- загальна доступність та гарантування отримання певного обсягу медичних послуг;

- прозорість механізму взаємовідносин між пацієнтом та постачальником медичних послуг (зменшення масштабів корупції, уникнення необґрунтованих витрат на зайві медичні послуги);

- позавідомчий контроль за якістю надання медичних послуг шляхом створення служб захисту прав пацієнтів у структурі Фонду загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування.

Суть добровільного медичного страхування полягає в тому, що страхові організації укладають із постачальниками медичних послуг договори про співпрацю щодо надання відповідних послуг застрахованим особам. Застраховані забезпечуються повною або частковою компенсацією тих видатків, які виникають у процесі звернення за медичною послугою відповідно до умов договору.

До переваг отримання медичних послуг на засадах добровільного медичного страхування можна віднести:

- забезпечення більшої доступності, якості і повноти щодо задоволення різноманітних потреб населення в наданні медичних послуг (госпіталізація в палати підвищеної комфортності, оплата дорогих методів лікування, можливість попереднього погодження прийому до лікаря телефоном та ін.);

- організація надання медичних послуг здійснюється страховою компанією. Жодних фінансових розрахунків у лікарні застрахованій особі робити не потрібно, бо з медичною установою за фактом надання медичних послуг розраховується страхова компанія;

- гарантування дотримання прав пацієнта. Страхова компанія контролює якість надання медичних послуг безпосередньо у процесі лікування, а не після нього (як у випадку загальнообов'язкового медичного страхування).

Добровільне медичне страхування провадиться у межах створених страховою компанією правил страхування та за відповідними тарифами і може бути індивідуальним або колективним. Відповідальність страхової компанії настає в разі звернення фізичної особи (застрахованого) до постачальника

медичних послуг відповідно до умов договору страхування, тобто виплата має вигляд компенсації вартості медичних послуг, які отримала особа.

Програми добровільного медичного страхування відрізняються між собою залежно від переліку медичних послуг (наприклад, у разі стаціонарного лікування або виклику лікаря додому); контингенту застрахованих (послуги дітям або дорослим); переліку медичних установ, що їх пропонує страхова організація для виконання програми добровільного медичного страхування; від вартості надаваних послуг.

Добровільна форма медичного страхування передбачає застосування видів страхування, в яких відповідальність страховика виникає за фактом захворювання або лікування. Виплату за цими видами страхова організація здійснює у вигляді фіксованої страхової суми або добових. Добровільною формою охоплені й ті види страхування, згідно з якими відповідальність страхової організації настає в разі звернення страхувальника (застрахованого) до медичної установи за одержанням медичних послуг відповідно до умов договору страхування. Виплата має вигляд компенсації вартості необхідного лікування.

Програми добровільного медичного страхування передбачають заходи, які розширюють можливості й поліпшують умови надання профілактичних, лікувально-діагностичних та реабілітаційних послуг населенню.

У 1996 році було прийнято Закон України «Про страхування», яким передбачено можливості розвитку добровільного медичного страхування. Розвиток добровільного медичного страхування, як і розвиток ринку загалом, відбувається в Україні нерівномірно. Проблеми, яких зазначають страхові компанії, що займаються добровільним медичним страхуванням, спричинені низкою чинників, серед яких економічна ситуація, жорстка конкуренція, високий рівень безробіття, низький рівень платоспроможності населення, недосконалі законодавчі акти, неузгодженість економічних інтересів суб'єктів страхового ринку, захоплення компаніями значної частки ринку, яка не відповідає рівню їхньої платоспроможності та фахової компетентності, низький професіоналізм кадрів тощо.

Сьогодні добровільне медичне страхування можна вважати повноцінним сегментом національного страхового ринку, і є всі підстави стверджувати, що його становлення відбулось. Так, за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, у напрямку добровільного медичного страхування спостерігається позитивна динаміка.

Разом з цим, необхідно назвати фактори, які негативно впливають на функціонування та розвиток ринку добровільного медичного страхування в Україні:

- недосконалість нормативно-правової бази, у тому числі відсутність податкових стимулів для роботодавців;
- політична й економічна нестабільність;
- збільшення вартості лікарських засобів;
- низький рівень соціальної відповідальності бізнесу;
- низька страхова культура громадян.

Особливості добровільного медичного страхування:

1) добровільне медичне страхування є частиною особистого страхування;

2) добровільне медичне страхування є важливим ринковим компонентом та ефективним доповненням до системи соціального забезпечення, в тому числі обов'язкового загальнодержавного медичного страхування;

3) програми добровільного медичного страхування можуть обиратися за бажанням страхувальника та реалізують потреби кожного громадянина, що передбачає для нього: а) економічний наслідок – відшкодування витрат, пов'язаних з лікуванням, відновленням здоров'я; б) медико-реабілітаційні наслідки: амбулаторне або стаціонарне лікування, стоматологічне обслуговування, спеціалізовану діагностику захворювань, придбання ліків, відвідування лікарів-фахівців, протезування, придбання окулярів або контактних лінз, витрати, пов'язані з вагітністю та пологами тощо.

Отже, медичне страхування є важливим елементом системи охорони здоров'я, що захищає від ризиків здоров'я та життя людини. Обов'язкове та добровільне медичне страхування позитивно впливають на доступність населення до якісних медичних послуг незалежно від місця проживання. Обов'язкове медичне страхування охоплює практично всіх громадян та

задовольняє потребу у базовому обсягу медичних послуг, гарантованих державою. Страховий інтерес, незадоволений у межах обов'язкового медичного страхування, може реалізовуватися за допомогою добровільного медичного страхування.

Об'єктом медичного страхування виступає життя та здоров'я громадян.

3. Сучасний стан медичного страхування в Україні

Медичне страхування в Україні поки що знаходиться лише на стадії формування та не існує чіткого уявлення про систему медичного страхування, яке має бути прозорим і зрозумілим громадськості. Впровадження загальнообов'язкового медичного страхування забезпечило б гарантування якісної медичної допомоги кожному громадянину, а також подальший розвиток добровільного медичного страхування.

Медичне страхування – форма соціального захисту інтересів населення в галузі охорони здоров'я, який виражається в гарантії оплати медичної допомоги при виникненні страхового випадку за рахунок накопичених страховиком коштів.

Сьогодні впровадження загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування, попри всі його переваги, на Україні гальмується. Це відбувається через те, що не існує однорідного підходу щодо створення законопроекту про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування.

Тому доступним для населення є лише добровільне медичне страхування. Його програми обираються за бажанням страхувальника і залежать від його платоспроможності. Крім того, такий вид медичного страхування ґрунтується на принципі страхової солідарності, коли застрахована особа отримує медичну допомогу у випадках та обсягах, що визначаються страховим договором згідно зі сплаченим страховим платежем. Проте, на думку ряду вчених добровільне медичне страхування не зможе сьогодні набути значного поширення в Україні з декількох причин. Основними з них є досить низький рівень забезпечення переважної більшості громадян та відсутність у багатьох довіри до фінансових структур, що акумулюють кошти населення.

Перспективна система медичного страхування повинна бути поділена на три частини:

— перша частина - це планування мінімальних коштів в бюджеті, через які забезпечується надання безоплатної медичної доплати для всіх категорій населення;

— друга частина пов'язана з введенням ОМС за рахунок коштів суб'єктів підприємницької діяльності, а також фізичних осіб;

— третя частина - добровільне медичне страхування - передбачає придбання людиною страхового полісу за рахунок власних коштів.

Таким чином, за умов відсутності сформованого механізму медичного страхування в Україні, наведений напрямок його подальшого розвитку є надзвичайно доречним. Для досягнення реальної цілісності української системи охорони здоров'я необхідний час та значні інвестиції. Оскільки система державного медичного соціального страхування є важливою для держави, то необхідно погодитись, що до її впровадження необхідно підійти зважено і конструктивно: розробити і у встановленому порядку затвердити закони та нормативні акти про медичне страхування громадян; розробити положення про національний і територіальні Фонди медичного страхування і здійснити їх формування.

В Україні за часів незалежності була здійснена низка важливих економічних реформ. Але вони майже не зачепили систему охорони здоров'я, хоча здоров'я громадян пов'язано з показниками, що характеризують економічний стан нашої держави. Тому виникла нагальна потреба в зміні акцентів при проведенні реформ з питань охорони здоров'я в Україні.

На засіданнях Національної Ради при Президентові України з питань охорони здоров'я провідні вчені та фахівці галузі дійшли висновку, що стан системи охорони здоров'я — критичний, особливо це стосується програм протидії ВІЛ СНІДу та туберкульозу. В підтвердження цього висновку наводимо приклад: сьогодні в Україні, порівняно з Європою, тривалість життя на 10-12 років нижча, ніж в 60-х роках. Насторожує те, що збільшилась смертність людей молодого та середнього віку. Тому можна зробити висновки про загрозу того, що через деякий час внаслідок проблем, пов'язаних в тому числі з системою охорони здоров'я, кількість працездатного населення суттєво скоротиться.

Сьогодні українська держава неспроможна забезпечувати всі медичні заклади за принципом фінансування ліжко-місць, в той же час відповідно оцінки ВООЗ приватні видатки на медичні потреби складали 30% сукупних видатків на охорону здоров'я. Для порівняння: в розвинутих країнах оплата здійснюється за конкретно надані медичні послуги відповідно до їх якості та кількості.

Приватні страхові компанії, що працюють на ринку медичного страхування, часто зустрічаються з неадекватною реакцією персоналу лікувальних закладів на звернення застрахованих осіб для отримання медичної допомоги. Слід підкреслити, що в значній кількості лікувальні заклади не надають якісної медичної допомоги, тому що мають застарілу систему управління, коли кошти від страхових компаній спрямовуються на переозброєння та переобладнання, і взагалі не стимулюється персонал. Фактично лікувальний заклад отримує бюджетне фінансування від місцевої ради в основному тільки на заробітну плату та оплату комунальних послуг. Відповідно з нарощуванням негативного суб'єктивного відношення медичного персоналу до фінансування лікувального закладу з фондів страхового ринку, застрахована особа є незахищеною в такому закладі, не зважаючи на супровід його фахівцями страхової та асистанської компанії.

4. Суть та значення системи «асистанс»

Виникнення системи «Асистанс» пов'язують з післявоєнним міграційним бумом кінця 50-х – початку 60-х років ХХ ст., коли мільйони людей, відчувши можливість і смак подорожей, а також в інших справах, опинилися поза територією країни проживання. Це туристи, громадяни, що виїжджали за гостьовою візою у відрядження, для роботи за контрактом. Не говорячи вже про репатріантів і біженців. Таких людей – мільйони. Відповідно, зросла і кількість супроводжуючих їх ризиків.

Слід зазначити, що в подібних випадках людей не стільки цікавить грошова допомога, скільки конкретна послуга. Іноземні громадяни найчастіше не знають мови, законів, звичаїв, організації сфери обслуговування, та й на багато чого просто не мають прав. Практика показує, що посольства країн при такій кількості потребуючих допомоги не в змозі

оперативно вирішувати ці питання. Крім того, більшістю з цих питань, наприклад забезпеченням медичною допомогою, вони не можуть займатися через свій статус.

Якщо є проблема, то знаходиться і її рішення. Світове співтовариство вирішило її шляхом застосування давнього способу, який добре зарекомендував себе - солідарної взаємодопомоги, тобто страхування, але за особливою системою, що одержала назву «Асістанс».

«Асістанс» – вид страхування, в якому страхове відшкодування сплачується не в традиційно грошовій формі, а у вигляді конкретної послуги чи плати за фактично надану послугу. Якщо в класичному страхуванні мова йде про грошове відшкодування збитку, то в системі «Асістанс» - про надання послуги у формі негайної допомоги. Здійснюють це страхування страхові компанії особливого типу, що поєднують страхові і сервісні функції, або звичайні страхові компанії, які працюють за договором з компаніями-асістантами.

Відповідно до різноманіття мети поїздок і їх видів розроблені і види «Асістанса». Серед них виділяється суперасістанс, найбільш комплексний продукт для тих, хто прагне мати один договір на всі випадки життя. Крім того, існують спеціалізовані види, усі їх навіть важко перелічити, наприклад:

Асістанс 24 години на добу.

- повернення потерпілих у супроводі групи медиків, ремонт автомобіля, повернення дітей, що залишилися без батьківської фінансової підтримки;

- компенсаційні відшкодування різних витрат, підйом ліфта в горах і лижних курсів, компенсація за невикористані дні відпустки.

Асістанс за місцем проживання – надання послуг по виклику лікаря, санітарів, машини швидкої допомоги, бронювання місця в госпіталі, надання допомоги по господарству, сантехнічні роботи, послуга склярів та інших фахівців.

Асістанс громадян в усьому світі - репатріація, повернення і супровід санітарами з місця надзвичайної події до місця проживання, авансування під заставу (поручительство), включаючи оплату витрат на медобслуговування, пересилання багажу, послуг адвоката.

Асістанс спеціальний гірськолижний - пошук і надання медичної допомоги потерпілим у горах як взимку, так і влітку, відшкодування витрат за технічне обслуговування і проведення лижних курсів. Компенсаційні виплати за дні невикористаної відпустки.

Асістанс туристичних груп - термінова репатріація і повернення до місця проживання потерпілих з медичних причин:

- витрати на медобслуговування;
- внесення застави під звільнення з-під арешту;
- страхування розкрадання авіабагажу;
- багато чого іншого (наприклад, страхування скасування і переривання подорожей, цивільної відповідальності).

Асістанс закордонних колег - термінове повернення до місця проживання потерпілих у супроводі медперсоналу, відшкодування медичних витрат на місці, внесення застави під звільнення з-під арешту.

Асістанс вантажівок і автобусів - гарантує безперервне обслуговування за всіх обставин: ремонт, заміна деталей, охорона поламаного автомобіля, допомога в супроводі громадян чи вантажу, заміна шофера.

5. Принципи обов'язкового і добровільного медичного страхування. Страховий поліс

У науковій літературі виділяють такі принципи функціонування обов'язкового медичного страхування:

- принцип загальності, що передбачає право всіх громадян незалежно від соціального статусу, статі, віку, стану здоров'я на одержання медичних послуг;

- принцип державності означає, що держава забезпечує сталість системи загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування і виступає у ролі страхувальника непрацюючих громадян;

- принцип некомерційності – у випадку отримання прибутку від загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування, він спрямовується у резервний фонд цього страхування та не може бути засобом збагачення;

– принцип відповідальності суб'єктів медичного страхування – передбачає відповідальність у випадку невиконання взятих на себе зобов'язань чи незадовільного виконання своїх обов'язків.

Проект Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» (оприлюднений з метою громадського обговорення на офіційному сайті Міністерства охорони здоров'я України) наукові принципи функціонування загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування доповнює такими принципами:

- обов'язковості для усіх громадян;
- солідарності і субсидування (умови загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування не залежать від стану здоров'я і доходів застрахованих осіб);
- забезпечення державних гарантій реалізації застрахованими особами своїх прав на безоплатну медичну допомогу;
- цільового використання коштів загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування;
- забезпечення достатності необхідної медичної допомоги в разі настання страхового випадку відповідно до стандартів медичних технологій;
- обов'язковості фінансування витрат, пов'язаних із наданням медичної допомоги, в обсягах, передбачених законодавством;
- невідворотності юридичної відповідальності суб'єктів загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування за правопорушення в сфері загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування;
- прозорості шляхом оприлюднення показників діяльності та запровадження громадського контролю за здійсненням загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування.

Запровадження обов'язкового медичного страхування є надзвичайно складним завданням, адже пов'язане із фактичною

закупівлею медичних послуг у відповідних виробників та наданням цих послуг застрахованим особам. Це складний процес, а тому ефективне запровадження обов'язкового медичного страхування в Україні можливе лише після прийняття відповідного законодавчого акту. Також важливим чинником є готовність населення до сплати внеску у відповідний фонд обов'язкового страхування.

Добровільне медичне страхування доповнює гарантії, надані в рамках соціального забезпечення і соціального страхування, до максимально можливих у сучасних умовах стандартів (оплата дорогих видів лікування і діагностики; застосування сучасних медичних технологій; забезпечення комфортних умов лікування тощо).

Основою добровільного медичного страхування є такі принципи:

- принцип добровільності – медичне страхування здійснюється на засадах добровільного волевиявлення сторін;
- принцип доступності – будь-яка юридична чи фізична особа має можливість укласти договір добровільного медичного страхування зі страховою компанією, яка має право надавати такі послуги;
- принцип еквівалентності – залежність обсягу медичних послуг, які надаються у разі настання страхового випадку, від суми страхового внеску;
- принцип терміновості – договір добровільного медичного страхування має певний термін дії.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте роль медичного страхування у різних моделях охорони здоров'я.
2. Розкрийте історичні передумови становлення та розвитку медичного страхування.
3. У чому полягає суть медичного страхування?
4. Назвіть основні завдання медичного страхування.
5. Дайте характеристику форм медичного страхування.

6. Окресліть переваги загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування.

7. Покажіть особливості добровільного медичного страхування.

8. Що виступає об'єктом медичного страхування?

9. Назвіть основних суб'єктів медичного страхування.

10. На яких принципах будується система обов'язкового медичного страхування?

11. Які принципи є основою добровільного медичного страхування?

12. Що передбачається у договорі медичного страхування?

Тестові завдання

1. В якому місті з'явилося вітчизняне медичне страхування?

A. Київ;

B. Запоріжжя;

C. Харків;

D. Одеса.

2. Медичне страхування туристів, що виїжджають за кордон, є:

A. довгостроковим;

B. короткостроковим;

C. середньостроковим;

D. миттєвим.

3. При медичному страхуванні страховим випадком вважається подія, яка відбулась внаслідок:

A. навмисного спричинення страхувальником собі тілесних ушкоджень;

B. вчинення страхувальником злочину;

C. самогубством під впливом третіх осіб;

D. дій страхувальника, який перебував у стані алкогольного сп'яніння.

4. Вид медичного страхування, який передбачає виплати, не пов'язані з лікуванням:

А. страхування на випадок встановлення діагнозу захворювання;

В. страхування хірургічних витрат;

С. страхування витрат на післяопераційний період;

Д. страхування витрат на перебування в лікарні.

5. Асистанс – це договір медичного страхування громадян:

А. які мають вроджені захворювання;

В. які виїжджають за кордон;

С. які заражені СНІДом;

Д. які перебувають в місцях позбавлення волі.

ТЕМА 7. СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ

План:

1. Теоретичні основи загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.

2. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги у разі настання нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання

3. Щомісячні страхові виплати та інші витрати на відшкодування шкоди внаслідок нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання. Умови призначення страхових виплат.

4. Контроль у сфері соціального страхуванням від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.

1. Теоретичні основи загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання – це система економічних, правових та соціальних відносин між найманими працівниками, роботодавцями та державою з приводу акумуляції та розподілу фінансових коштів Фонду соціального страхування України.

Завданнями страхування від нещасного випадку є:

- проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю застрахованих, викликаних умовами праці;

- відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків або професійних захворювань;

- відшкодування шкоди, пов'язаної з втратою застрахованими особами заробітної плати або відповідної її

частини під час виконання трудових обов'язків, надання їм соціальних послуг у зв'язку з ушкодженням здоров'я, а також у разі їх смерті здійснення страхових виплат непрацездатним членам їх сімей.

Основними принципами соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання є:

- паритетність держави, представників застрахованих осіб та роботодавців в управлінні страхуванням від нещасного випадку;
- своєчасне та повне відшкодування шкоди страховиком;
- обов'язковість страхування від нещасного випадку осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) та інших підставах, передбачених законодавством про працю, а також добровільність такого страхування для осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, та громадян – суб'єктів підприємницької діяльності;
- надання державних гарантій реалізації застрахованими громадянами своїх прав;
- обов'язковість сплати страхувальником страхових внесків;
- формування та витрачання страхових коштів на солідарній основі;
- диференціювання страхового тарифу з урахуванням умов і стану безпеки праці, виробничого травматизму та професійної захворюваності на кожному підприємстві;
- економічна зацікавленість суб'єктів страхування в поліпшенні умов безпеки праці;
- цільове використання коштів страхування від нещасного випадку.

Суб'єктами страхування від нещасного випадку є застраховані громадяни, а в окремих випадках – члени їхніх сімей та інші особи, страхувальники і страховик.

Застрахованою є фізична особа (працівник), на користь якої здійснюється страхування.

Страхувальниками є роботодавці, а в окремих випадках – застраховані особи.

Страховик – Фонд соціального страхування України.

Об'єктом страхування від нещасного випадку є життя застрахованого, його здоров'я та працездатність.

Відповідно до чинного законодавства роботодавцем вважається юридична (підприємство, установа, організація) або фізична особа, яка в межах трудових відносин використовує працю фізичних осіб.

Страхуванню від нещасного випадку підлягають:

1) особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), гіг-контракту, іншого цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності та господарювання, зокрема які є резидентами Дія Сіті, у тому числі в іноземних дипломатичних та консульських установах, інших представництвах нерезидентів, або у фізичних осіб, а також обрані на виборні посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в інших органах, фізичні особи - підприємці, особи, які провадять незалежну професійну діяльність, члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню від нещасного випадку на інших підставах;

2) учні та студенти навчальних закладів, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти, залучені до будь-яких робіт під час, перед або після занять; під час занять, коли вони набувають професійних навичок; у період проходження виробничої практики (стажування), виконання робіт на підприємствах;

3) особи, які утримуються у виправних закладах та залучаються до трудової діяльності на виробництві цих установ або на інших підприємствах за спеціальними договорами.

Заподіяння шкоди зародку внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання жінки під час її вагітності, у зв'язку з чим дитина народилася з інвалідністю, прирівнюється до нещасного випадку, який трапився із застрахованим. Така дитина відповідно до медичного висновку вважається застрахованою і до 18 років або до закінчення навчання, але не більш як до досягнення нею 23 років, їй надається допомога Фонду.

2. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги у разі настання нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання передбачає матеріальне забезпечення застрахованої особи (або осіб, які перебували на її утриманні) у зв'язку з втратою нею заробітної плати (доходу) внаслідок тимчасової або повної втрати працездатності, смерті внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, а також надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду соціального страхування, що формується шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також за рахунок інших джерел, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» №77-VIII від 28 грудня 2014 р.

Підставою для оплати потерпілому витрат на медичну допомогу, проведення медичної, професійної та соціальної реабілітації, а також страхових виплат є акт розслідування нещасного випадку або професійного захворювання.

Право на матеріальне забезпечення за рахунок коштів Фонду мають:

- особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту) на підприємствах, в установах, організаціях, незалежно від їх форм власності та господарювання, та у фізичних осіб;
- самозайняті особи;
- громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності.

У разі настання страхового випадку Фонд соціального страхування зобов'язаний у встановленому законодавством порядку:

1. Своєчасно та в повному обсязі відшкодовувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, виплачуючи кошти йому або особам, які перебували на його утриманні:

- допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності;

- одноразову допомогу в разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого;

- щомісяця грошову суму в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого;

- пенсію у зв'язку з інвалідністю внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

- пенсію у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

- допомогу дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності;

2. Організувати поховання померлого, відшкодувати вартість пов'язаних з цим ритуальних послуг відповідно до місцевих умов;

3. Сприяти створенню умов для своєчасного надання кваліфікованої першої невідкладної допомоги потерпілому в разі настання нещасного випадку, швидкої допомоги в разі потреби його госпіталізації, ранньої діагностики професійного захворювання;

4. Організувати цілеспрямоване та ефективне лікування потерпілого у власних спеціалізованих лікувально-профілактичних закладах або на договірній основі в інших лікувально-профілактичних закладах з метою якнайшвидшого відновлення здоров'я застрахованого;

5. Забезпечити потерпілому разом із відповідними службами охорони здоров'я за призначенням лікарів повний обсяг постійно доступної, раціонально організованої медичної допомоги, яка повинна включати:

- обслуговування вузькопрофільними лікарями та лікарями загальної практики;

- догляд медичних сестер удома, в лікарні або в іншому лікувально-профілактичному закладі;

- акушерський та інший догляд удома або в лікарні під час вагітності та пологів;

- утримання в лікарні, реабілітаційному закладі, санаторії або в іншому лікувально-профілактичному закладі;

– забезпечення необхідними лікарськими засобами, протезами, ортопедичними, коригуючими виробами, окулярами, слуховими апаратами, спеціальними засобами пересування, зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів);

6. Вжити всіх необхідних заходів для підтримання, підвищення та відновлення працездатності потерпілого;

7. Забезпечити згідно з медичним висновком домашній догляд за потерпілим, допомогу у веденні домашнього господарства (або компенсувати йому відповідні витрати), сприяти наданню потерпілому, який проживає в гуртожитку, ізолюваного житла;

8. Відповідно до висновку лікарсько-консультаційної комісії (ЛКК) або медико-соціальної експертної комісії (МСЕК) проводити навчання та перекваліфікацію потерпілого у власних навчальних закладах або на договірній основі в інших закладах перенавчання інвалідів, якщо внаслідок ушкодження здоров'я або заподіяння моральної шкоди потерпілий не може виконувати попередню роботу; працевлаштовувати осіб із зниженою працездатністю;

3. Щомісячні страхові виплати та інші витрати на відшкодування шкоди внаслідок нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання. Умови призначення страхових виплат

Компенсація шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним із виконанням ним трудових обов'язків, здійснюється власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом. Це виплата, яка хоча і здійснюється за рахунок коштів Фонду соціального страхування, але нараховується і виплачується на підприємстві.

Страхові виплати складаються із:

1) страхової виплати втраченого заробітку (або відповідної його частини) залежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності (далі - щомісячна страхова виплата);

2) страхової виплати в установлених випадках одноразової допомоги потерпілому (членам його сім'ї та особам, які перебували на утриманні померлого);

3) страхової виплати дитині, яка народилася з інвалідністю внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності;

4) страхових витрат на медичну та соціальну допомогу.

Перерахування сум щомісячних страхових виплат і витрат на медичну та соціальну допомогу провадиться в разі:

1) зміни ступеня втрати професійної працездатності;

2) зміни складу сім'ї померлого.

Щомісячні страхові виплати підлягають перерахуванню на коефіцієнт, що враховує показники зростання споживчих цін та середньої заробітної плати (доходу) в Україні.

Коефіцієнт перерахунку відповідає 50 відсоткам показника зростання споживчих цін за попередній рік та 50 відсоткам показника зростання середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески.

За наявності фінансових можливостей бюджету Фонду розмір щорічного збільшення показника середньої заробітної плати (доходу) в Україні, який застосовується для здійснення перерахунку може бути збільшений, але не повинен перевищувати 100 відсотків показника зростання середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески, за три календарні роки, що передують року, в якому проводиться збільшення.

Визначена раніше сума щомісячної страхової виплати зменшенню не підлягає.

Ступінь втрати працездатності потерпілим установлюється МСЕК за участю Фонду і визначається у відсотках професійної працездатності, яку мав потерпілий до ушкодження здоров'я. МСЕК установлює обмеження рівня життєдіяльності потерпілого, визначає професію, з якою пов'язане ушкодження здоров'я, причину, час настання та групу інвалідності у зв'язку з ушкодженням здоров'я, а також необхідні види медичної та соціальної допомоги.

Огляд потерпілого, складання та корегування індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю, в якій визначаються види реабілітаційних заходів та строки їх виконання, проводиться МСЕК за умови подання акта про нещасний випадок на виробництві, акта розслідування

професійного захворювання за встановленими формами, висновку спеціалізованого медичного закладу (науково-дослідного інституту профпатології чи його відділення) про професійний характер захворювання, направлення лікувально-профілактичного закладу або роботодавця чи профспілкового органу підприємства, на якому потерпілий одержав травму чи професійне захворювання, або робочого органу виконавчої дирекції Фонду, суду чи прокуратури.

Позачергова експертиза проводиться МСЕК за заявою потерпілого, страховика чи інших заінтересованих осіб, суду чи прокуратури.

За потерпілим, тимчасово переведеним на легшу нижчеоплачувану роботу, зберігається його середньомісячний заробіток на строк, визначений ЛКК, або до встановлення стійкої втрати професійної працездатності. Необхідність переведення потерпілого на іншу роботу, її тривалість та характер установлюються ЛКК або МСЕК. Якщо у встановлений ЛКК або МСЕК строк роботодавець не забезпечує потерпілого відповідною роботою, Фонд сплачує потерпілому страхову виплату в розмірі його середньомісячного заробітку.

4. Контроль у сфері соціального страхуванням від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання

Контроль у сфері страхування від нещасних випадків здійснюють центральні органи виконавчої влади, уповноважені Президентом України. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах трудових відносин, загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, в Україні є Державна інспекція України з питань праці (Держпраці).

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з охорони праці:

– опрацьовує за участю міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Фонду соціального страхування, всеукраїнських об'єднань роботодавців і професійних спілок проекти загальнодержавної програми поліпшення стану

безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і контролює її виконання, бере участь у розробленні та виконанні інших державних і галузевих програм;

- проводить розслідування та веде облік аварій і нещасних випадків, які підлягають спеціальному розслідуванню, аналізує їх причини, готує пропозиції щодо запобігання таким аваріям і випадкам;

- проводить технічне розслідування обставин та причин виникнення аварій, пов'язаних із використанням газу в побуті;

- здійснює контроль за своєчасністю та об'єктивністю розслідування нещасних випадків на виробництві, їх документальним оформленням та обліком, виконанням заходів з усунення причин нещасних випадків;

- бере участь у розслідуванні обставин і причин аварій, розкрадання та втрат вибухових матеріалів, приймає за матеріалами зазначеного розслідування у межах своєї компетенції відповідні рішення; разом із представниками інших органів виконавчої влади бере участь у комісіях із розслідування нещасних випадків на виробництві.

Держпраці безперешкодно здійснює перевірки в адміністративних приміщеннях робочих органів виконавчої дирекції Фонду з питань призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення, передбачених загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, має право з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб ознайомлюватися під час проведення перевірок з інформацією, документами і матеріалами та одержувати від Фонду необхідні для виконання повноважень копії або витяги з документів.

Якщо Фондом прийнято рішення з порушенням законодавства про страхування від нещасних випадків або страхувальник не виконує вимог чинного законодавства, органи державного нагляду вказують на допущені порушення та встановлюють строк для їх усунення. Якщо у строк, установлений органами державного нагляду, Фондом або страхувальником не усунено порушення, органи державного нагляду скасовують незаконне рішення з наступним відшкодуванням збитків за рахунок винної сторони. Невиконання цієї вимоги тягне за собою

встановлену законодавством відповідальність посадових осіб Фонду або страхувальника з подальшим виконанням вимог органів державного нагляду. У двотижневий строк Фонд або страхувальник може оскаржити рішення органів державного нагляду в суді у встановленому законом порядку.

У разі потреби органи державного нагляду мають право вимагати скликання позапланового засідання правління Фонду соціального страхування. Якщо цю вимогу не буде виконано, органи державного нагляду мають право самі скликати та провести засідання правління Фонду.

Фонд соціального страхування та страхувальники зобов'язані подавати органам державного нагляду або їх уповноваженим усі документи та довідки, необхідні для виконання ними функцій контролю у сфері страхування від нещасних випадків та професійного захворювання.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Суть загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.

2. Законодавство України про страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.

3. Принципи соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.

4. Суб'єкти соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.

5. Хто підлягає соціальному страхуванню від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання в Україні?

6. Що таке нещасний випадок на виробництві?

7. Що таке професійне захворювання?

8. Види матеріального забезпечення за соціальним страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.

9. Хто має право на матеріальне забезпечення за соціальним страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання в Україні?

10. Обов'язки Фонду соціального страхування у разі настання страхового випадку.

11. Умови призначення страхових виплат потерпілим громадянам за соціальним страхуванням від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання в Україні.

12. Функції МСЕК в соціальному страхуванні від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.

13. Які документи та в який строк повинен представити потерпілий МСЕК для обстеження?

14. Хто здійснює контроль та державний нагляд в сфері соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання?

15. Функції Державної інспекції України з питань праці в сфері соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання

16. Порядок здійснення перевірок органами державного нагляду на підприємствах.

Тестові завдання

1. Об'єктом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві є?

- A. втрата доходу;
- B. втрата роботи;
- C. втрата здоров'я;
- D. втрата майна

2. Страхові експерти з охорони праці повинні мати стаж практичної роботи на підприємстві не менше:

- A. 2 років;
- B. 5 років;
- C. 7 років;
- D. 3 років.

3. Протягом якого терміну комісія з розслідування нещасного випадку на виробництві повинна надати висновки керівнику:

- A. місяця;
- B. 3 тижнів;
- C. тижня;
- D. 3 днів.

4. Комісія з розслідування нещасного випадку на виробництві повинна скласти акт про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом, за формою:

- A. А-1;
- B. Н-1;
- C. Н-5;
- D. А-5.

5. Комісія з розслідування нещасного випадку на виробництві зобов'язана:

- A. безперешкодно та в будь-який час відвідувати підприємства для перевірки стану умов і безпеки праці;
- B. одержати від роботодавців пояснення та інформацію;
- C. брати участь як незалежні експерти в роботі комісій з випробувань та приймання в експлуатацію виробничих об'єктів;
- D. визначати чи пов'язаний нещасний випадок з виробництвом.

ТЕМА 8. СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ

План:

- 1. Теоретичні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.**
- 2. Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття: завдання, функції, права.**
- 3. Джерела формування бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.**
- 4. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття.**
- 5. Нагляд у сфері соціального страхування на випадок безробіття.**

1. Теоретичні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття розвивається у складному економічному середовищі. Ринок праці як один із секторів ринкової системи узгоджує потребу економіки в праці з наявними трудовими ресурсами, врівноважує попит на робочі місця з їхньою пропозицією. Проте існує невідповідність попиту і пропозиції робочої сили. Такі диспропорції проявляються у проблемі безробіття.

Безробіття як соціально-економічне явище властиве ринковій економіці і є одним з негативних наслідків природи ринку. Виникнення безробіття зумовлено дією закону попиту і пропозиції, коли порушується макроекономічна рівновага на ринку праці і пропозиція робочої сили перевищує попит.

Економічна суть безробіття полягає в тому, що за рахунок вимушеної незайнятості частина економічно-активних громадян суспільства позбавляється певної величини суспільного продукту. Соціальна суть безробіття проявляється в тому, що непрацюючі особи працездатного віку отримують матеріальну допомогу для забезпечення існування, а не

заробляють кошти, при цьому не мають можливості реалізувати себе у трудовій діяльності. Якщо безробіття стає тривалим, втрачають професійні та виробничі навички, зневіряються. Така ситуація може призвести до деградації особистості.

В економічній літературі безробіття визначають як соціально-економічне явище, за якого частина працездатного населення хоче працювати, але не може знайти роботу, стає надлишковою, поповнюючи резервну армію праці. Закон України «Про зайнятість населення» визначає безробіття як соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування.

Безробіття становить загрозу національному розвитку та безпеці, оскільки може бути головною причиною соціально-економічної дестабілізації країни. Економічна криза викликала зростання чисельності безробітних в усьому світі, при цьому посилюється соціальна напруженість та політична нестабільність. Безробіття негативно впливає на соціально-економічний розвиток держави і зумовлює низку проблем:

- скорочення обсягу валового національного продукту;
- зниження обсягу податкових надходжень до бюджету;
- зростання витрат на соціальну допомогу безробітним;
- знецінення наслідків навчання;
- масову дискваліфікацію;
- посилення соціальної напруженості;
- зниження трудової активності.

Процеси, що відбуваються сьогодні на ринку праці, не залишаються осторонь уваги держави, яка намагається позитивно впливати на стан зайнятості, економічну, регіональну та соціальну складові. Саме тому держава здійснює заходи, спрямовані на зменшення негативних наслідків, зумовлених безробіттям, шляхом запровадження соціального страхування громадян.

Соціальне страхування, у тому числі і на випадок безробіття, не лише захищає працюючих, а й служить механізмом суспільних інвестицій, доходи від яких повертаються у вигляді покращення якості життя населення, стабільності суспільства, формування спонукальних мотивів до

праці, освіти й підвищення кваліфікації. Сьогодні соціальне страхування громадян стало важливим засобом досягнення соціальної злагоди в суспільстві, запобігання й зниження рівня бідності.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття в Україні здійснюється за такими принципами:

- державне гарантування дотримання прав застрахованих осіб;
- обов'язковість страхування на випадок безробіття для всіх громадян, які працюють;
- цільове спрямування коштів, акумульованих у сфері страхування на випадок безробіття;
- солідарність та субсидування;
- обов'язковість фінансування усіх витрат, котрі пов'язані із наданням матеріального забезпечення у випадку безробіття та соціальних послуг;
- участь в управлінні страхуванням на випадок безробіття держави, представників застрахованих осіб та роботодавців;
- залежність розміру допомоги по безробіттю від страхового стажу та тривалості безробіття;
- законодавче встановлення умов і порядку функціонування страхування на випадок безробіття.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття базується на Основах законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (№ 16/98-ВР від 14.01.1998 р.), Законах України «Про зайнятість населення» (№ 5067-VI від 05.07.2012 р.), «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (№ 1533-III від 02.03.2000 р.), «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (№ 2464-VI від 08.07.2010 р.) та інших нормативно-правових актах, що регулюють відносини у сфері страхування на випадок безробіття.

Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» визначено суб'єктів та об'єкт страхування (рис. 9.1).

Суб'єктами загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття є застраховані особи, члени їх сімей, страхувальники та страховик.

Застрахованою особою є фізична особа, яка підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню і сплачує (сплачувала) та/або за яку сплачується чи сплачувався у встановленому законом порядку єдиний соціальний внесок.

Рис. 9.1. Суб'єкти та об'єкт загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Страхуванню на випадок безробіття підлягають:

- особи, що працюють на умовах трудового договору (контракту), цивільно-правового договору;
- особи, котрі проходять альтернативну (невійськову) службу;
- громадяни, які працюють неповний робочий день або неповний робочий тиждень;
- військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової служби);
- громадяни, які забезпечують себе роботою самостійно;
- фізичні особи-підприємці.

Страхувальниками є роботодавці, які відповідно до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» сплачують єдиний соціальний внесок.

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття виступає страховиком.

Об'єктом страхування на випадок безробіття є страховий випадок, тобто подія, настання якої призводить до втрати роботи та відповідно заробітної плати (доходів) застрахованих осіб з незалежних від них обставин. При цьому громадяни мають бути зареєстрованими у центрі зайнятості як безробітні.

В Україні загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття передбачає надання матеріального забезпечення та соціальних послуг (рис. 9.2).

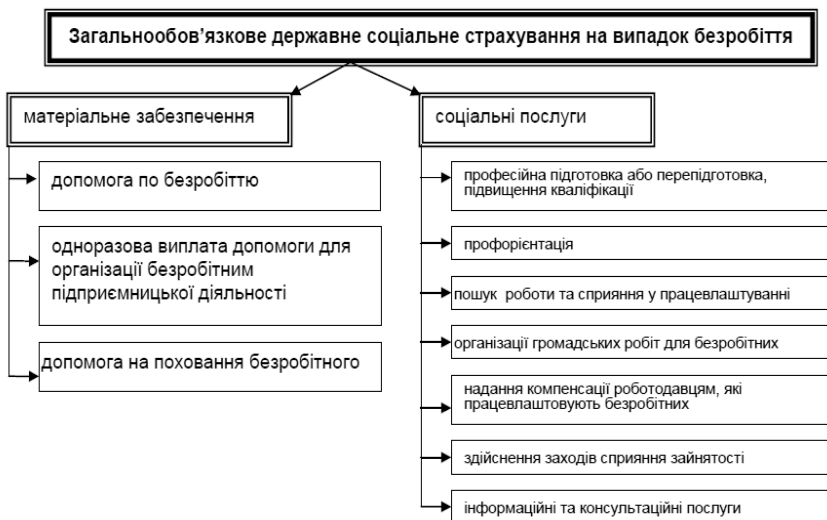

Рис. 9.2. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги за державним соціальним страхуванням на випадок безробіття

Отже, соціальне страхування на випадок безробіття є одним з інструментів соціальної політики держави, оскільки передбачає підтримку найбільш активної, працездатної частини суспільства, тобто тих, хто створює матеріальні і нематеріальні

блага, призначені для споживання суспільством, у випадку втрати роботи з незалежних від них причин. Реалізацію соціального страхування на випадок безробіття в Україні здійснює Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, діяльність якого спрямована на вирішення проблем, що виникають на ринку праці, і який є базовим економічним інститутом.

2. Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття: завдання, функції, права.

1. Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття створюється для управління страхуванням на випадок безробіття, акумуляції страхових внесків, контролю за використанням коштів, виплати забезпечення та надання соціальних послуг, здійснення інших функцій згідно із цим Законом і статутом Фонду.

2. Фонд є цільовим централізованим страховим фондом, некомерційною самоврядною організацією. Держава є гарантом забезпечення застрахованих осіб та надання їм відповідних соціальних послуг Фондом.

3. Діяльність Фонду регулюється Основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Законом України "Про зайнятість населення", цим Законом, іншими законами у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування та статутом Фонду, який затверджується правлінням Фонду.

4. Фонд не може провадити будь-яку діяльність, крім передбаченої цим Законом та статутом Фонду.

5. Кошти Фонду не включаються до складу Державного бюджету України.

6. Усі застраховані особи є членами Фонду.

Основними функціями Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття є:

– виплата матеріального забезпечення та надання соціальних послуг, здійснення заходів, в тому числі профілактичних, спрямованих на запобігання настанню страхових випадків;

- здійснення заходів, спрямованих на раціональне використання фінансових ресурсів та забезпечення фінансової стабільності Фонду;
- контроль за надходженням та витрачанням коштів бюджету Фонду;
- складання звітності про результати діяльності Фонду та представлення його Кабінету Міністрів України;
- інформування застрахованих осіб про результати роботи Фонду через засоби масової інформації.

Фонд загальнообов’язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття має право:

- на використання інформації Державного реєстру загальнообов’язкового державного соціального страхування для забезпечення виконання його функцій;
- при виявленні фактів отримання матеріального забезпечення на випадок безробіття на основі недостовірних відомостей повертати кошти, виплачені особам, до бюджету Фонду;
- стягувати з роботодавця кошти, виплачені як матеріальне забезпечення, та вартість соціальних послуг у випадку поновлення безробітного на роботі за рішенням суду, а також незаконно виплачені суми матеріального забезпечення в разі неповідомлення роботодавцем Фонду про прийняття безробітного на роботу;
- вимагати від посадових осіб підприємств, установ та організацій, фізичних осіб усувати виявлені факти порушення законодавства про страхування на випадок безробіття.

3. Джерела формування бюджету Фонду загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

Джерелами формування коштів Фонду є:

- 1) страхові внески страхувальників;
- 2) суми фінансових санкцій, застосованих відповідно до цього Закону та Закону України «Про зайнятість населення», інших законів до підприємств, установ, організацій та фізичних

осіб-підприємців за порушення встановленого порядку сплати страхових внесків та використання коштів Фонду, недотримання законодавства про зайнятість населення, а також суми адміністративних штрафів, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за такі порушення;

3) кошти державного бюджету, що спрямовуються до Фонду у випадках, установлених законом;

4) доходи від розміщення тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів Фонду;

5) благодійні внески підприємств, установ, організацій;

6) інші надходження відповідно до законодавства України.

Страхові внески

1. Кошти, що надходять на страхування на випадок безробіття від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, повинні забезпечувати:

1) виплату застрахованим особам забезпечення та надання соціальних послуг;

2) створення резерву коштів Фонду у розмірі суми, необхідної для виплати допомоги по безробіттю в розрахунку не менш як на п'ять календарних днів;

3) покриття витрат Фонду у зв'язку із:

– відшкодуванням Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних із достроковим виходом на пенсію осіб;

– фінансуванням витрат на утримання та забезпечення діяльності центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, його територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління, матеріальне та соціально-побутове забезпечення її працівників; організацію роботи правління Фонду, розвиток та функціонування Єдиної інформаційно-аналітичної системи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції;

4) фінансування заходів.

4. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття

Страховий стаж – період (строк), протягом якого особа підлягала страхуванню на випадок безробіття та за який щомісяця сплачено нею та роботодавцем страхові внески в сумі не менш як мінімальний страховий внесок.

Період відпустки по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, отримання виплат за окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, крім пенсій (за винятком пенсії по інвалідності) та виплат за страхуванням на випадок безробіття, включається до страхового стажу як період, за який сплачено страхові внески виходячи з розміру мінімального страхового внеску.

У разі коли зазначену доплату не було здійснено, до страхового стажу зараховується період, визначений за кожний місяць сплати страхових внесків за такою формулою:

$$ТП = Св : В,$$

де ТП - тривалість періоду, що зараховується до страхового стажу та визначається у місяцях;

Св - сума єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, сплаченого за відповідний місяць;

В - мінімальний розмір страхового внеску за відповідний місяць.

Розмір допомоги по безробіттю

1. Застрахованим особам розмір допомоги по безробіттю визначається у відсотках до їх середньої заробітної плати (доходу), визначеної відповідно до порядку обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, затвердженого Кабінетом Міністрів України, залежно від страхового стажу, але не менше ніж мінімальний розмір допомоги по безробіттю, встановлений правлінням Фонду для цієї категорії осіб:

- до 2 років - 50 відсотків;
- від 2 до 6 років - 55 відсотків;
- від 6 до 10 років - 60 відсотків;
- понад 10 років - 70 відсотків.

Допомога по безробіттю виплачується залежно від тривалості безробіття у відсотках до визначеного розміру:

- перші 90 календарних днів - 100 відсотків;
- протягом наступних 90 календарних днів - 80 відсотків;
- у подальшому - 70 відсотків.

2. Внутрішньо переміщеним особам після надходження документів та відомостей про страховий стаж, заробітну плату (дохід) рішення про призначення допомоги по безробіттю переглядається відповідно до законодавства.

3. Допомога по безробіттю особам виплачується у мінімальному розмірі, який встановлюється правлінням Фонду.

4. Допомога по безробіттю особам, які звільнилися з останнього місця роботи за власним бажанням без поважних причин, призначається відповідно до частин першої та другої цієї статті, і її виплата починається з 91-го календарного дня.

5. У середньомісячну заробітну плату (дохід) для обчислення допомоги по безробіттю включаються всі види виплат, на які нараховувалися страхові внески, які підтверджуються даними Єдиного державного реєстру застрахованих осіб Пенсійного фонду України.

Допомога по безробіттю не може перевищувати чотирикратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом.

6. Одноразова виплата допомоги по безробіттю для організації безробітним підприємницької діяльності здійснюється у розмірі допомоги по безробіттю, нарахованої відповідно до цієї статті, у розрахунку на рік.

7. Порядок надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності, встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері праці, трудових відносин та зайнятості населення, за погодженням з правлінням Фонду. (втратив чинність).

Допомога на поховання

1. Допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні, виплачується особам, які здійснювали поховання, у розмірі прожиткового мінімуму.

2. У разі смерті безробітного, що є особою з інвалідністю, або особи, яка перебувала на його утриманні, за вибором осіб, які здійснювали поховання, виплачується допомога на поховання за цим Законом або допомога на поховання чи відшкодування витрат на поховання за іншими законодавчими актами.

5. Нагляд у сфері соціального страхування на випадок безробіття

Нагляд за діяльністю Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття здійснює наглядова рада, яка контролює виконання Фондом статутних завдань та цільове використання ним коштів.

До складу наглядової ради входять по 5 представників від держави, застрахованих осіб та роботодавців. Представниками держави є представники від центральних органів виконавчої влади, які призначаються Кабінетом Міністрів України.

Представники застрахованих осіб та роботодавців делегуються профспілками, їх об'єднаннями та об'єднаннями роботодавців.

Наглядова рада діє на громадських засадах. До її складу не можуть входити члени правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття та працівники виконавчої дирекції Фонду. Строк повноважень членів наглядової ради Фонду становить шість років.

Наглядову раду очолює голова, який обирається строком на два роки із складу членів наглядової ради по чергово від представників кожної сторони і не може представляти ту сторону, від якої обрано голову правління Фонду.

До повноважень наглядової ради належать:

- затвердження регламенту роботи наглядової ради;
- заслуховування звітів правління Фонду та виконавчої дирекції Фонду з питань виконання статутних завдань, а також звіту про цільове використання коштів Фонду;
- ініціювання проведення аудиторської перевірки діяльності правління Фонду.

Державний нагляд у сфері страхування на випадок безробіття здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики,

зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин, загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування – Міністерство соціальної політики України, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Метою державного нагляду є контроль за дотриманням учасниками загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття законів та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері страхування на випадок безробіття.

Безпосередньо функції державного нагляду покладено на Державну інспекцію України з питань праці, яка входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування в частині призначення нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому проявляється економічна суть безробіття?
2. Назвіть суб'єктів та об'єкт страхування загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.
3. Які види матеріального забезпечення передбачені загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття?
4. Назвіть соціальні послуги, які надаються у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.
5. Які функції виконує Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття?
6. Які джерела формування бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття Ви знаєте?

7. Що є основним джерелом доходів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття?

8. У чому проявляється дестимулююча роль допомоги по безробіттю?

9. Назвіть активні форми підтримки безробітних у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

10. У якому випадку роботодавці мають право на компенсацію сплаченого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування?

Тестові завдання:

1. Тимчасове припинення виробництва без припинення трудових відносин з економічних, технологічних, структурних причин призводить до:

- A. повного безробіття;
- B. часткового безробіття;
- C. інституційного безробіття;
- D. відновлюваного безробіття.

2. Безробіття викликане переїздом людини на інше місце проживання:

- A. структурне;
- B. циклічне;
- C. фрикційне;
- D. географічне.

3. Для осіб передпенсійного віку тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати

- A. 360 календарних днів;
- B. 180 календарних днів;
- C. 720 календарних днів;
- D. 560 календарних днів.

4. Застрахованим особам, які протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали не менше 26 календарних тижнів, розмір допомоги по безробіттю визначається:

- A. у відсотках до їх середньої заробітної плати;
- B. у відсотках до їх мінімальної заробітної плати;
- C. у відсотках до їх прожиткового мінімуму;
- D. у відсотках до їх максимальної заробітної плати.

5. При страховому стажі від 2 до 6 років розмір допомоги складає:

- A. 50 відсотків;
- B. 55 відсотків;
- C. 60 відсотків;
- D. 65 відсотків.

ТЕМА 9. ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ

План:

1. Теоретичні основи пенсійного страхування.
2. Становлення та сучасна структура системи пенсійного страхування України.
3. Види пенсій у солідарній системі.
4. Пенсійний фонд України як орган управління коштами солідарної системи пенсійного страхування.
5. Пенсійні виплати за рахунок коштів накопичувальної системи пенсійного страхування

1. Теоретичні основи пенсійного страхування

Одним із найважливіших завдань функціонування будь-якого цивілізованого суспільства є увага до людей похилого віку. Сукупність окремих форм фінансового забезпечення осіб, які досягли визначеного законодавством пенсійного віку чи втратили свою працездатність за рахунок централізованих страхових або бюджетних коштів, існує давно. Це зумовило створення системи пенсійного страхування, що охоплює всіх громадян. Головною метою функціонування такої системи є запобігання бідності у зв'язку з втратою працездатності з віком.

Оскільки «соціальний захист являє собою комплекс відносин, що виникають між державою і населенням в цілому» і «такі взаємини, ... власне кажучи, є партнерськими», то пенсійне страхування слід розглядати у системі соціального захисту як своєрідний інститут соціального партнерства, який охоплює взаємозалежні дії його суб'єктів (соціальних партнерів) з управління соціально-економічними ризиками. У даному випадку відносини партнерства здійснюються як між роботодавцями і працівниками, так і між поколіннями, оскільки солідарна система пенсійного забезпечення «...являє собою трансферт доходу від нинішнього покоління в працездатному віці до нинішнього покоління пенсійного віку». Крім того, інститут обов'язкового соціального страхування від початку свого існування базується на ідеї обов'язкового резервування частини заробітної плати (доходу) для виплати пенсій при настанні страхових випадків (втрати працездатності з віком,

інвалідність, втрата годувальника). Суму, необхідну для виплати пенсії впродовж усього періоду свого трудового життя, забезпечують самі працівники (за участю роботодавців). Тому необхідна соціальна злагода між суб'єктами пенсійної системи, підкріплена довгостроковим суспільним контрактом.

Пенсійна політика є основною складовою соціальної політики держави. Її реалізацію здійснює Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд України та недержавні пенсійні фонди, а сам обіг пенсійних коштів проводиться через банківські установи та мережу підприємства поштового зв'язку. Система охоплює працездатних громадян, які сплачують страхові внески, та непрацездатних громадян похилого віку, інвалідів, інших осіб, виплати яким проводяться у формі пенсії.

Пенсійне забезпечення – це комплекс інститутів, відносин та механізмів, за допомогою яких здійснюється формування фінансових ресурсів та створення відповідних умов для їх розподілу серед непрацездатного населення (пенсіонерів). Пенсійне забезпечення знаходиться під впливом пенсійної політики як складової соціальної і фінансово-економічної політики держави і реалізується через механізм пенсійного страхування.

Найбільш повно зміст поняття «пенсійне страхування» можна визначити через його функції. Німецький вчений-економіст Ш. Бланкарт у праці «Державні фінанси в умовах демократії» виділяє дві основні функції, притаманні пенсійному страхуванню (разом з медичним), – покриття ризику і запобіжну. Зазначені функції можуть забезпечуватись не тільки державою, а й на приватному ринку страхових послуг. Проте, до основних функцій слід віднести функцію перерозподілу фінансових ресурсів через механізм сплати страхових внесків, а також стабілізуючу функцію, яка дозволяє державі через механізм страхування працівників забезпечити єдність економічного і соціального відтворення на рівні підприємства, галузі, регіону і суспільства.

Отже, пенсійне страхування – це визначена державою система фінансового забезпечення населення при настанні таких страхових випадків: а) досягнення пенсійного віку; б) втрати працездатності (яка повинна носити постійний характер); в) втрати годувальника.

Пенсійне страхування – це складна система, функціонування якої забезпечується спеціально створеними фінансовими інституціями, призначеними для соціального захисту різних верств населення. Тому пенсійне страхування одночасно розглядається із соціальної, економічної та правової точкою зору. Так, із соціальної точки зору – це невід’ємна складова загальної системи соціального страхування та одна із найважливіших інституцій соціальної політики держави; із економічної точки зору є формою матеріального забезпечення у випадку настання встановлених соціальних випадків; із правової точки зору пенсійне страхування є системою юридичного права, що регулює соціальний захист населення при настанні страхових випадків, встановлених законодавством. Будучи включеними до правового поля трудового та соціального законодавства, пенсійне страхування має власну нормативну базу, яка регламентує і визначає соціальний та правовий статус суб’єктів пенсійної системи, механізми матеріального забезпечення, за допомогою яких реалізуються конституційні права громадян на пенсійне забезпечення. Фінансовими інституціями системи пенсійного страхування є грошові фонди акумулювання та розподілу страхових пенсійних внесків на випадок досягнення пенсійного віку, постійної втрати працездатності (інвалідність) або втрати годувальника. Тому в основі побудови системи пенсійного страхування лежить такий метод фінансового механізму, який передбачає внесення страхових платежів у цільові фонди з боку юридичних чи фізичних осіб і використання отриманих внесків для фінансування визначених нами вище страхових випадків.

Отже, забезпечення громадян в старості є однією із функцій сучасної соціально орієнтованої держави. Пенсія – це гарантована регулярна грошова виплата, що передбачена законом, визначена на основі страхового стажу та сплачених страхових внесків для забезпечення індивідуумів у старості, у разі інвалідності, втрати годувальника на рівні, не нижчому від встановленого державою мінімуму. Рівень пенсійного забезпечення значною мірою залежить від рівня економічного розвитку країни. У свою чергу, розміри пенсій відображають рівень суспільних відносин

2. Становлення та сучасна структура системи пенсійного страхування України

Пенсійне страхування розглядається як гарантована державою система заходів щодо матеріального забезпечення громадян при настанні визначених страхових випадків, до яких належать старість, інвалідність, втрата годувальника. Основу побудови матеріального забезпечення даного виду соціального захисту громадян в незалежній Україні становить страховий метод, який передбачає внесення в цільові фонди обов'язкових платежів суб'єктами господарювання незалежно від форм власності і видів діяльності та особами найманої праці, які працюють на умовах трудового договору й використання державою цих коштів для виплати пенсій громадянам.

Структура системи пенсійного забезпечення в Україні

1. Система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів.

Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (далі - солідарна система), що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених цим Законом.

Другий рівень - накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (далі - накопичувальна система пенсійного страхування), що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах - суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом.

Третій рівень - система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

Суб'єкти системи пенсійного забезпечення в Україні:

1. Суб'єктами солідарної системи є:

- застраховані особи, а в окремих випадках, визначених цим Законом, - члени їхніх сімей та інші особи;
- страхувальники;
- Пенсійний фонд;
- уповноважений банк;
- підприємства, установи, організації (далі - організації), що здійснюють виплату і доставку пенсій.

2. Суб'єктами системи накопичувального пенсійного забезпечення є:

- особи, на користь яких здійснюються накопичення, включаючи перерахування внесків, та інвестування коштів (учасники);
- особи, які або від імені яких здійснюються перерахування внесків (вкладники);
- Накопичувальний фонд;
- недержавні пенсійні фонди;
- юридичні особи, які здійснюють діяльність із адміністрування недержавних пенсійних фондів, управління та зберігання пенсійних активів;
- страхові організації, які уклали договори страхування довічної пенсії з учасниками, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника;
- банківські установи, які уклали договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків.

Принципи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування

- законодавчого визначення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- обов'язковості страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) та інших підставах, передбачених законодавством, а також осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, фізичних осіб - підприємців;
- права на добровільну участь у системі загальнообов'язкового пенсійного страхування осіб, які відповідно до цього Закону не підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню;

- заінтересованості кожної працездатної особи у власному матеріальному забезпеченні після виходу на пенсію;
- рівноправності застрахованих осіб щодо отримання пенсійних виплат та виконання обов'язків стосовно сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;
- диференціації розмірів пенсій залежно від тривалості страхового стажу та розміру заробітної плати (доходу);
- солідарності та субсидування в солідарній системі;
- фінансування видатків на виплату пенсій, надання соціальних послуг за рахунок страхових внесків, бюджетних коштів і коштів цільових фондів;
- спрямування частини страхових внесків до накопичувальної системи пенсійного страхування для здійснення оплати договорів страхування довічної пенсії і одноразової виплати залежно від розмірів накопичень застрахованої особи з урахуванням інвестиційного доходу;
- державних гарантій реалізації застрахованими особами своїх прав, передбачених цим Законом;
- гласності, прозорості та доступності діяльності Пенсійного фонду;
- обов'язковості фінансування за рахунок коштів Пенсійного фонду витрат, пов'язаних з виплатою пенсій та наданням соціальних послуг, в обсягах, передбачених цим Законом;
- цільового та ефективного використання коштів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- відповідальності суб'єктів системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування за порушення норм цього Закону, а також за невиконання або неналежне виконання покладених на них обов'язків.

Види пенсійних виплат і соціальних послуг

Відповідно до цього Закону в солідарній системі призначаються такі пенсійні виплати:

- 1) пенсія за віком;
- 2) пенсія по інвалідності;
- 3) пенсія у зв'язку з втратою годувальника.

Загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню підлягають:

1) громадяни України, іноземці (якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України) та особи без громадянства, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях, створених відповідно до законодавства України, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, у тому числі які є резидентами Дія Сіті, у філіях, представництвах, відділеннях та інших відокремлених підрозділах цих підприємств та організацій, у громадських об'єднаннях, у фізичних осіб - підприємців, осіб, які провадять незалежну професійну діяльність, та в інших фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту) або працюють на інших умовах, передбачених законодавством, або виконують роботи (надають послуги) на зазначених підприємствах, в установах, організаціях чи у фізичних осіб за гіг-контрактами, іншими договорами цивільно-правового характеру;

2) фізичні особи - підприємці, у тому числі ті, які обрали спрощену систему оподаткування;

3) особи, які провадять незалежну професійну діяльність, а саме наукову, літературну, артистичну, художню, освітню або викладацьку, а також медичну, юридичну практику, в тому числі адвокатську, нотаріальну діяльність, або особи, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід від цієї діяльності;

4) громадяни України, які працюють у розташованих за межами України філіях, представництвах, інших відокремлених підрозділах підприємств та організацій (у тому числі міжнародних), створених відповідно до законодавства України (якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України);

4⁻¹) працівники дипломатичної служби, направлені у довготермінове відрядження;

5) громадяни України та особи без громадянства, які працюють в іноземних дипломатичних представництвах та консульських установах іноземних держав, філіях, представництвах, інших відокремлених підрозділах іноземних підприємств та організацій, міжнародних організацій, розташованих на території

України (якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України);

6) особи, які працюють на виборних посадах в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, громадських об'єднаннях та отримують заробітну плату (винагороду) за роботу на таких посадах;

7) особи, які проходять строкову військову службу у Збройних Силах України, інших утворених відповідно до закону військових формуваннях, Службі безпеки України та службу в органах і підрозділах цивільного захисту;

8) особи, які доглядають за дитиною до досягнення нею трирічного віку та відповідно до закону отримують допомогу по догляді за дитиною до досягнення нею трирічного віку та/або при народженні дитини, при усиновленні дитини;

9) один із непрацюючих працездатних батьків, усиновителів, опікун, піклувальник, один із прийомних батьків, батьків-вихователів, які фактично здійснюють догляд за дитиною з інвалідністю, дитиною, хворою на тяжке перинатальне ураження нервової системи, тяжку вроджену ваду розвитку, рідкісне орфанне захворювання, онкологічне, онкогематологічне захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкий психічний розлад, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гостре або хронічне захворювання нирок IV ступеня, за дитиною, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, якій не встановлено інвалідність, а також непрацюючі працездатні особи, які здійснюють догляд за особою з інвалідністю I групи або за особою, яка досягла пенсійного віку та за висновком закладу охорони здоров'я потребує постійного стороннього догляду, якщо такі непрацюючі працездатні особи отримують допомогу, надбавку або компенсацію відповідно до законодавства;

10) особи, які отримують допомогу по тимчасовій непрацездатності, а також особи, які перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами і отримують допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами;

11) військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової служби), поліцейські, особи рядового і начальницького складу, у тому числі ті, які проходять військову службу під час особливого періоду, визначеного законами України

"Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" та "Про військовий обов'язок і військову службу";

12) патронатні вихователі, батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу, прийомні батьки, якщо вони отримують грошове забезпечення відповідно до законодавства;

13) члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню на інших підставах;

14) непрацюючий інший з подружжя працівника дипломатичної служби, який перебуває за кордоном за місцем довготермінового відрядження такого працівника.

Страхувальниками відповідно до цього Закону є:

1) роботодавці:

– підприємства, установи і організації, створені відповідно до законодавства України, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, об'єднання громадян, профспілки, політичні партії (у тому числі філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи зазначених підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, профспілок, політичних партій, які мають окремий баланс і самостійно ведуть розрахунки із застрахованими особами), фізичні особи - підприємці та інші особи (включаючи юридичних та фізичних осіб - підприємців, які обрали особливий спосіб оподаткування (єдиний податок, фіксований сільськогосподарський податок), які використовують працю фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах;

– філії, представництва, інші відокремлені підрозділи підприємств та організацій (у тому числі міжнародних), створених відповідно до законодавства України, які мають окремий баланс і самостійно здійснюють розрахунки із застрахованими особами;

– іноземні дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав, філії, представництва, інші відокремлені підрозділи іноземних підприємств та організацій, міжнародних організацій, розташованих на території України;

2) підприємства, установи, організації, військові частини та органи, які виплачують заробітну плату (винагороду), грошове забезпечення, допомогу, надбавку або компенсацію;

3) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері зовнішніх зносин,

уповноважений орган центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період.

Коефіцієнт страхового стажу

1. Коефіцієнт страхового стажу, що застосовується для обчислення розміру пенсії, визначається із заокругленням до п'яти знаків після коми за формулою:

$$K_c = \frac{C_m \times B_c}{100\% \times 12}, \text{ де:}$$

K_c - коефіцієнт страхового стажу;

C_m - сума місяців страхового стажу;

B_c - визначена відповідно до цього Закону величина оцінки одного року страхового стажу (у відсотках). За період участі в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування величина оцінки одного року страхового стажу дорівнює 1%.

2. Коефіцієнт страхового стажу з урахуванням періодів до набрання чинності цим Законом не може перевищувати 0,75, а з урахуванням страхового стажу, передбаченого абзацом десятим частини третьої статті 24 цього Закону, - 0,85.

3. Види пенсій у солідарній системі

Умови призначення пенсії за віком

1. Особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років за наявності страхового стажу не менше 15 років по 31 грудня 2017 року.

Починаючи з 1 січня 2018 року право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років мають особи за наявності страхового стажу:

з 1 січня 2018 року по 31 грудня 2018 року - не менше 25 років;

з 1 січня 2019 року по 31 грудня 2019 року - не менше 26 років;

з 1 січня 2020 року по 31 грудня 2020 року - не менше 27 років;

з 1 січня 2021 року по 31 грудня 2021 року - не менше 28 років;

з 1 січня 2022 року по 31 грудня 2022 року - не менше 29 років;

з 1 січня 2023 року по 31 грудня 2023 року - не менше 30 років;

з 1 січня 2024 року по 31 грудня 2024 року - не менше 31 року;

з 1 січня 2025 року по 31 грудня 2025 року - не менше 32 років;

з 1 січня 2026 року по 31 грудня 2026 року - не менше 33 років;

з 1 січня 2027 року по 31 грудня 2027 року - не менше 34 років;

починаючи з 1 січня 2028 року - не менше 35 років.

До досягнення віку, встановленого абзацами першим і другим цієї частини, право на пенсію за віком за наявності відповідного страхового стажу мають жінки 1961 року народження і старші після досягнення ними такого віку:

55 років - які народилися по 30 вересня 1956 року включно;

55 років 6 місяців - які народилися з 1 жовтня 1956 року по 31 березня 1957 року;

56 років - які народилися з 1 квітня 1957 року по 30 вересня 1957 року;

56 років 6 місяців - які народилися з 1 жовтня 1957 року по 31 березня 1958 року;

57 років - які народилися з 1 квітня 1958 року по 30 вересня 1958 року;

57 років 6 місяців - які народилися з 1 жовтня 1958 року по 31 березня 1959 року;

58 років - які народилися з 1 квітня 1959 року по 30 вересня 1959 року;

58 років 6 місяців - які народилися з 1 жовтня 1959 року по 31 березня 1960 року;

59 років - які народилися з 1 квітня 1960 року по 30 вересня 1960 року;

59 років 6 місяців - які народилися з 1 жовтня 1960 року по 31 березня 1961 року;

60 років - які народилися з 1 квітня 1961 року по 31 грудня 1961 року.

2. У разі відсутності, починаючи з 1 січня 2018 року, страхового стажу, передбаченого частиною першою цієї статті, право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 63 роки мають особи за наявності страхового стажу:

по 31 грудня 2018 року - від 15 до 25 років;

з 1 січня 2019 року по 31 грудня 2019 року - від 16 до 26 років;

з 1 січня 2020 року по 31 грудня 2020 року - від 17 до 27 років;

з 1 січня 2021 року по 31 грудня 2021 року - від 18 до 28 років;

з 1 січня 2022 року по 31 грудня 2022 року - від 19 до 29 років;

з 1 січня 2023 року по 31 грудня 2023 року - від 20 до 30 років;

з 1 січня 2024 року по 31 грудня 2024 року - від 21 до 31 року;

з 1 січня 2025 року по 31 грудня 2025 року - від 22 до 32 років;

з 1 січня 2026 року по 31 грудня 2026 року - від 23 до 33 років;

з 1 січня 2027 року по 31 грудня 2027 року - від 24 до 34 років;

починаючи з 1 січня 2028 року - від 25 до 35 років.

3. У разі відсутності, починаючи з 1 січня 2019 року, страхового стажу, передбаченого частинами першою і другою цієї статті, право на призначення пенсії за віком мають особи після досягнення віку 65 років за наявності страхового стажу:

з 1 січня 2019 року по 31 грудня 2019 року - від 15 до 16 років;

з 1 січня 2020 року по 31 грудня 2020 року - від 15 до 17 років;

з 1 січня 2021 року по 31 грудня 2021 року - від 15 до 18 років;

з 1 січня 2022 року по 31 грудня 2022 року - від 15 до 19 років;

з 1 січня 2023 року по 31 грудня 2023 року - від 15 до 20 років;

з 1 січня 2024 року по 31 грудня 2024 року - від 15 до 21 року;

з 1 січня 2025 року по 31 грудня 2025 року - від 15 до 22 років;

з 1 січня 2026 року по 31 грудня 2026 року - від 15 до 23 років;

з 1 січня 2027 року по 31 грудня 2027 року - від 15 до 24 років;

починаючи з 1 січня 2028 року - від 15 до 25 років.

4. У разі відсутності, починаючи з 1 січня 2018 року, необхідного страхового стажу на дату досягнення віку, передбаченого частинами першою - третьою цієї статті, пенсію за віком може бути призначено після набуття особою страхового стажу, визначеного частинами першою - третьою цієї статті на дату досягнення відповідного віку.

Наявність страхового стажу, передбаченого частинами першою - третьою цієї статті, який дає право на призначення пенсії за віком, визначається на дату досягнення особою відповідного віку і не залежить від наявності страхового стажу на дату звернення за призначенням пенсії.

5. Починаючи з 1 січня 2028 року, у разі наявності 40 і більше календарних років страхового стажу, пенсія за віком призначається незалежно від віку.

Розмір пенсії за віком

1. Розмір пенсії за віком визначається за формулою:

$P = Zп \cdot Kс$, де:

P - розмір пенсії, у гривнях;

$Zп$ - заробітна плата (дохід) застрахованої особи, визначена відповідно до статті 40 цього Закону, з якої обчислюється пенсія, у гривнях;

$Kс$ - коефіцієнт страхового стажу застрахованої особи, визначений відповідно до статті 25 цього Закону.

3. Максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших

доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність. Тимчасово, по 31 грудня 2017 року, максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати 10740 гривень.

Мінімальний розмір пенсії за віком

1. Мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом. У разі виплати застрахованій особі довічної пенсії, передбаченої цим Законом, пенсії або аналогічної виплати, встановленої в інших державах, мінімальний розмір пенсії за віком у солідарній системі встановлюється з урахуванням зазначених сум.

За кожний повний рік страхового стажу понад 35 років чоловікам і 30 років жінкам пенсія за віком збільшується на 1 відсоток розміру пенсії, обчисленої відповідно до статті 27 цього Закону, але не більш як на 1 відсоток мінімального розміру пенсії за віком, передбаченого абзацом першим цієї частини. Наявний в особи понаднормовий страховий стаж не може бути обмежений.

Мінімальний розмір пенсії особам, на яких поширюється дія Закону України "Про підвищення престижності шахтарської праці", та працівникам, зайнятим повний робочий день під землею обслуговуванням зазначених осіб, які відпрацювали на підземних роботах не менш як 15 років для чоловіків та 7,5 року для жінок за списком № 1 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затвердженим Кабінетом Міністрів України, встановлюється незалежно від місця останньої роботи у розмірі 80 відсотків заробітної плати (доходу) застрахованої особи, визначеної відповідно до статті 40 цього Закону, з якої обчислюється пенсія, але не менш як три розміри прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність.

2. З 1 січня 2018 року для осіб, які досягли віку 65 років, мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі 40 відсотків мінімальної заробітної плати, визначеної законом про Державний бюджет України на відповідний рік, але не менше прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом.

3. За наявності страхового стажу меншої тривалості, ніж передбачено абзацом першим частини першої цієї статті, мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється у розмірі, пропорційному до наявного страхового стажу, виходячи з прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом.

Для пенсій, призначених після 1 січня 2018 року, мінімальний розмір пенсії за віком, передбачений абзацом першим цієї частини, виплачується після досягнення особою віку 65 років. До досягнення цього віку таким особам може бути призначена державна соціальна допомога на умовах і в порядку, визначених Законом України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям".

ПЕНСІЇ ПО ІНВАЛІДНОСТІ В СОЛІДАРНІЙ СИСТЕМІ

Умови призначення пенсії по інвалідності

1. Пенсія по інвалідності призначається в разі настання інвалідності, що спричинила повну або часткову втрату працездатності за наявності страхового стажу, передбаченого статтею 32 цього Закону.

2. Пенсія по інвалідності призначається незалежно від того, коли настала інвалідність: у період роботи, до влаштування на роботу чи після припинення роботи.

Групи інвалідності

1. Залежно від ступеня втрати працездатності визначено три групи інвалідності.

Причина, група, час настання інвалідності, строк, на який встановлюється інвалідність, визначаються органом медико-соціальної експертизи згідно із законодавством.

Страховий стаж, необхідний для призначення пенсії по інвалідності

1. Особи, яким установлено інвалідність, мають право на пенсію по інвалідності, залежно від групи інвалідності, за наявності такого страхового стажу на час настання інвалідності або на день звернення за пенсією:

для осіб з інвалідністю I групи:

до досягнення особою 25 років включно - 1 рік;

від 26 років до досягнення особою 28 років включно – 2 роки;

від 29 років до досягнення особою 31 року включно – 3 роки;

від 32 років до досягнення особою 34 років включно – 4 роки;

від 35 років до досягнення особою 37 років включно – 5 років;

від 38 років до досягнення особою 40 років включно – 6 років;

від 41 року до досягнення особою 43 років включно – 7 років;

від 44 років до досягнення особою 48 років включно – 8 років;

від 49 років до досягнення особою 53 років включно – 9 років;

від 54 років до досягнення особою 59 років включно – 10 років;

для осіб з інвалідністю II та III груп:

до досягнення особою 23 років включно - 1 рік;

від 24 років до досягнення особою 26 років включно – 2 роки;

від 27 років до досягнення особою 28 років включно – 3 роки;

від 29 років до досягнення особою 31 року включно – 4 роки;

від 32 років до досягнення особою 33 років включно – 5 років;

від 34 років до досягнення особою 35 років включно – 6 років;

від 36 років до досягнення особою 37 років включно – 7 років;
від 38 років до досягнення особою 39 років включно – 8 років;
від 40 років до досягнення особою 42 років включно – 9 років;
від 43 років до досягнення особою 45 років включно – 10 років;
від 46 років до досягнення особою 48 років включно – 11 років;
від 49 років до досягнення особою 51 року включно – 12 років;
від 52 років до досягнення особою 55 років включно – 13 років;
від 56 років до досягнення особою 59 років включно – 14 років.

Особи, яким установлено інвалідність після досягнення пенсійного віку мають право на пенсію по інвалідності за наявності страхового стажу.

2. Якщо інвалідність настала в період проходження строкової військової служби або внаслідок поранення, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у масових акціях громадського протесту в Україні з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року за євроінтеграцію та проти режиму Януковича (Революції Гідності), у особи, яка звернулася за медичною допомогою у період з 21 листопада 2013 року по 30 квітня 2014 року, то пенсія по інвалідності призначається особі незалежно від наявності страхового стажу.

Розмір пенсії по інвалідності

1. Пенсія по інвалідності залежно від групи інвалідності призначається в таких розмірах: особам з інвалідністю I групи - 100 відсотків пенсії за віком; особам з інвалідністю II групи - 90 відсотків пенсії за віком; особам з інвалідністю III групи - 50 відсотків пенсії за віком.

2. Непрацюючі особи з інвалідністю II групи за їх вибором мають право на призначення пенсії по інвалідності в розмірі пенсії за віком:

у жінок - 20 років, а у чоловіків - 25 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 46 років включно;

у жінок - 21 рік, а у чоловіків - 26 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 48 років включно;

у жінок - 22 роки, а у чоловіків - 27 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 50 років включно;

у жінок - 23 роки, а у чоловіків - 28 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 53 років включно;

у жінок - 24 роки, а у чоловіків - 29 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 56 років включно;

у жінок - 25 років, а у чоловіків - 30 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 59 років включно.

Непрацюючі особи з інвалідністю II групи, яким встановлено інвалідність після досягнення пенсійного віку та особи з інвалідністю III групи за їх вибором мають право на призначення пенсії по інвалідності в розмірі пенсії за віком.

ПЕНСІЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ВТРАТОЮ ГОДУВАЛЬНИКА В СОЛІДАРНІЙ СИСТЕМІ

Умови призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника

1. Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні, за наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по III групі інвалідності, а в разі смерті особи, яка виконала функцію донора анатомічних матеріалів людини, пенсіонера або осіб, зазначених у частині другій статті 32 цього Закону, а також у разі смерті (загибелі) особи внаслідок поранення, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у масових акціях громадського протесту в Україні з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року за євроінтеграцію та проти режиму Януковича (Революції Гідності), - незалежно від тривалості страхового стажу. При цьому дітям пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника.

Батьки і чоловік (дружина) померлого, які не були на його утриманні, мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, якщо втратили джерело засобів до існування.

Непрацездатні члени сім'ї особи, зниклої безвісти, у порядку, передбаченому Законом України "Про правовий статус осіб, зниклих безвісти", які були на її утриманні, незалежно від тривалості страхового стажу годувальника, мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника у порядку, встановленому цим Законом, якщо інше не передбачено Законом України "Про правовий статус осіб, зниклих безвісти".

2. Непрацездатними членами сім'ї вважаються:

1) чоловік (дружина), батько, мати, якщо вони є особами з інвалідністю або досягли пенсійного віку,

2) діти (у тому числі діти, які народилися до спливу 10 місяців з дня смерті годувальника) померлого годувальника, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали особами з інвалідністю до досягнення 18 років.

Діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх навчальних закладах системи загальної середньої освіти, а також професійно-технічних, вищих навчальних закладах (у тому числі у період між завершенням навчання в одному із зазначених навчальних закладів та вступом до іншого навчального закладу або у період між завершенням навчання за одним освітньо-кваліфікаційним рівнем та продовженням навчання за іншим за умови, що такий період не перевищує чотирьох місяців), - до закінчення такими дітьми навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років, та діти-сироти - до досягнення ними 23 років незалежно від того, навчаються вони чи ні;

3) чоловік (дружина), а в разі їх відсутності - один з батьків або брат чи сестра, дідусь чи бабуся померлого годувальника незалежно від віку і працездатності, якщо він (вона) не працюють і зайняті доглядом за дитиною (дітьми) померлого годувальника до досягнення нею (ними) 8 років.

3. До членів сім'ї, які вважаються такими, що були на утриманні померлого годувальника, відносяться особи, зазначені в частині другій цієї статті, якщо вони:

1) були на повному утриманні померлого годувальника;

2) одержували від померлого годувальника допомогу, що була для них постійним і основним джерелом засобів до існування.

Члени сім'ї померлого годувальника, для яких його допомога була постійним і основним джерелом засобів до існування, але які й самі одержували пенсію, мають право, за бажанням, перейти на пенсію у зв'язку з втратою годувальника.

4. Усиновлені діти мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника нарівні з рідними дітьми.

5. Пасинок і падчерка мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника нарівні з рідними дітьми, якщо вони не одержували аліментів від батьків.

6. Неповнолітні діти, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, зберігають це право і в разі їх усиновлення.

Розмір пенсії у зв'язку з втратою годувальника

1. Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається в розмірі: на одного непрацездатного члена сім'ї - 50 відсотків пенсії за віком померлого годувальника; на двох та більше непрацездатних членів сім'ї - 100 відсотків пенсії за віком померлого годувальника, що розподіляється між ними рівними частками.

2. Дітям-сиротам пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається в розмірах, визначених частиною першою цієї статті, виходячи з розміру пенсії за віком кожного з батьків.

4. Пенсійний фонд України як орган управління коштами солідарної системи пенсійного страхування

Пенсійний фонд є органом, який здійснює керівництво та управління солідарною системою, провадить збір, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії та підготовляє документи для її виплати, забезпечує своєчасне і в повному обсязі фінансування та виплату пенсій, допомоги на поховання, здійснює контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду, вирішує питання, пов'язані з веденням обліку пенсійних активів застрахованих осіб на накопичувальних пенсійних рахунках, здійснює адміністративне управління Накопичувальним фондом, соціальні та інші виплати, передбачені законодавством України, та інші функції, передбачені цим Законом і статутом Пенсійного фонду.

Пенсійний фонд є самоврядною неприбутковою організацією і здійснює свою діяльність на підставі статуту, який затверджується його правлінням.

Пенсійний фонд набуває статусу юридичної особи з дня реєстрації статуту в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері реєстрації (легалізації) статутів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Органи управління Пенсійного фонду

1. Управління Пенсійним фондом здійснюється на основі паритетності представниками держави, застрахованих осіб і роботодавців.

2. Органами управління Пенсійного фонду є правління та виконавча дирекція Пенсійного фонду.

Правління Пенсійного фонду

1. Вищим органом управління Пенсійного фонду є правління. Правління Пенсійного фонду формується на основі паритетності представників держави, застрахованих осіб і роботодавців.

2. До складу правління Пенсійного фонду входять по п'ять представників від держави, застрахованих осіб і роботодавців.

Представники від держави призначаються і відкликаються Кабінетом Міністрів України. Представники застрахованих осіб обираються (делегуються) репрезентативними на національному рівні всеукраїнськими об'єднаннями профспілок, а представники роботодавців - репрезентативними на національному рівні всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців. Порядок обрання (делегування) і відкликання таких представників визначається сторонами соціального діалогу самостійно.

Призначення, обрання (делегування) членів правління Пенсійного фонду здійснюється не пізніше трьох місяців до дня закінчення повноважень відповідних членів правління.

3. Строк повноважень членів правління Пенсійного фонду становить шість років. Член правління Пенсійного фонду не може бути обраний до складу правління на два строки підряд.

Члени правління Пенсійного фонду виконують свої обов'язки на громадських засадах. У разі виконання ними спеціальних доручень правління Пенсійного фонду, пов'язаних з виконанням обов'язків члена правління, їм відшкодовуються витрати на відрядження за рахунок коштів Пенсійного фонду.

4. Правління Пенсійного фонду очолює голова, який обирається із членів правління строком на два роки.

5. Правління Пенсійного фонду здійснює свої функції шляхом проведення засідань. Засідання скликає голова правління, а в разі його відсутності - один з його заступників відповідно до затвердженого правлінням Пенсійного фонду плану, але не рідше одного разу на квартал. Позапланові засідання правління Пенсійного фонду можуть проводитися з ініціативи його голови, заступника голови правління, Наглядової ради Пенсійного фонду або на пропозицію більшості членів правління однієї з представницьких сторін чи на вимогу однієї третини членів правління Пенсійного фонду.

Повноваження правління Пенсійного фонду:

1) визначає поточні та перспективні завдання Пенсійного фонду;

2) затверджує документи нормативного характеру, що регламентують діяльність Пенсійного фонду, в тому числі статут та зміни до нього, регламент засідань правління, положення про виконавчу дирекцію Пенсійного фонду, положення про територіальні органи Пенсійного фонду;

3) обирає із своїх членів голову правління Пенсійного фонду та двох його заступників;

4) розглядає та затверджує бюджет Пенсійного фонду на наступний рік, зміни до нього, звіт про його виконання і протягом 10 робочих днів після їх затвердження подає Наглядовій раді Пенсійного фонду та надсилає Кабінету Міністрів України;

5) визначає порядок надходження та обліку коштів Пенсійного фонду;

6) здійснює контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду, веденням і достовірністю обліку та звітності щодо їх надходження та використання;

7) вирішує питання щодо формування та використання резерву коштів Пенсійного фонду для забезпечення його фінансової стабільності;

8) спрямовує та контролює діяльність виконавчої дирекції Пенсійного фонду та підвідомчих їй територіальних органів;

9) щорічно, а також у разі потреби, заслуховує звіти директора виконавчої дирекції Пенсійного фонду про її діяльність;

10) розглядає кандидатури та затверджує на посаду директора виконавчої дирекції Пенсійного фонду, а за його поданням - заступників директора та керівників структурних підрозділів виконавчої дирекції Пенсійного фонду та начальників територіальних органів і приймає рішення про їх звільнення;

11) затверджує граничну чисельність працівників виконавчої дирекції Пенсійного фонду, умови оплати праці працівників відповідно до законодавства, граничну межу адміністративних витрат та кошторис Пенсійного фонду на виконання функцій, покладених на виконавчу дирекцію відповідно до закону;

12) подає на розгляд центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, пропозиції щодо розміру страхових внесків, коштів від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що спрямовуються на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, розміру підвищення пенсії;

13) за погодженням з Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку затверджує правила інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах;

15) затверджує заходи щодо підготовки і підвищення кваліфікації працівників виконавчої дирекції та територіальних органів Пенсійного фонду, їх атестації;

16) на основі паритетності представників держави, застрахованих осіб і роботодавців створює комісії або робочі групи з окремих видів діяльності Пенсійного фонду, які діють на громадських засадах;

17) затверджує умови і порядок проведення конкурсу щодо вибору аудитора та організацій, які здійснюють виплату і доставку пенсій;

18) визначає уповноважений банк;

19) затверджує щорічні звіти про діяльність Пенсійного фонду та оприлюднює їх у встановленому цим Законом порядку;

20) здійснює інші функції, передбачені статутом Пенсійного фонду.

Джерелами формування коштів Пенсійного фонду є:

1) надходження від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що спрямовуються на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, у розмірах, визначених законом, крім частини страхових внесків, що спрямовується до накопичувальної системи пенсійного страхування;

2) інвестиційний дохід, який отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах;

3) кошти державного бюджету та цільових фондів, що перераховуються до Пенсійного фонду у випадках, передбачених цим Законом;

4) суми від фінансових санкцій та пені (крім сум пені, сплачених роботодавцем за несвоєчасне перерахування з його вини сум страхових внесків застрахованої особи до накопичувальної системи пенсійного страхування), застосованих відповідно до цього Закону та інших законів до юридичних та фізичних осіб за порушення встановленого порядку нарахування, обчислення і сплати страхових внесків та використання коштів Пенсійного фонду, а також суми адміністративних стягнень, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за ці порушення;

5) благодійні внески юридичних та фізичних осіб;

6) добровільні внески;

7) інші надходження відповідно до законодавства.

2. Кошти Пенсійного фонду не включаються до складу

5. Пенсійні виплати за рахунок коштів накопичувальної системи пенсійного страхування

Застрахована особа, яка відповідно до закону є учасником накопичувальної системи пенсійного страхування, має право на отримання довічної пенсії або одноразової виплати за рахунок коштів накопичувальної системи пенсійного страхування, що обліковуються на її накопичувальному пенсійному рахунку в Накопичувальному фонді або на індивідуальному пенсійному рахунку у відповідному недержавному пенсійному фонді - суб'єкті другого рівня системи пенсійного забезпечення, за умови досягнення пенсійного віку, передбаченого статтею

26 цього Закону, а в разі відстрочення часу призначення пенсії за віком відповідно до цього Закону у період після досягнення такого віку - з дня закінчення строку відстрочення дати призначення пенсії за віком у солідарній системі.

2. Страхування і виплата довічної пенсії здійснюється згідно із Законом України "Про страхування" страховою організацією, обраною застрахованою особою.

Розмір довічної пенсії розраховується страховою організацією актуарно, виходячи з суми оплати договору страхування довічної пенсії, з урахуванням майбутнього інвестиційного доходу, забезпечуваного страховою організацією, видатків, пов'язаних з подальшим інвестуванням зазначених сум, та з урахуванням середньої для чоловіків і жінок величини тривалості життя.

Виплата довічної пенсії здійснюється у строки і в порядку, що визначені договором страхування довічної пенсії.

3. Страхові організації, що здійснюють страхування і виплату довічної пенсії, передбаченої цим Законом, забезпечують свою платоспроможність відповідно до законодавства про страхову діяльність.

4. Одноразова виплата учаснику накопичувальної системи пенсійного страхування за рахунок коштів накопичувальної системи пенсійного страхування здійснюється:

- територіальним органом Пенсійного фонду - за рахунок коштів, що обліковуються на накопичувальному пенсійному рахунку учасника накопичувальної системи пенсійного страхування;
- адміністратором відповідного недержавного пенсійного фонду - суб'єкта другого рівня системи пенсійного забезпечення - за рахунок коштів, що обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку учасника накопичувальної системи пенсійного страхування.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Дайте характеристику організаційно-правових основ функціонування Національного банку України?
2. Розкажіть про роботу Базельського комітету та його основні стандарти?
3. Перерахуйте функції Національного банку України?
4. Які цілі грошово-кредитної політики?
5. Охарактеризуйте інструменти грошово-кредитної політики?

Тестові завдання

1. Перший рівень системи пенсійного забезпечення України включає:

- A. солідарну систему ЗДПС;
- B. систему медичного забезпечення пенсіонерів;
- C. накопичувальну систему ЗДПС ;
- D. систему недержавного пенсійного забезпечення.

2. Пенсійний фонд є суб'єктом:

- A. солідарної системи;
- B. системи медичного забезпечення пенсіонерів;
- C. накопичувальної системи;
- D. системи недержавного пенсійного забезпечення.

3. До видів страхових пенсій належать:

- A. пенсії за кількістю членів сім'ї;
- B. пенсії по інвалідності;
- C. пенсії за умовами праці;
- D. пенсії за доходом.

4. За загальним правилом, особи мають право на призначення пенсії за віком за наявності страхового стажу:

- A. 10 років;
- B. 3 роки;
- C. 5 років;
- D. незалежно від страхового стажу.

5. Зараз призначення пенсії за віком на пільгових умовах або за вислугу років, здійснюється через:

- A. пенсійний фонд;
- B. професійний фонд;
- C. фонд безробіття;
- D. фонд втрати працездатності.

ТЕМА 10. НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ

План:

- 1. Необхідність та значення недержавного соціального страхування.**
- 2. Система та суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення.**
- 3. Адміністратор недержавного пенсійного фонду.**
- 4. Пенсійні активи, їх склад та використання.**

1. Необхідність та значення недержавного соціального страхування

Розгляд системи соціального захисту з фінансової точки зору дозволяє виокремити три основні джерела її фінансування: фонди соціального страхування, державний бюджет та недержавні джерела. Використання останніх з метою розширення бази соціального захисту населення виступає пріоритетним напрямом державної соціальної політики. Будучи невід'ємною складовою систем соціального захисту в зарубіжних країнах, недержавне соціальне страхування доповнює або частково замінює державне соціальне страхування. На сьогодні в Україні розвиваються різні види недержавного соціального страхування: страхування від нещасних випадків, приватне медичне страхування, недержавне пенсійне забезпечення.

Суб'єктами недержавного соціального страхування виступають: застраховані особи, страхувальники, страховики та держава.

Основними особливостями функціонування недержавного соціального страхування є:

- додатковий характер недержавного соціального страхування, яке не може замінити систему державного соціального страхування;
- добровільний характер участі та необмеженість кола страхувальників і застрахованих осіб;
- договірний характер встановлення прав та обов'язків сторін, а також розмірів та видів недержавного соціального страхування.

Темпи розвитку недержавного соціального страхування значно поступають державному, що пояснюється двома основними причинами:

1) нерівністю початкових умов на ринку, оскільки обов'язковий характер державного соціального страхування виступає його значною перевагою над добровільним страхуванням;

2) низьким рівнем довіри до компаній, які надають страхові послуги, що прийнятно на початкових етапах розвитку недержавного соціального страхування. Саме тому ключову роль у забезпеченні балансу між державним та приватним секторами соціального страхування повинна відігравати держава, зокрема шляхом підтримки інститутів недержавного соціального страхування та налагодження ефективного контролю за їх діяльністю. Формування конкурентного середовища на ринку недержавного соціального страхування сприятиме зростанню рівня соціального захисту населення.

2. Система та суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення

Вирішальний етап у становленні НПФ розпочався з прийняттям 9 липня 2003 р. Законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV та «Про недержавне пенсійне забезпечення» № 1057-IV, першим з яких визначено трирівневу структуру системи пенсійного забезпечення України та відведено недержавним пенсійним фондам місце суб'єктів третього рівня, другим – регламентовано правові, економічні та організаційні засади недержавного пенсійного страхування.

Система недержавного пенсійного забезпечення - це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат.

Суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення є:

- недержавні пенсійні фонди;
- страхові організації, які уклали договори страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;
- банківські установи, які уклали договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків;

- вкладники та учасники пенсійних фондів, учасники накопичувальної системи пенсійного страхування;
- вкладники пенсійних депозитних рахунків;
- учасники недержавного пенсійного забезпечення;
- засновники пенсійних фондів;
- роботодавці - платники корпоративних пенсійних фондів;
- саморегулюванні організації суб'єктів, які надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення;
- адміністратори пенсійних фондів;
- компанії з управління активами;
- зберігачі;
- аудитори;
- особи, які надають консультаційні та агентські послуги відповідно до цього Закону.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється:

- пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів відповідно до цього Закону;
- страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду відповідно до цього Закону та законодавства про страхування;
- банківськими установами відповідно до цього Закону та законодавства про банківську діяльність шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, що встановлюється згідно із законом.

3. Адміністратор недержавного пенсійного фонду

Адміністратор недержавного пенсійного фонду – юридична особа, що здійснює адміністрування недержавних пенсійних фондів. Надання послуг з адміністрування НПФ може поєднуватися лише з діяльністю з управління активами.

Адміністратором недержавного пенсійного фонду може бути:

- професійний адміністратор – юридична особа, яка надає професійні послуги з адміністрування недержавних пенсійних фондів;

- одноосібний засновник корпоративного пенсійного фонду, який прийняв рішення про самостійне адміністрування такого фонду;

- компанія з управління активами.

Професійний адміністратор може утворюватися фізичними та юридичними особами, в тому числі особами, що є засновниками НПФ будь-якого виду, в формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю.

Для здійснення діяльності з адміністрування НПФ юридична особа повинна отримати відповідну ліцензію в Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Для цього така юридична особа повинна відповідати таким вимогам:

- 1) статутний капітал – у розмірі не менше 2,5 млн. грн. (на такому ж рівні повинен підтримуватися розмір власного капіталу після отримання ліцензії);

- 2) кадри відповідного кваліфікаційного рівня, належне технічне забезпечення та інформаційні системи для ведення персоніфікованого обліку учасників фонду, які відповідають встановленим вимогам.

Адміністратор діє від імені НПФ та в інтересах його учасників на підставі договору про адміністрування, який укладається з радою фонду. Обов'язки адміністратора передбачають:

- ведення персоніфікованого обліку учасників;
- укладання пенсійних контрактів;
- забезпечення здійснення пенсійних виплат учасникам;
- надання зберігачу розпоряджень щодо перерахування грошових коштів для оплати витрат, що здійснюються за рахунок пенсійних активів;

- надання фонду агентських та рекламних послуг, пов'язаних з його діяльністю;

- надання інформації відповідно до умов договору та законодавства;

- складання звітності у сфері недержавного пенсійного забезпечення, ведення бухгалтерського обліку та подання фінансової звітності фонду відповідним органам виконавчої влади та раді фонду;

- інформування у письмовій формі учасників накопичувальної системи пенсійного страхування про умови і порядок отримання довічної пенсії за рахунок коштів, облікованих на їх індивідуальних пенсійних рахунках;

- виконання інших обов'язків у випадках, передбачених законом.

Адміністратор забезпечує ведення персоніфікованого обліку учасників НПФ. Система персоніфікованого обліку містить інформацію про кожного учасника фонду, вкладників, які сплачують внески на його користь, інформацію про обрану пенсійну схему, загальний обсяг пенсійних коштів, чисту вартість одиниці пенсійних активів фонду та їх кількість. Адміністратор повинен відкрити індивідуальний пенсійний рахунок учаснику впродовж 30 календарних днів з дня укладення пенсійного контракту, але до отримання першого пенсійного внеску.

Облік суми пенсійних коштів, що належать учасникам, ведеться в одиницях пенсійних активів та гривнях на їхніх індивідуальних пенсійних рахунках. Сума пенсійних коштів кожного учасника дорівнює добутку чистої вартості одиниці пенсійних активів фонду та кількості одиниць пенсійних активів, облікованих на рахунках учасників. На день надходження першого пенсійного внеску до НПФ чиста вартість одиниці пенсійних активів встановлюється у розмірі 1 гривня, а надалі визначається шляхом ділення чистої вартості активів на загальну кількість одиниць пенсійних активів на день підрахунку. Чиста вартість активів, кількість та чиста вартість одиниць пенсійних активів фонду визначаються адміністратором кожного робочого дня.

Отже, оскільки НПФ виступає юридичною особою з обмеженим статусом, його діяльність організовує адміністратор – юридична особа, права і обов'язки якого чітко визначені законодавством.

Компанія з управління активами (КУА) – юридична особа, яка провадить професійну діяльність з управління активами на підставі ліцензії, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Послуги з управління активами недержавним пенсійним фондам можуть надавати:

- компанія з управління активами;
- банк щодо активів створеного ним корпоративного пенсійного фонду (у тому числі Національний банк України);
- професійний адміністратор, який отримав ліцензію на провадження діяльності з управління активами.

У разі створення власного корпоративного пенсійного фонду КУА або банківська установа має право здійснювати його адміністрування та управління активами за умови отримання відповідних ліцензій. Так, поширеною практикою є наявність у складі засновників НПФ компаній з управління активами, які і здійснюють їх обслуговування та адміністрування.

Ліцензія на провадження діяльності з управління активами видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку відповідній юридичній особі, якщо вона має сплачений статутний капітал у розмірі не менше 7 млн. грн. на день подання документів. Після отримання ліцензії дана юридична особа зобов'язана підтримувати розмір власного капіталу на такому самому рівні.

Управління активами НПФ здійснюється відповідно до умов договору про управління активами, який укладається з радою фонду, а також затверджених пенсійних схем та інвестиційних декларацій.

Компанія з управління активами зобов'язана:

- здійснювати операції з активами відповідно до інвестиційної декларації фонду та укладеного договору про управління активами;
- дотримуватися внутрішніх правил та процедур оцінки і управління ризиками щодо інвестування пенсійних активів, що відповідають вимогам, встановленим регулятором;
- щороку подавати раді фонду пропозиції щодо внесення змін до інвестиційної декларації;

– надавати звітність, передбачену законом.

Інвестиційна декларація НПФ розробляється і затверджується радою фонду з наступною обов'язковою реєстрацією в Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (упродовж 60 календарних днів після формування ради фонду).

Інвестиційна декларація – це документ, який визначає інвестиційну політику фонду, зокрема, містить такі положення: мету і основні напрями інвестування пенсійних активів; обмеження інвестиційної діяльності; вимоги до осіб, які здійснюють управління пенсійними активами та порядок розподілу активів між ними; управління ризиками, пов'язаними з інвестуванням; порядок здійснення контролю за інвестуванням пенсійних активів, що забезпечує управління активами НПФ.

Отже, діяльність КУА полягає в інвестуванні активів НПФ у фінансові інструменти (відповідно до вимог інвестиційної декларації) з метою отримання інвестиційного доходу та збільшення пенсійних накопичень учасників для виконання зобов'язань фонду.

Всі операції з пенсійними активами НПФ здійснюються через зберігача, який відкриває і веде поточні рахунки фонду. Зберігачем НПФ може бути Національний банк України або банк, який на підставі відповідної ліцензії провадить діяльність із зберігання активів недержавних пенсійних фондів та відповідає таким вимогам:

1) має ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на провадження діяльності із зберігання активів НПФ;

2) не є пов'язаною особою фонду, його адміністратора, КУА, засновників і аудитора та їхніх пов'язаних осіб;

3) не здійснює управління активами власного корпоративного пенсійного фонду;

4) не є кредитором адміністратора або осіб, що здійснюють управління активами фонду.

НПФ може обслуговуватися тільки одним зберігачем, з яким рада фонду укладає договір про обслуговування у письмовій формі.

Зберігач НПФ виконує такі завдання:

- 1) відкриває та веде рахунки фонду;
- 2) приймає, передає, здійснює облік та зберігає цінні папери і документи, пов'язані з формуванням та використанням пенсійних активів;
- 3) перевіряє розрахунок чистої вартості активів НПФ і чистої вартості одиниці пенсійних внесків, здійснений адміністратором та КУА;
- 4) виконує розпорядження адміністратора щодо перерахування пенсійних коштів, у тому числі для оплати послуг обслуговуючих установ;
- 5) виконує розпорядження КУА відповідно до інвестиційної декларації;
- 6) зберігає копії розпоряджень щодо операцій з цінними паперами та іншими активами, наданих КУА торговцям цінними паперами та іншим посередникам;
- 7) подає звітність, передбачену відповідними нормативно-правовими актами;
- 8) припиняє (блокує) виконання розпоряджень КУА за вимогою Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Отже, зберігач є одним з основних суб'єктів інфраструктури НПФ, через який опосередковано здійснюються всі операції з пенсійними активами.

4. Пенсійні активи, їх склад та використання

Пенсійні активи – активи суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення (недержавного пенсійного фонду, страхової організації, банківської установи), сформовані відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», за рахунок яких здійснюються пенсійні виплати. Активи НПФ формуються за рахунок пенсійних внесків та доходу, отриманого від їх інвестування.

До складу активів НПФ належать: активи в грошових коштах; активи в цінних паперах; інші активи згідно із законодавством.

Пенсійні активи у цінних паперах включають:

1) цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими радами, а також урядами іноземних держав;

2) акції українських та іноземних емітентів, які пройшли лістинг на фондових біржах та відповідають встановленим вимогам;

3) облігації українських та іноземних емітентів, кредитний (інвестиційний) рейтинг яких відповідає вимогам Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;

4) іпотечні облігації.

Переважне інвестування в депозитні вкладення та кошти на поточному рахунку пояснюється бажанням НПФ мати ліквідні та надійні активи для забезпечення виплат учасникам при недостатній кількості фондових інструментів, які б відповідали встановленим вимогам.

З іншого боку, за результатами порівняння НПФ з іншими інвесторами спостерігається недооцінка фондами можливостей отримання належної доходності через використання фінансових інструментів ринку цінних паперів. Вкладення значної частки активів на банківські рахунки призводить до того, що ці кошти не інвестуються у виробництво нової продукції. Фактично сьогодні компанії з управління активами трансформують значну частину довгострокових ресурсів НПФ у короткострокові спекулятивні активи. Саме тому надзвичайно важливим є забезпечення максимально ефективного використання інвестиційного потенціалу НПФ.

У профільному законі чітко зазначена норма, яка забороняє НПФ здійснювати інвестиції у цінні папери, емітентами яких є засновники пенсійного фонду, установи, що обслуговують діяльність фонду, та їх пов'язані особи; цінні папери, які не пройшли лістинг фондової біржі; цінні папери, емітентами яких є інститути спільного інвестування; векселі та похідні цінні папери.

Пенсійні активи не можуть бути предметом застави. Напрями використання пенсійних активів також обмежені, а саме: лише для цілей інвестиційної діяльності фонду; виконання зобов'язань перед учасниками щодо здійснення пенсійних

виплат; оплати витрат, пов'язаних із здійсненням недержавного пенсійного забезпечення.

Особі, що здійснює управління активами НПФ, під час провадження нею такої діяльності законодавчо забороняється:

1) формування пенсійних активів за рахунок позикових коштів;

2) надання майнових гарантій або кредитів за рахунок пенсійних активів;

3) укладання угод купівлі-продажу або міни пенсійних активів з обов'язковою умовою зворотного викупу;

4) інвестування в цінні папери одного емітента більш як 5% від загальної вартості пенсійних активів (крім цінних паперів, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України);

5) емісія боргових та похідних цінних паперів;

6) розміщення у зобов'язаннях однієї юридичної особи більше 10% від вартості пенсійних активів;

7) володіння більш ніж 10% цінних паперів (корпоративних прав) одного емітента.

Законодавчі обмеження щодо напрямів інвестування пенсійних активів зображено на рис.

ОБ'ЄКТИ ІНВЕСТИВАННЯ	Частка у % до загальної вартості активів
Банківські депозитні рахунки та ощадні сертифікати банків	50%
Цінні папери, доходи за якими гарантовано КМУ	50%
Цінні папери, доходи за якими гарантовано Радою Міністрів АРК, та облігації місцевих позик	20%
Облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України	40%
Акції українських емітентів	
Іпотечні облігації та іпотечні сертифікати	
Цінні папери іноземних емітентів	20%
Об'єкти нерухомості	10%
Банківські метали	
Інші активи	5%

Компанія з управління активами, яка обслуговує корпоративний НПФ, може інвестувати в цінні папери його засновників не більше 5% від загальної вартості пенсійних

активів, а впродовж перших п'яти років з початку створення таких фондів – до 10%.

Таким чином, активи НПФ обов'язково диверсифікуються, тобто розподіляються між різними фінансовими інструментами та емітентами, що дозволяє зменшити ризики негативного впливу кожного з них на дохідність та загальний стан пенсійних активів.

Умови та порядок недержавного пенсійного забезпечення учасників фонду визначає пенсійна схема. НПФ може використовувати декілька пенсійних схем, з числа яких обирають вкладники фонду. Саме від розроблених пенсійних схем залежить періодичність, розмір, порядок та строки сплати пенсійних внесків, у тому числі можливість їх зміни за умовами пенсійного контракту. Законодавством передбачається можливість зміни пенсійної схеми вкладником кожних півроку.

Пенсійна схема повинна відображати:

- інформацію про умови та порядок участі у пенсійній схемі;
- порядок, розмір, строки і періодичність сплати пенсійних внесків;
- опис усіх видів пенсійних виплат та умов їх здійснення;
- порядок визначення розміру пенсійних виплат, а також порядок їх виплати;
- права та обов'язки сторін (вкладника і учасника);
- інші умови, що не суперечать законодавству (наприклад, розподіл і успадкування пенсійних активів).

Наприклад, одним з вітчизняних НПФ на вибір вкладників пропонуються такі пенсійні схеми:

- 1) для вкладників – юридичних осіб:
 - однаковий відсоток відрахувань для всіх учасників;
 - відсоток відрахувань залежить від віку учасників;
 - відсоток відрахувань залежить від стажу учасників;
 - відсоток відрахувань залежить від віку та стажу учасників;
 - одноразові внески в нефіксованих сумах без встановленої періодичності сплати пенсійних внесків;
 - періодичні внески в фіксованих сумах;

2) для вкладників – фізичних осіб:

- фіксовані періодичні внески як відсоток від суми заробітної плати вкладника;
- періодичні внески в фіксованих сумах;
- одноразові внески в нефіксованих сумах без встановленої періодичності сплати пенсійних внесків.

Внески до НПФ сплачуються в розмірах та порядку, встановлених пенсійним контрактом – договором, що укладається від імені фонду його адміністратором з вкладником фонду, відповідно до якого здійснюється недержавне пенсійне забезпечення учасників.

Пенсійна виплата – грошова виплата учасникові НПФ або його спадкоємцям, що здійснюється за рахунок накопичених у недержавному пенсійному фонді та облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку грошових коштів у випадках, передбачених законом.

За рахунок коштів НПФ здійснюються такі види пенсійних виплат:

- довічна пенсія (довічний анuitет) – пенсійні виплати, які здійснюються страховою організацією на підставі договору страхування довічної пенсії протягом життя фізичної особи періодично після досягнення нею пенсійного віку відповідно до законодавства про страхування;

- одноразова пенсійна виплата – пенсійна виплата, що здійснюється одноразово на вимогу учасника фонду у випадку:

- медично підтвердженого критичного стану здоров'я (онкозахворювання, інсульт тощо) або настання інвалідності учасника фонду;

- недостатності суми пенсійних накопичень учасника на дату настання пенсійного віку для виплати пенсії на визначений строк;

- виїзду учасника на постійне проживання за кордон.

- пенсія на визначений строк – пенсійні виплати, що здійснюються за бажанням або на вимогу учасника фонду періодично протягом визначеного строку, але не менше 10 років від початку здійснення першої виплати.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому полягає специфіка недержавного соціального страхування?
2. Які етапи становлення недержавних пенсійних фондів в Україні?
3. Яке місце відведено недержавним пенсійним фондам у структурі пенсійної системи України?
4. Які види недержавних пенсійних фондів функціонують в Україні?
5. У чому полягають переваги участі в недержавних пенсійних фондах для працівників, роботодавців та держави?
6. Які законодавчі обмеження напрямів інвестування пенсійних активів встановлені чинним законодавством?
7. Хто виконує функції виплати пенсій в системі недержавного пенсійного забезпечення?
8. Які органи здійснюють контроль за функціонуванням суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення?
9. Які різновиди програм медичного страхування пропонують вітчизняні страхові компанії?
10. У чому полягають переваги використання різних форм страхування від нещасних випадків на виробництві?

Тестові завдання

- 1. Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється:**
 - A. пенсійним фондом;
 - B. державою;
 - C. банком;
 - D. податковою адміністрацією.

- 2. Фонд, який створюється одним або кількома юридичними особами-роботодавцями, до яких можуть приєднуватись інші роботодавці-платники:**
 - A. корпоративний;
 - B. професійний;
 - C. державний;
 - D. відкритий.

- 3. До витрат за рахунок пенсійних активів належать:**

- A. витрати на аудит;
- B. витрати на збут;
- C. витрати на споживання;
- D. витрати на дивіденди.

4. Кожен вкладник фонду може укласти:

- A. лише один пенсійний контракт;
- B. кілька пенсійних контрактів;
- C. один або кілька пенсійних контрактів;
- D. жодного пенсійного контракту.

5. У разі розірвання пенсійного контракту вкладником за чий рахунок пенсійні кошти передаються до іншої фінансової установи:

- A. за рахунок держави;
- B. за рахунок вкладника;
- C. за рахунок банку;
- D. за рахунок роботодавця.

**II. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО
КОНТРОЛЮ**
навчальної дисципліни «Соціальне страхування»
(екзамен)

1. Економічна суть соціального страхування.
2. Етапи розвитку соціального страхування в сучасних умовах в Україні.
3. Суб'єкти та об'єкти соціального страхування.
4. Основи державного регулювання соціального страхування.
5. Державні соціальні стандарти та соціальні гарантії.
6. Соціальні послуги та їх матеріальне забезпечення.
7. Державний контроль та моніторинг у сфері соціального страхування.
8. Охарактеризуйте суть та ставки ЄСВ на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.
9. Нарахування і сплата єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.
10. Права і обов'язки страховиків у системі загальнообов'язкового соціального страхування.
11. Основи функціонування Фонду соціального страхування України.
12. Правління та виконавча дирекція Фонду соціального страхування України.
13. Джерела формування та напрямки використання коштів Фонду соціального страхування України.
14. Порядок складання довідки про середню заробітну плату.
15. Порядок обчислення середньої заробітної (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.
16. Права, обов'язки та відповідальність Фонду соціального страхування України.
17. Порядок фінансування Фондом соціального страхування України страхувальників.
18. Добровільна участь громадян у державному соціальному страхуванні.

19. Теоретико-організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

20. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги за соціальним страхуванням з тимчасової втрати працездатності.

21. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги за соціальним страхуванням з тимчасової втрати працездатності: допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю.

22. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги за соціальним страхуванням з тимчасової втрати працездатності: допомога у зв'язку з вагітністю та пологами.

23. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги за соціальним страхуванням з тимчасової втрати працездатності: допомога на поховання.

24. Соціальні послуги за соціальним страхуванням з тимчасової втрати працездатності: планування та розподіл путівок.

25. Забезпечення санітарно-курортного лікування застрахованих осіб.

26. Теоретичні основи загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.

27. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги у разі настання нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

28. Щомісячні страхові виплати та інші витрати на відшкодування шкоди в наслідок нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.

29. Контроль у сфері соціального страхуванням від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.

30. Медичне страхування у світових моделях організації охорони здоров'я

31. Становлення і розвиток медичного страхування в Україні

32. Суть, значення та форми медичного страхування. Об'єкти і суб'єкти медичного страхування.

33. Форми фінансування сфери охорони здоров'я.

34. Суть та значення системи «асистанс».

35. Принципи обов'язкового і добровільного медичного страхування. Страховий поліс

36. Теоретичні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

37. Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття: завдання, функції, права.

38. Джерела формування бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

39. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття

40. Особливості діяльності Державного центру зайнятості.

41. Заходи із професійної орієнтації, підготовки та перепідготовки.

42. Заходи сприяння зайнятості внутрішньопереміщених осіб. Нагляд у сфері соціального страхування на випадок безробіття.

43. Пенсійний фонд України як орган управління коштами солідарної системи пенсійного страхування.

44. Види пенсій у солідарній системі державного пенсійного страхування.

45. Види пенсій у накопичувальній системі державного пенсійного страхування.

46. Обґрунтуйте переваги та недоліки пенсійного забезпечення.

47. Необхідність та значення недержавного соціального страхування. Система та суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення.

48. Організаційно-функціональна структура недержавного пенсійного фонду. Адміністратор недержавного пенсійного фонду.

49. Управління активами недержавного пенсійного фонду. Зберігачі пенсійних внесків.

50. Пенсійні активи, їх склад та використання. Пенсійні схеми та пенсійні виплати в системі недержавного пенсійного забезпечення.

51. Державний нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення в Україні.
52. Недержавні пенсійні фонди та їх види.
53. Перспективи розвитку недержавних пенсійних фондів.
54. Моделі організації соціального страхування.
55. Зарубіжний досвід пенсійного страхування.
56. Страхування від виробничого травматизму і професійних захворювань у зарубіжних країнах.
57. Зайнятість, ринок праці та соціальне страхування на випадок безробіття в зарубіжних країнах.
58. Особливості організації медичного страхування у зарубіжних країнах (Німеччина, Франція, США).
59. Особливості соціального страхування в США.
60. Соціальне страхування в Швеції та Нідерландах

III. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова (основна)

1. Безугла В., Загірняк Д., Шаповал Л. Соціальне страхування. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 208 с.
2. Внукова Н., Кузьмінчук Н. Соціальне страхування. Кредитно-модульний курс. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 412 с.
3. Квасницька Р.С., Доценко І.О. Соціальне страхування: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Друкарня Рута, 2019. 355 с.
4. Коверза В.С. Соціальне страхування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. Вип. 5 (22). С. 85–89.
5. Кошевський В.С., Воробей П.А., Савченко А.В., Семенюк О.О., Колб О.Г. Кримінально-правова охорона соціального та пенсійного страхування: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 154 с.
6. Макаренко А.П. Соціальне страхування: суть, значення та обліковий аспект: навч. посіб. для студентів екон. спец. ВНЗ. Запоріжжя: ЗДІА, 2017. 199 с.
7. Мельник Т.А. Проблемні аспекти розвитку системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2018. Вип. 1 (34). С.188–197.
8. Петрушка О.В., Шулюк Б.С. Проблеми соціального страхування та напрями його модернізації в Україні. Економіка. Фінанси. Право. 2017. №11/3. С. 59–61.
9. Пікус Р.В. Соціальне страхування: навч. посіб. Київ: Компринт, 2018. 251 с.
10. Прилипко С.М., Ярошенко О.М., Занфірова Т.А., Аркатов Я.А. Загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування в Україні: сучасний стан та стратегія розвитку: моногр. Харків: Право, 2017. 208 с.
11. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України №1058-IV. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

12. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності:

URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

13. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття.

URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

14. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

15. Сохань М.Ю. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування як форма соціального захисту осіб із сімейними обов'язками. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. №2 (31). С. 65–68.

16. Noghanibehambar H., Salari M. Health benefits of social insurance. Health Economics. 2020. Vol. 29. P. 1813–1822.

17. Zhao K. Social insurance, private health insurance and individual welfare. Journal of Economic Dynamics and Control. 2017. Vol. 78. P. 102–117.

Допоміжна

1. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Особлива частина: навч. посіб. Чернівці: ПАТ „ПБК „Десна”, 2018. 1092 с.

2. Хуторян Н.М., Сімутіна Я.В., Шумило М.М. Правові проблеми трудового та пенсійного законодавства України в контексті євроінтеграції: моногр. Харків: Право, 2018. 256 с.

3. Чорненький В.І. Конституційно-правовий статус осіб з інвалідністю в Україні: моногр. Харків: Право, 2017. 232 с.

4. Ярошенко О.М., Прилипко С.М., Слюсар А.М. Пенсійне забезпечення: підруч. / 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. 308 с.

5. Ярошенко О.М., Слюсар А.М., Ветухова І.А. та ін. Право соціального забезпечення: навч. посіб. Харків: Право, 2019. 376 с.

6. Fadlonab I., Nielsen T. Household labor supply and the gains from social insurance. Journal of Public Economics. 2019. Vol. 171. P. 18–28.

7. Geisler M, Allwood CM, Salo I. The association between decision-making skills and subjective decision outcomes among administrative officers in the Swedish Social Insurance Agency. *Health Soc Care Community*. 2020. P. 1– 10.

8. Huang Y., Liu W., Zhuo Y., Sun X. Social insurance participation and urban settlement intentions of China's floating population. *Popul Space Place*. 2020. Vol. 26. URL: <https://doi.org/10.1002/psp.2366>.

9. Klimaviciute J., Pestieau P. *Zeitschrift für das Gesamte Finanzwesen*. Tübingen. 2018. Vol.74. Iss. 1. S. 88–108.

10. Nicoli F., Kuhn T., Burgoon B. Collective Identities, European Solidarity: Identification Patterns and Preferences for European Social Insurance. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 2020. Vol. 58. P. 76– 95.

Інформаційні ресурси

1. Міністерство соціальної політики України - <https://www.msp.gov.ua/>

2. Пенсійний фонд України - <https://www.pfu.gov.ua/>

3. Фонд соціального страхування України - <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/index>

4. Державний центр зайнятості - <https://www.dcz.gov.ua/>

Навчальне видання

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ

Навчальний посібник

Укладач:

Максим Григорович **Марич**

Відповідальний за випуск **Нікіфоров П.О.**

Літературний редактор **Лукул О.В.**

Технічний редактор **Чораєва Г.К.**

Підписано до друку 13.09.2022. Формат 60х84/16.

Папір офсетний. Друк різнографічний. Умов.-друк. арк. 9,6.

Обл.-вид. арк. 10,3. Тираж 50. Зам. Н-099.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету.

58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.

e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.